

LIETUVIŲ ŠEIMOS TRADICIJA

LITHUANIAN FAMILY TRADITION

“LIETUVIŲ ŠEIMOS TRADICIJOS” (Lithuanian Family Traditions)
yra viena Amerikos Lietuvių Bibliotekos (Lithuanian
Library Press, Inc.) leidžiamos Amerikos lietuvių etninės
enciklopedijos knygų.

1976—1978 metais išleista:

PALIKĘ TĖVIŠKĖS NAMUS..... Algimantas Kezys, S.J. (red.)
A LITHUANIAN CEMETERY..... Algimantas Kezys, S.J. (editor)
PENNSYLVANIJOS ANGLIAKASIŲ LIETUVA..... Vladas Būtėnas
LITHUANIANS IN MULTI-ETHNIC CHICAGO (until World War II) David Fainhauz

Numatyta išleisti šias knygas:

LITHUANIAN WRITERS IN THE USA Alina Skrupskelis (editor)
AMERIKOS LIETUVIŲ MUZIKA..... Juozas Žilevičius (red.)
LIETUVIŲ EKSLIBRISAI..... Vitolis E. Vengris
LIETUVIAI SIBIRE..... Juozas Prunskis (red.)

© Lithuanian Library Press, Inc., 1978

Library of Congress Catalog Card No. 78-56657

ISBN 0-932042-04-X

Išleido Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidykla
(Lithuanian Library Press, Inc.)
3001 West 59th Street, Chicago, IL 60629, USA
Tiražas 1750 egzempliorių
Spaudė M. Morkūno spaustuvė Čikagoje
Įrišo Zonne Bookbinders, Inc.

LIETUVIŲ ŠEIMOS TRADICIJOS

LITHUANIAN FAMILY TRADITIONS

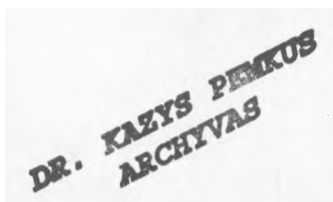
ŠEIMOS KŪRIMO VYKSMAI

Stasys Yla

PORTFOLIO - ILIUSTRACIJOS:

Zita Sodeikienė

Irena Mitkutė

AMERIKOS LIETUVIŲ BIBLIOTEKOS LEIDYKLA

LITHUANIAN LIBRARY PRESS, Inc.
Chicago, Illinois, 1978

This publication is partially supported by grants from the following individuals and institutions:

ILLINOIS ARTS COUNCIL, a State agency
LIETUVIŲ FONDAS

Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidyklos rėmėjai:

KISIELIAI, dr. Petras ir Stefa, *Cicero, IL*
PETKAI, Zenonas ir Vanda, *Park Ridge, IL*
SUTKAI, dr. Pranas ir Ada, *Homewood, IL*

PUZINIENĖ, Konstancija, *Chicago, IL*

KAUNAS, dr. Ferdinandas, *Cicero, IL*
PAULIAI, dr. Algis ir Violeta, *Carpentersville, IL*
ŠAULIAI, dr. Vacys ir dr. Augusta, *Chicago, IL*

YLA, Jonas, *Chicago, IL*
KURAUŠKIENĖ, Dana, *Chicago, IL*
RAZMAI, dr. Antanas ir Elena, *Joliet, IL*

PETRONELĖ IR MOTIEJUS STRUMSKIAI — pagrindiniai šios knygos mecenatai.

Motiejus Strumskis gimė 1902 m. Lietuvoje, Kėdainių apskrityje, Krakių valsčiuje, Šilainių kaime. Tarnavo Miškų Urėdijoje Darbėnuose ir Kretingoje girininko pareigose. Bolševikmečiu, už lietuvišką patriotišką veiklą, Motiejus Strumskis buvo areštuotas ir bolševikų tardomas.

Petronelė Jurijonaitė-Strumskienė gimė 1904 m. Lietuvoje, Veiviržėnų valsčiuje, Kretingos apskrityje. Mokytojavo Darbėnų ir Kretingos pradžios mokyklose.

Antrą kartą rusams okupavus Lietuvą, kaip ir daugelis kitų, Strumskiai pasitraukė į Vokietiją ir apsigyveno Dillingeno stovykloje. Atvykę Amerikon dirbo įvairius darbus, visiems talkininkavo. Nors jau Strumskiai yra išėję pensijon, tačiau aktyviai dalyvauja lietuviškoj veikloj, konkrečiai prisidedami ir remdami gerus lietuviškus darbus. Dabar gyvena Čikagoje.

LIETUVIŲ ŠEIMOS TRADICIJOS

Kalbą lygino Anicetas Tamošaitis, S.J.

Vertimai į anglų kalbą Saulius Girnius, Kęstutis Girnius

Nijolė Gražulienė

Techninis redaktorius Petras Aleksa

Rinkėjas Aleksandras Pakalniškis, jn.

Meninė priežiūra Petras Aleksa ir Vincas Lukas

TURINYS

PRATARMĖ	8
Įvadas: KAS YRA TRADICIJOS?	
REIKALAS.....	12
SAMPRATA.....	15
ELEMENTAI.....	19
VEIKMĖ.....	22
KŪRĖJAI — NEŠĖJAI.....	25
LŪŽIS.....	28
ATKŪRIMAS.....	31
I PASIRUOŠIMAS VEDYBOMS	
PAŽINTUVĖS.....	38
PIRŠLYBOS.....	42
PRAŽVALGOS.....	47
SUŽADĖTUVĖS.....	50
VAKARYNOS I.....	54
VAKARYNOS II.....	57
II VESTUVIŲ APEIGOS	
JAUNIKIO LAUKIMAS.....	62
JAUNIKIO SUTIKTUVĖS.....	65
IŠLEISTUVĖS BAŽNYČION	69
SVOČIOS PIETŪS.....	74
JAUNOSIOS VAKARIENĖ.....	77
PORTFOLIO	81
III.... MARČIOS PRIIMTUVĖS	
JAUNAMARTĖS IŠLEISTUVĖS.....	122
MARČIOS SUTIKTUVĖS.....	126
MARTUOTUVĖS.....	131
SUGRĮŽTUVĖS.....	136
IV KŪDIKIS NAUJOJ ŠEIMOJ	
LAUKIMAS.....	142
GIMTUVĖS.....	146
APGĖLAI	149
KRIKŠTYNOS I.....	151
KRIKŠTYNOS II.....	154
ATKRIKŠTYNĖS.....	158
AUKLĖJIMAS	161
BANDYMAI	166
BRANDYNOS.....	168
Santrumpos.....	172
Literatūra.....	173
Išnašos.....	175

PRATARMĖ

Liaudis kūrė savo gyvenimo būdą ir kristalizavo jo formas per šimtmečius. Tomis formomis dailino, dramatino, lyrino ir prasmino savo gyvenimą. Žodis buvo neatskiriamas nuo veiksmo, žaismas nuo darbo, tikėseną nuo elgsenos.

Liaudinė kultūra sukaupė gyvenimo išminties ir kūrybos lobius, kuriais galėjo pasinaudoti ir naujai besikurianti miestinė-inteligeninė mūsų buitis. Tai buvo jaučiama nebe nuo šiandien. Tik mūsų priėjimas prie tų lobių buvo nepilnas.

Pirmiausia susidomėjome kūrybiniu liaudies žodžiu, vadinamąja tautosaka — dainomis, pasakomis, padavimais, legendomis. Buvome veikiami romantinių įtakų — ieškojome šioje kūryboje savo mitologijos: vėlių ir velnių, laumių ir deivių, saulės ir medžių kulto. Pats liaudies gyvenimo būdas tada mums atrodė naivus bei konservatyvus, dėl to jį lyg ir nurašėme.

Toliau susirūpinome „užburta liaudies siela“ (MT I, 1930, 14), praplėtėme tautosakos lauką į raudas, oracijas, dialogus, patarles, priežodžius ir mįsles. Bandėme atspėti, kokiais vaizdais, kuriomis poetinėmis bei stilistinėmis priemonėmis, kokiais simboliais bei metaforomis liaudis reiškia savo galvojimą, jutimą, išgyvenimą. Iš to mokėmės savęs kūrėjų formų ir panaudojome literatūrai.

Vėlokai pastebėjome, kad „tautosaka yra daugiau, negu liaudies dailioji literatūra — ji yra kartu ir jos kultūros istorija, psichologija ir filosofija“ (Vairas 1935, N 9, 23). Tai buvo iš dalies etnologų požiūris — platesnis už romantikų ir estetų, bet ir jis nepilnas: stigo demesio pedagoginėms, dorinėms, religinėms apraiškoms bei formoms. Stigo gal dėl to, kad šie dalykai mažiau turėjo ryšio su žodžiu, daugiau su papročiais ir tradicijomis.

Tradicijos ir papročiai, susieti su giliaprasmėmis gyvenimo paslaptimis — religinėmis bei dorinėmis, buvo tyrinėjami religinės tautotyros (Religioese Volkskunde), plačiau vystomos pas vokiečius ir kitus vakariečius. Pas mus ši kryptis nespėjo išaugti. Žinomas tik vienas dizertacinis darbas, paruoštas jau išeivijoje kun. K. Širvaičio, „Religious Folkways in Lithuania and Their Conservation among the Lithuanian Immigrants in the United States“ (Washington, DC 1948).

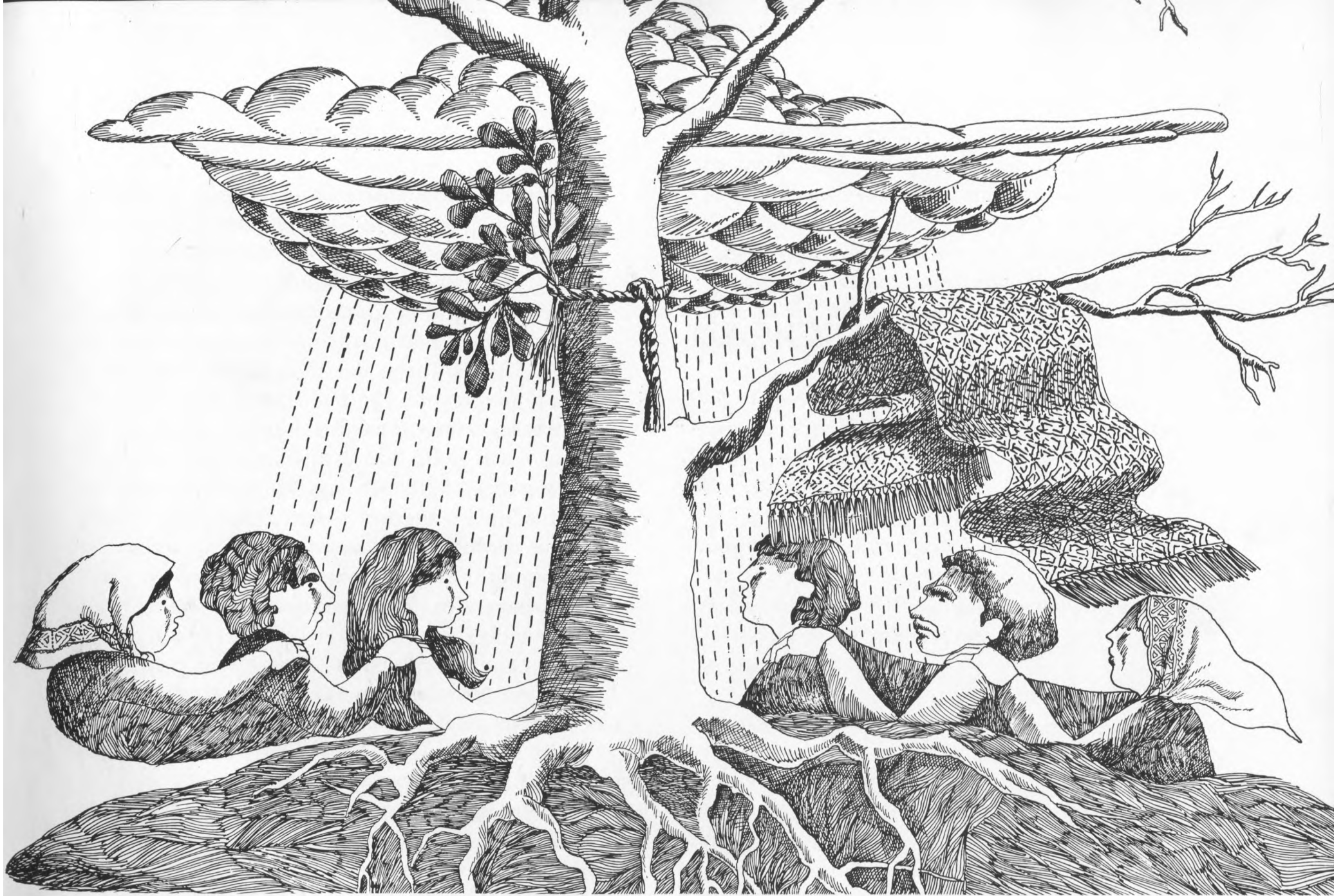
Tiesioginis ir praktinis interesas gaivinti tradicijas iškilo prieš gerą dešimtmetį Lietuvoje, ir jis motyvuojamas taip: „Tradicijos stiprina kolektyvą . . ., reguluoja etiketą, žmonių elgesį, padeda stabilizuoti ir stiprinti idėjas“ (P. Pečiūra, Tradicijos vakar ir šiandien, Vilnius 1974, 8). „Tradicija vaidina pažangų vaidmenį“, tik svarbu, kad ji atitiktų „istorines sąlygas“ (tp 6). Nebijoma net religinių tradicijų ir apeiginių jų formų, tik keičiamas jų turinys (tp 12—13) — religinis bereliginis. Tai esanti „viena priemonių liaudžiai paskatinti dar sparčiau žengti į savo komunistinę ateitį“ (LEB 562).

Rūpestis tradicijomis buvo pakirdęs ir išeivijoje, bet neįbangavo praktinio sąjūdžio jas gaivinti ir po dešimtmečio (1947—1957) aptilo. Šį reiškinį ir minėtą sąjūdį Lietuvoje plačiau prisiminsime įvade, kuris pristato tradicijų problemą prasminiu ir ugdomuoju požiūriu. Pati tradicijų sąvoka pas mus tebėra neišsiaiškinta, užtai maišoma su kitomis artimomis sąvokomis. Neaiškumų kyla ir daugiau, sakysim, kodėl tradicijos klestėjo kaime, o miestai ir šviesuomene jų neperėmė, arba kodėl nuo šio šimtmečio pradžios jos pradėjo nykti pačiame kaime? Visa tai bandysime aiškintis įvade.

Šis leidinys skirtas šeimų tradicijoms, kurios yra turtingiausios ir reikšmingiausios visose visų tautų kultūrose. Čia apsiribojame šeimos kūrimo vyksmais, pradedant nuo pažinties, einant prie sutarties ir santuokos, baigiant santuoktiniu vaisiumi — kūdikiu bei jo ugdymu. Neliečiame socialinių, kultūrinių, religinių tradicijų bei tradicinių papročių, kurie buvo išaugę šeimų bendruomenėse. Patys šeimos kūrimo vyksmai daugiau praskleidžia tradicinę šeimos sampratą bei jos paskirtį, tėvų ir vaikų santykius ir ryšius dviejų šeimų, sueinančių į giminybę. Tų vyksmų apeiginę bei simbolinę kalbą yra tokia turtinga, kad akylas skaitytojas ras ir daugiau dėmesio vertų elementų.

Į šią tautotyros sritį autorius „įpuolė“ dėl jos ryšio su tautos sielovada. Konkrečiai jam teko „dėstyti“ šeimos tradicijas tėvų-šeimų dienose, kurios vyko 1958 ir 1959 m. Putname. Šiuo įsibėgėjimu bei susidomėjimu buvo paruoštas rankraštis ir pradėtas rinkti. Rinkinį teko sulaikyti, kai autorius norėjo eiti toliau ir neberado užrašytos medžiagos tautosakos rinkiniuose. Tada, parengęs anketą, leidosi kelionėn po lietuvių senelių namus ir tarėsi radęs tradicijų lauką pravirusį žymiai plačiau. Anketų apdorojimas reikalavo laiko ir, jo stigdamas, autorius padėjo pirmąją darbo dalį į šalį. Jei ne T. Algimantas Kezys, Š.J., šis darbas dar būtų gulėjęs stalčiuose ir laukęs antrosios savo dalies.

Detalė iš piešinio *PIRŠLYBOS* (89 psl.)

Įvadas KAS YRA TRADICIJOS?

REIKALAS

Pradėkime nuo to, kas žmogų verčia susidomėti, įsijausti. Tai tradicijų reikalas. Bandykime šį reikalą suprasti kaip trejopai savą: žmogišką, tautinį, šeiminių — ypač šeiminių, nes į šeimą sueina ir žmogiškieji, ir tautiniai tradicijų pradai.

1. ŽMOGIŠKĄJį reikalą mums atskleidžia viena graikų legenda apie milžiną Antėją. Antėjas buvo jūrų dievo Poseidono ir žemės deivės Gajos sūnus — stipruolis, kurio niekas nepajėgė įveikti. Jo visa jėga slypėjo sąlytyje su motina Žeme. Prieš Antėją buvo pasiūstas Dzeuso ir Alkmenės sūnus Herkulas (Heraklis) — žinomas didvyris, užmušęs liūtus, įveikęs piktąsias gyvates. Jis panaudojo prieš Antėją visą savo jėgą, bet neįveikė. Tada Dzeusas jam patarė pakelti Antėją nuo žemės ir nors truputį palaikyti. Herkulas tai padarė. Antėjas bematant neteko jėgų ir buvo nugalėtas.

Legendą galima suprasti kaip teigiančią, kad žmogaus jėga priklauso nuo žemės. Kol žmogus į ją atsiremia, ant jos stovi, tol niekas negali jo parblokti. Tai yra savos gimtosios, motiniškos žemės jėga. Nuo jos atitrauktas, žmogus darosi bejėgis laikytis ir gintis prieš kitas stiprias jėgas.

Ką reiškia netekti po kojų savos gimtosios žemės, nūnai mes patys gerai jaučiame ir suvokiame. Daromės mažiau atsparūs dvasiškai, mažiau tvirti net fiziškai. Tos atsparos daug mažiau turi jaunimas, kurio sąlytis su tėvų žeme

buvo arba labai trumpos, arba nūn
beprimenamas pasakojimais ir vaizdais.

Žino tai ir mūsų priešas. Jis vartoja tą patį
herakliškąjį metodą: atplėšia žmones nuo
gimtosios žemės, tremia į svetimas tundras ir
tuo būdu bando juos palaužti. Daugelį palaužė
fiziškai, dalį ir dvasiškai, bet neįstengia įveikti
tų, kurie iš savo namų išsinešė daugiau nei
savos žemės saują.

Graikų legenda gal nori mums pasakyti, kad
motina žemė nėra tik tai, kas fiziškai mus
maitina, kas mūsų prigimtį įsibrėžia įspūdžiais,
prisirišimu, išgyvenimu. Motina žemė —tai tas
dvasinis lobis, kuris šimtmečiais buvo sukrautas
žmogaus sąmonėn, valion, jausenon. *Tai yra
gyvoji žemės dvasia ir jėga, kurią mes vadiname
tradicijomis.*

2. TAUTINĮ reikalą mums primena žydų
likimas. Ši tauta be savos žemės išbuvo beveik
du tūkstančius metų. Žmonės buvo išblaškyti
įvairiuose kontinentuose, įsimaišė į svetimas
tautas, apsupti svetimų kultūrų ir religijų. Bet
jie turėjo savas tradicijas, papročius, suaustus
su savo religija. Jie tų papročių laikėsi, juos
saugojo ir gynė. Buvo ne kartą persekiojami,
žudomi, tremiami, bet nepadarė fatališkos
klaidos — neatsisakė savų papročių. Ši tauta
suprato, kad asmeninių ar bendruomeninių aukų
neišvengs, tačiau dėl jų nedera išsiginti ir
atsisakyti to, kas asmenį ir bendruomenę palaiko.

Nėra žmogaus be įpročių, nėra klasių, luomų,
visuomenės be papročių. Taip pat nėra tautų
be tradicijų. Tradicijų neturi jaunos tautos, o
jas praranda — išsigimstančios ir mirštančios.
Tokia jauna, dar besiformuojanti tauta yra
Jungtinės Amerikos Valstybės. Tokia išsigimstanti
tauta buvo senoji Roma, kuri atvėrė duris
visiems svetimiems dievams ir prarado savitą
charakterį.

Tradicijos yra *šimtmečiais sutelkta tautos
išmintis ir patirtis*. Viena ir antra laikosi tautos
dvasia. Jai augti reikia žemės, reikia vienalytiško
bendruomeninio gyvenimo. Bet kartą išaugusi, ji
gali laikytis ir be savos žemės. Tradicija yra
savos žemės kūrinys, o jos netekus — papildinys.
Tradicijos svetur išlaiko vieningumo sąmonę ir
ryšį su sava žeme. Pagaliau, kaip rodo žydų
pavyzdys, tradicijos padeda tautai grįžti į
prarastąją žemę.

3. ŠEIMINĮ tradicijų reikalą mums atskleidžia
Amerikos sociologai, kurie teigia, kad jaunamečių
nusikaltimai, kurių taip gausu šiame krašte, kyla
iš to, kad jaunimas netenka tėvų atsivežtųjų
tradicijų, o Amerikos gyvenimas jų dar neturi.
Iš tų tautinių Amerikos grupių, kurių tėvai
laikosi savų tradicijų ir jas perduoda vaikams,
mažiausiai tėra nusikaltimų. Šeima laikoma
tradicijų saugotoja. Tik tokios šeimos, kurios turi
tradicijas, pačios išlaiko aukštesnį dorinį lygį ir
pajėgia jį perduoti.

Viena tautinė bendruomenė jaunimo nusikaltimų praktiškai nepažįsta. Tai kinai. Jų apgyventuose didmiesčių rajonuose nėra vietos palaidoms jaunų nusikaltėlių gaujoms, nešvarioms landynėms, narkotikų spekuliantams. Čia vaikai, jaunimas ir suaugusieji gyvena savu bendruomenės gyvenimu, čia šeimos rūpestingai laikosi savų tradicijų. Tradicinis kinų auklėjimas įbrėžia jaunuoliams atsakomybės jutmą už savo šeimą. Prieš darydami kokį nors žingsnį, jie save klausia: „Ar tėvai džiaugsis mano darbu? Kaip reaguos giminės, vadinamieji dėdės?“

Tradicijos yra *įpavidalintas dorovės kodeksas, pritaikytas šeimos pedagogikoje*. Kur nėra tradicijų, ten nėra nei pilnesnio, gyvesnio dorinio jautrumo, nei dorinės pedagoginės atsakomybės. Galima sakyti ir atvirkščiai: kur blėsta gyvesnė dorinė sąmonė, ten lengvai užmetamos ir tradicijos.

Šeima yra pagrindinė žmogaus ugdymo mokykla. Ji yra ir visos tautos fizinis bei dvasinis lopšys. *Jei tradicijos sunyksta šeimoje, jos sunyksta ir tautinėje bendruomenėje*. Kai sunyksta tradicijos, žmogus ir tauta netenka dorinės, dvasinės atramos.

Štai trejetas motyvų, kodėl reikia rūpintis tradicijomis šeimoje.

SAMPRATA

Kartais mes laikomės kokio dalyko, bet į jį nesigiliname. Taip nesigilino į tradicijos esmę ir mūsų protėviai, nes jie gyveno tradicijomis. Kas kita mums, kurie lyg ir pametėme tradicijų kelią. Mums reikia aiškintis, suprasti ir įsigilinti, kas gi yra tradicija. Šiuo vardu mes kartais vadiname net tai, kas iš tikro nėra tradicija.

1. SAŲOKA. Tradicija yra lotynų kalbos žodis, reiškiantis *perdavimą*. Vokiečiai šį žodį verčiasi *Ueberlieferung*, *Uebergabe*, lenkai — *podanie*. Mūsų kalbininkai (Jablonskis) bandė tradiciją lietuvininti *padava*. Šiuo žodžiu jis norėjo išskirti tradiciją iš padavimo, kuris mūsų kalboje reiškia legendinį pasakojimą.

Žodiškai —tradicija būtų *perduodamas dalykas*. Aišku, perduodama tai, kas gauta, perimta, išsaugota, išlaikyta. Perduodama visoks žinojimas bei patyrimas. Į tą žinojimą bei patyrimą įeina pažiūros į pasaulį bei gyvenimą, tikėjimas, dorovė, elgesio būdas, kultūrinės vertybės, socialinių santykių formos.

Pats perdavimas čia suprantamas *natūralus, gyvenimiškas*. Tai reiškia, kad tradicija nėra perduodama raštu, moksliškai ar mokykliškai, bet žodiškai, veiksmiškai, paprastu gyvenimišku būdu. Krikščionybės tradicija taip pat skiriama nuo evangelijos — rašytinio Kristaus mokslo. Krikščionybės tradicija yra gyvu žodžiu bei praktiniu keliu perduotasis mokslas ir gyvenimo būdas, kuris vėliau buvo užrašinėjamas. Panašiai bent iš dalies buvo užrašinėjama ir tautinė tradicija. Tą darbą atliko istorikai, tautosakininkai, etnologai.

Tradicija tad yra *ilgo laiko būvyje išsiryškinusi tautos išmintis bei patirtis, įvilкта į tam tikras formas, tapusi pažinimo šaltiniu bei elgesio kodeksu ir perduodama iš kartos į kartas gyvu žodžiu bei praktiniu veiksmu*.

2. GIMININGOS SAŲOKOS. Tradicijos sąvokai geriau suprasti pravers ją palyginti su kitomis. Mes turime kitus du žodžius — *įprotį* ir *papročių*, kurių prasmė priartėja prie tradicijos, jeigu visus tris žodžius palyginsime, rasime juose panašumų ir skirtumų. Imkime ketvertą atžvilgių — asmenų, dalyko, laiko ir vertės — ir palyginkime.

a. *Asmenų atžvilgiu* įprotis daugiau *asmeniškas*, paprotys — daugiau *grupiškas*, o tradicija — *bendruomeniška*. Kai sakome *įprato*, tai turime galvoje atskirą žmogų, pvz. „Vytukas įprato meluoti, Jonas — per garsiai kalbėti, Marytė — per anksti išbusti“. Kai kalbame apie paprotį, galvojame apie tam tikrą žmonių kategoriją. Tada mes sakome: „Medžiotojai ir žuvininkai papratę fantazuoti“; „krėsti išdaigas — tai bernų darbas“; „kunigams priprasta mokyti žmones“. Kai sakome apie ką nors tradiciška, mes galvojame apie kokią nors bendruomenę — šeimą, parapiją, tautą. Tada sakome: „Tokia mūsų šeimos tradicija“; „tai mūsų parapijos tradiciniai atlydai“; „tradicinis lietuvių svetingumas“.

b. *Dalyko atžvilgiu* įprotis ir paprotys reiškia kokią nors pasisavintą savybę ar ypatybę. Tai yra tam tikras *bruožas, būdingas žmogui arba grupei*, bet jis neišreiškia viso žmogiškojo ar grupinio charakterio. O tradicija paliečia *visą bendruomenės charakterį*, sakytum, teikia jai tam tikrą veidą. Kalbėdami apie įprotį ar paprotį, mes dalyką apibrėžiame ar apsiauriname. Sakome: „Žmogus įprato rūkyti, gerti, vaikas — meluoti, vaipytis, Jurgis — anksti keltis“, arba „ponai papratę pūstis, didžiutis“. Tradicijos atveju mes lyg vengiame apibrėžti ir konkretizuoti. Tada sakome bendrai: „lietuviška arba tautinė tradicija“, vadinasi — būdinga visai lietuvių tautai, arba: „krikščioniška, religinė tradicija“ — sava visiems krikščionims.

c. *Laiko atžvilgiu* įprotis daugiau *laikinis* ir nepastovus, nors gali pasidaryti ir pastovus. Paprotys — daugiau *pastovus*, o tradicija — *ilgalaikė, šimtmetinė*. Įpročio laikinumui pabrėžti mes kartais sakome: „Didelio čia daikto: įprato — atpras“. Gero įpročio pastovumui ir reikšmei priminti mes turime ir priežodžių: „Ką jaunas įprasi, tą senas atrasi“ arba „Lenk medį, kol jaunas“. Kalbėdami apie papročius, mes rišame juos su pastoviais įvykiais. Tada sakome: „vestuviniai, krikštynų papročiai“ arba tokių pastovių švenčių, kaip Kalėdų, Velykų, Sekminių papročiai. Minėdami tradicijas, mes įsakmiai pabrėžiame: „Taip buvo nuo amžių ir to nepakeisi, — tai yra tradicija“.

d. *Vertės atžvilgiu* įprotis gali būti *teigiamas arba neigiamas*. Paprotys yra *daugiau teigiamas*, nors gali išsigimti į neigiamą. Tuo tarpu tradicija yra *visada teigiama*, nors į ją gali įsibrauti neigiamų interpretacijų. Kai kalbame apie įprotį, mes skiriame teigiamuosius bruožus nuo neigiamųjų. Tada sakome: „Šis vaikas įprato prie švaros, o šis — apsileido“ arba „Anas įprato tinginiauti, o tas — nepraleis nei valandėlės tuščiai“. Papročiai įsigali dėl to, kad jie yra gražūs, tinkami, garbingi. Tokie yra sveikinimo papročiai, sakysim, švenčių proga, arba vaišinimosi bei vaišingumo papročiai. Bet kartais tie patys sveikinimai, sakysim, kalėdinės kortelės, pasidaro tuščia formalybė. Arba mūsų

gražus vaišingumas iškrypsta į prievartą gerti ar pasirodyti per gausiais (kiekybiškai) patiekalais. Ir tradicijos, kurios tik dėl to išsaugomos šimtmečiais, kad jos geros, kartais kai kurių žmonių pradedamos prietaringai suprasti.

3. SAŲEIKA. Įpročiai dažnai pereina į papročius, o papročiai — į tradicijas. Kai papročiai kyla iš įpročių, juos reikia laikyti *įprotiniais papročiais*. Sakysim, alkoholio vartojimas, vadinamas girtavimu, yra individualus įprotis. Pas mus jis išsiplėtė ir virto nelemtu tautos papročiu, ypač būdingu vyrams. Bet šiuo atveju individualūs santūrumo įpročiai gali būti pasekami kitų ir iš to gali susidaryti teigiamas paprotys. Imkime du pavyzdžius.

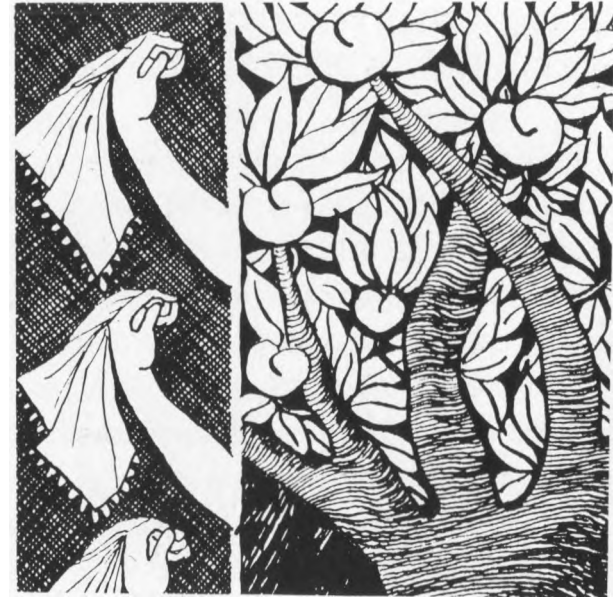
Viena korporacija šventė savo sukaktį. Buvo penktadienis, o restorano šeimininkų niekas neįspėjo. Susirinkę filisteriai rado mėsiskus patiekalus, bet atsisakė valgyti — nė vienas nepalietė. Bet visi per tą pobūvį pasigėrė (gal kaip tik dėl to, kad nevalgė). Kažkas po to pasijuokė, esą, vyrai išlaikę abi tradicijas — krikščionišką ir tautišką. Bet ar tai vadintina tradicijomis? Pirmoji — taip, bet antroji — tik įprotinis paprotys.

Vienas mūsų generolas, būdamas pulko vadu Ukmergėje, gavėnioje ėmė nerūkyti ir nevartoti alkoholio. Tai pastebėjo kiti karininkai ir juo pasekė. Savu keliu kažkas pradėjo tai daryti mūsų aviacijoje, ir per keletą metų beveik visi aviacijos karininkai šį dalyką tęsė kaip paprotį. Taip iš gražaus asmeninio įpročio susikūrė paprotys.

Iš papročio gali pasidaryti ir tradicija. Sakysim, mūsų vaišingumas yra paprotinis dalykas. Bet jis virto visuotiniu, šimtmetiniu, visiems lietuviams būdingu. Dėl to mes sakome: „tradicinis lietuvių svetingumas“. Iš tikrųjų tai yra tik *tradicinis paprotys*. Tokie yra ir mūsų šventiniai papročiai — Kalėdų, Naujųjų Metų, Velykų, Sekminių, Joninių ar Jurginių. Jie tapo tradiciniais papročiais. Ta prasme mes galime kalbėti apie *paprotinę tradiciją*.

Nesąmoningai vykdomi papročiai gali iškrypti arba įgyti negeistinių elementų. Tačiau gali juos kas nors ir sąmoningai iškreipti. Pas mus (iš Prūsų ir per Ameriką) buvo atnešti magiškieji būrimai, astrologiniai spėjimai, sapniniai burtai. Jie įsipynė į kai kuriuos šventinius arba šeiminius papročius kaip svetima interpretacija. Panašiai mūsų palinkimą vartoti alkoholį vaišių progomis (o jų seniau nestigo) panaudojo ponai, steigdami bravorus ir įdiegdami iškreiptą paprotį svaigintis be jokių progų ir ypač nebepaisyti saiko.

Tradicijos taip pat skiepijamos, diegiamos arba saugomos, kam nors sąmoningai prisidedant. Kas buvo tie tautos tradicijų diegėjai, sunku būtų atsekti, lygiai kaip sunku beatspėti, kas ir kiek individualiai prisidėjo prie liaudies dainų kūrybos. Tačiau neabejotina, kad tokių buvo. Tai *sąmoningasis* tradicijų kūrybos pradas. Šalia jo veikė daugiau *nesąmoningasis*. Tradicijų išmintis bei patirtis paprastai priimama ir laikoma daug negalvojant, neieškant giliosios jos prasmės. Kartais užaina revoliucinė banga ir pradeda kurias nors tradicijas naikinti. Tokiais atvejais būna sąmoningai veikiančių, metančių šūkius, o kiti nesąmoningai, mažai tegalvodami, tuos šūkius priima ir ilgainiui nusigręžia nuo tradicijų bei papročių. Dėl to, siekiant tradicijas susigrąžinti, vėl reikia sąmoningų pastangų. Jų reikia bent tam tikrą laiką, kol susidaro tonas, kol pereina į pamėgimą bei pripratimą. Tada tradicijos pusiau sąmoningu būdu vėl būna perduodamos kitoms kartoms.

ELEMENTAI

Mes sakėme, kad tradicija yra šimtmečiais susiklosčiusi tautos išmintis bei patirtis. Sakydami „tautos išmintis bei patirtis“, mes lyg ir pabrėžiame tautinį elementą. Iš tikrųjų tradicijos kuriasi tautos bendruomenėje, dėl to matome labai stiprų *tautinį* tradicijų charakterį. Tačiau išmintis ir patirtis savo esme yra *žmogiškas* dalykas. Ne tik dėl to, kad tradicijų kūrėjai yra žmonės. Tradicijose pirmiausia surenkami, sutelkiami, įpavidalinami žmogiškosios išminties bei patirties perlai ir, kaip koks lobis, perduodami kitiems. Trečias elementas, kurį visose tradicijose atrasi, yra *religinis*. Religija suveda žmogiškąją išmintį į aukščiausią viršūnę. Religija atskiria, įvertina ir sankcionuoja teisingas žmonių patirtis. Šiuos tris tradicijų elementus mes turėtume kiek plačiau paryškinti.

1. ŽMOGIŠKASIS palinkimas kurti savo gyvenimo būdą ir konkrečiai jį pritaikyti visada yra lydimas tam tikrų sprendimų. Išmintingiausi sprendimai išryškėja per ilgesnį laiką, jie ir išbandomi gyvenimo praktikoje. Tai, kas pasirodė savyje gera ir pasitvirtino praktikoje, paprastai priimama plačiau ir išlaikoma ilgiau.

Išmintinga pažiūra į gyvenimą, į socialinius žmonių santykius, į seimą bei jos pedagogiką yra žmogiškas ieškojimų pagrindas. Suradęs tokį pagrindą, žmogus ne tik jo laikosi, bet ir rūpinasi jį išplėsti. Išmintinga pažiūra pereina iš įsitikinimo srities į veiksmų sritį. Įsitikinimas neina vienas, jis persmelkia visą žmogaus būtį, pergyvenamas bei išgyvenamas. Pereidamas į veiksmą bei vykdymą, įsitikinimas kuria veiksmo formas.

Išmintingi įsitikinimai bei pažiūros yra bendras visų žmonių ir tautų siekimas. Tos pažiūros ilgainiui daugiau ar mažiau pasidaro bendros visiems žmonėms, išsiskiria tik jų pritaikymas. Tuo būdu skirtumai atsiranda ne esmėje, bet formose, būduose. Formos gali būti pasirenkamos pagal skirtingesnį žmonių charakterį. Nuo charakterio priklauso ir skirtingi formų pergyvenimai.

Tuo būdu pagrindinis bei pirminis tradicijų turinio ir esmės elementas niekad negali būti kitoks, kaip tik žmogiškasis.

2. TAUTINIS elementas atsiranda tada, kai iškyla charakterio ir taikomųjų formų klausimas. Čia ir ateina visi tie skirtumai bei savitumai.

Tautinis tradicijų elementas yra jau kuriamasis — taikomasis. Čia mes galime kalbėti ir apie *kultūrinės* tradicijų apraiškas. Iš tikro nėra tradicijų, kurios nebūtų įvilktos į kultūrinius pavidalus. Nuo tautos pajėgumo įpavidalinti savo pažiūras į gyvenimą priklauso ir kultūrinės kūrybos pasireiškimas. Kultūros yra tautinės kaip tik šia prasme. Bet tautinė kultūra nėra tik menas, dailė, muzika. Kultūra yra viso gyvenimo kūrybiškasis apipavidalinimas, suderinimas, pagrindimas, įprasminimas. *Kultūra yra būdas gyvenimą suvokti ir menas gyventi.*

Tai yra pati didžioji kūryba, ir ji reiškiasi kolektyviškai atskiroje tautoje. Ši kūryba išsiskleidžia per ilgus laikus. Tradicijos ir yra šios kūrybos išsikristalizavimas, įsipavidalinimas, įsipilietinimas tautos gyvenime.

Kadangi tradicija liečia gyvenimą ir reiškiasi gyvenimiškam tikslui, tai ji yra ne tik kultūrinė, bet ir *pedagoginė*. Išsikristalizavęs būdas gyventi virsta ugdomąja taisykle, saistančia visus, diegiama visiems nuo pat mažens.

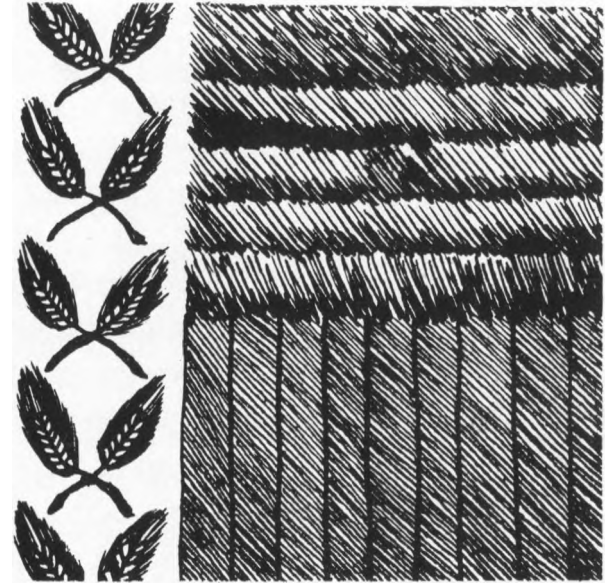
Žmogaus ugdymas nėra tačiau tik būdo ar formų dalykas. Jis tik reiškiasi tam tikru būdu bei formomis. Būdo ir formų pagrinde slypi vertybės, visų pirma dorinės. Dorinę sąmonę turi visi žmonės, ir tai priklauso žmogiškajam tradicijų elementui. Bet ir čia galimas tautinis atspalvis ta prasme, kad tautos žmonės pagal savo būdą vienas dorinės vertybės paryškina, sustiprina, kitas palieka mažiau ryškias. Tų vertybių pergyvenimas taip pat priklauso nuo tautoje sukurtų ugdymo formų bei būdų.

Gyvenimo būdas, kurį vysto ir palaiko tradicijos, labiausiai yra atremtas į dorovę. Iš tradicijų galima spręsti apie tautos dorinį lygį.

3. RELIGINIS tradicijų elementas iškyla su pažiūromis į gyvenimą ir su doriniu to gyvenimo pagrindu. Religija yra prigimtas žmogui dalykas. Dievybės sąmonė visose tautose yra gyva. Dėl to žmogaus ir tautos pažiūros į gyvenimą niekad nėra atsietos nuo religijos. Priešingai, jos labiausiai atremtos į pačią religiją. Sveikos prigimtinės ir išmintingų žmonių pažiūros paprastai ieško susiderinti su religiniais požiūriais. Taip pat ir prigimtinė žmonių dorovė susiriša su religija ir į ją atsiremia. Religija sankcionuoja dorovę, tai yra, ji įvertina dorinį elgesį aukščiausiu *autoritetu* ir nekintamu sprendimu. Religija duoda pažiūroms ir

elgsenai savąją motyvaciją — savąjį pagrindimą, tikslą ir prasmę. Kartais graži tradicijos kryptis atskirų žmonių sąmonėse gali įgyti fatališką, magišką motyvaciją. Šitokių reiškinių mes randame tautosakos šaltiniuose. Tokios motyvacijos rodo įsibrovusį iškrypimą iš tikrojo tradicijų prasmės pagrindo.

Žodinė ar plastinė liaudies kūryba yra suausta su pačiais jautriaisiais religiniais motyvais.¹ Juo labiau šie motyvai randami tradicijose. Religija paprastai paliečia visą gyvenimą, apima visas jo sritis — pačiu vidiniu būdu. Religija tradicijas nuspalvina, įprasmina, duoda joms kryptį. Dėl to tradicijos nėra tik paprasta žmonių išmintis bei patirtis. Žmogiškoji išmintis šiuo atveju bene labiausiai būna nušviesta dieviškosios išminties. Tradicijos yra tas religijos nuspalvintas gėrio bei dorovės stimulus, kuris visą tautos gyvenimą kelia iš pat vidaus.

VEIKMĖ

Sunkiau pajauti veikmę tų dalykų, kurie yra plačios apimties. Greičiau pajaučiame, kas artima ir asmeniška. Asmeniškiausias iš minėtų trijų dalykų yra įprotis. Vienas blogas įprotis kartais sugriaua žmogaus gyvenimą. Priešingai, vienas geras — išveda žmogų į gyvenimo kelią. Juo reikšmingesni yra blogi arba geri papročiai. Tačiau veiksmingiausios būna tradicijos.

1. ŽMOGUI iš tikro gali turėti lemiamos reikšmės vienas blogas arba geras įprotis. Betgi tradicija yra daugiau, negu vienas geras įprotis. Tai visa gerų įpročių, papročių, visos elgsenos sistema. Kiek ši sistema padeda atskiram žmogui, sunku įsivaizduoti. Mes patiriame, kai tos sistemos pradedame nepaisyti. Tada krinka nebe vieno žmogaus gyvenimas, bet ištisų šeimų, grupių, visos tautos.

Aišku, žmogiški veiksmai turi būti sąmoningi. Bet jeigu visus veiksmus turėtume nuolat kontroliuoti savo įtemptu protu, vargiai mes galėtume pakelti šią įtampą. Tuo būdu geri įpročiai bei papročiai, kuriuos vykdome su mažiausiu sąmonės įtempimu, kartais ir visai

negalvodami, palengvina mūsų elgsenos reiškimąsi. Galvoti mes juk turime apie labai daug ką. Tuo būdu savo protinę galią atlaisviname kitam kuriam reikalingam kūrybiniam ar šiaip jau darbui.

Tradicijos veikia kaip normuojantis pradas. Jos yra tartum nerašytas, nediskutuojamas įstatymas. Imkime tokias tradicijas, kuriose pasireiškia pagarba Dievo dovanoms, palaikančioms gyvybę. Sakysim, nemėtyti duonos ant žemės, nusiimti kepures valgant, arba saugoti ir globoti gandrų lizdus, nes gandrai tarnauja žmogui — padeda jam kovoti su piktu, gaudydami gyvates ir kitus rėplius. Toms tradicijoms būdavo paklusnūs net didžiausi išdykėliai. Tradicijos stipriau veikia, kaip įstatymai".²

2. ŠEIMAI gerų įpročių, papročių ir ypač tradicijų laikymas lengvina ugdymo darbą. Jeigu kiekvienu atveju turėtume patys galvoti, kodėl taip leista elgtis, o šitaip ne, mūsų auklėjimas nebūtų pakankamai veiksmingas. Sprendimai turi būti greiti ir tikslūs. Kiekvienas svarstymas bei aiškinimasis nudelstų reikiamą atsakymą ir tuo būdu nebeturėtų savo reikšmės. Pagaliau tokie svarstymai ir išvados, net pačiais esminiais klausimais, pasidarytų labai skirtingi. Koks gali būti naujų kartų auklėjimas, kai tėvas sako taip, o motina — ne?

Kai tradicinė pažiūra ir elgsenos būdas mums patiems yra perduoti nuo pat vaikystės, įėję į mūsų sąmonę ir pasąmonę, tada mes galime veikti greit, tiksliai ir sutartinai. Mums tereikia suvokti padėtį bei faktus, ir tada sakome: „Taip dera elgtis“ arba „Šitaip niekas nedaro“.

Ne visuomet mes vartojame motyvus, nes ne visuomet jų ir reikia. Mažam vaikui būtų bergždžia įrodinėti bei aiškinti, kodėl negalima taip elgtis. Sakysim, vaikas susigundė paimti ką nors svetima. Argi pradėsi jam aiškinti nuosavybės teisę ar teisingumo principą? Vaikas sudraudžiamas, priverčiamas grąžinti ir atsiprašyti. Paaugęs jis supras, kad tai buvo ne tik protinga tėvų valia, bet ir visuotinė dorinė elgsenos norma.

Vienas lietuvis pasakojo I Pasaulinio karo metu patekęs į Suomiją. Stotyje teiravęsis, kur bagažo apsauga. Tarnautojas pataręs valizą palikti prie gatvės. Sako, grįši ir pasiimsi. Lietuvis nustebo, bet, neradęs kitos išeities, turėjo palikti gatvėje. Mieste pastebėjo žmones, sustojusius prie vitrinos, išsiimančius pirkinį ir ten pat paliekančius pinigą. Paskui sužinojo, kad

Suomijoje niekas nerakina durų, nes niekas nelaukia vagies. Suomija nežino vagysčių, ir tai iš senų laikų. Šią tradicinę ypatybę suomiai sukūrė, tiesa, žiauroku būdu, kirsdami vagims pirštus arba rankas. Bet ši tradicija pasidarė nepaprastos pedagoginės reikšmės dalykas. Suomų vaikams ar jaunuoliams neateina į galvą net mintis kėsintis nudžiauti kokį svetimą daiktą.

Koks palengvinimas jaunimui, kai jis auga tradicinėje šeimoje ir tautoje! Jam bręstant, savaime išsisprendžia daugis problemų. Jam nereikia klausinėti: „Kaip man elgtis šiuo ar kitu atveju?“; „Ar aš gerai darau?“; „Ar tai man leista?“ Tokių klausimų mūsų jaunimui padaugėjo ypač dabar, susidūrus su iškreiptais papročiais. Tėvai ką nors draudžia, o gatvėje, kine, žurnaluose tas pats dalykas leidžiamas, rodomas, siūlomas. Vaikas arba paauglys galvoja: jei vieniems galima daryti arba peršama, tai kodėl kiti sako priešingai? Jeigu sakytų visi tėvai, kad ir tie patys lietuviai, būtų kita atsvara. Bet, žiūrėk, vienas ar kitas iš vaikų ima ir pastebi: mano tėtis tai leido, arba mano mama dėl to nieko nesako.

3. TAUTOJE tradicija sukuria vieningumo, artimumo, pasitikėjimo sąmonę. Tu žinai, kad tavo tautietis kitaip nesiels, nes visi taip daro, ir kitaip negali būti. Šita vieningumo sąmonė, šitas elgsenos bendrumas teikia ypatingos atramos, atsidūrus betradiciniame krašte arba tokioje aplinkoje, kur žmonės laikosi kitokių tradicijų.

Kaip gi turėtų jaustis žmogus, juo labiau tauta, jeigu visa to neturėtų? Tada reikėtų dairytis į kitus, gaudyti iš kitų, ką jie turi, kopijuoti svetimas formas be tos dvasios, kuri šias formas įkvepia. Kartais galima ir net reikia pavartoti svetimas formas, kai norime pagerbti kitus ir parodyti, jog pažįstame jų papročius. Bet negalima svetimų dalykų perkelti į savo pasaulį pastoviai. Kitaip mes nebebūsime tautinis originalas, o tik kitų kopija. Nebūsime originalas savų pačių sąmonėje ir kitų akyse. Prisitaikymas turi savo garbingumo ribas. Tas ribas peržengus, žmogus ir tauta nebetenka savo vertės kitų akyse.

Garbingi kitų tautų atstovai, žinodami, kokių tradicijų tavoji tauta laikosi, stengsis tave suprasti, tavo laikyseną pagerbti ir, kur galima, net prie tavęs prisitaikyti. Tuo pačiu jie tave išskirs iš pilkųjų, betradicinių žmonių ar tautų atstovų.

Tradicijos veikia žmogų, šeimą, tautą daugiopai. Veikia ypač tuo nematomuoju, bet jaučiamuoju kategoriškumu, kaip kad kategoriškai veikia individuali žmogaus sąžinė. Tradicija normuoja ir sankcionuoja mūsų elgseną tais sveikais, išmintingais pradais, tomis įpavidalintomis formomis, kurias ji prasmingai yra sukūrusi.

KŪRĖJAI-NEŠĖJAI

Kas yra tradicijų įkūnytojai, pritaikytojai, plėtotojai, saugotojai ir perteikėjai? Šis klausimas itin svarbus mums, kurie pradėdami suvokti tradicijų reikimą ir rūpinamės jas gaivinti. Svarbus šis klausimas dviem atžvilgiais: 1. kad žinotume, kur ieškoti pagrindinio tradicijų šaltinio ir 2. kur pirmiausia tas tradicijas turėtume gaivinti.

1. LIAUDIS yra pirminis ir pagrindinis tradicijų lopšys. Kodėl? Liaudis sudaro tautos daugumą. Ji gyvena natūraliu gyvenimu, vaduojasi sveika išmintimi. Ji mažiausiai prisiima svetimybių ir civilizacijos iškraipų. Jos gyvenimo tėkmės nepažeidžia nei karai, nei politinės pakaitos. Sveikas konservatyvumas, kurio laikosi, padeda jai laipsniškai puoselėti vertybes, jas išlaikyti, išgražinti, įpavidalinti.

Taip neiškreipta ir nesugadinta *tautos išmintis susiklosto per ilgą laiką dvasiniuose liaudies aruoduose*. Išsiryškina ir visos taikomosios formos socialiniuose santykiuose ir visuose menuose.

Visa, ką mes laikome tautine kūryba, būdinga ir tipiška mūsų dvasiai, yra kilę iš liaudies. Mūsų dainos, šokiai, skulptūra, audiniai yra liaudies

kūrybos padarinys. Ir ne tik mūsų: visų tautų tautiniai menai yra kilę iš liaudies. Liaudis kuria pagal savo nepažeistąjį pergyvenimo būdą. O ji pergyvena giliai ne tik gamtos aplinką. Ji jautriausiai pergyvena dorovę ir religiją. Dėl to ne tik jos menai, bet ir visos tradicinės gyvenimo formos būna nuspalvintos doriniu ir religiniu atspalviu. Tačiau būtų netikslu tradicijas ir jų formas suprasti kaip laisvą, atsitiktinę tautos kūrybą. Tradicijos yra liaudies įpavidalinta *tautinė pedagogika*. Ugdomasis tradicijų vaidmuo yra bene esmiškiausias.

Čia turėtume skirti tradicijas nuo papročių. Tautiniai papročiai taip pat slepia savyje pedagoginį pradą, tačiau šis pradas įvilktas į tam tikrą iškilmingesnį ceremonialą. *Tautiniai papročiai yra bendruomeniškas apeigiškumas*. Apeigiškumo nestinga ir tradicinėje pedagogikoje, puoselėjamoje ypač šeimose. Tačiau jis būna uždaresnis ir intymesnis. O papročių ceremonialumas pereina į teatralumą, ir jis būdingas platesnėms liaudies bendruomenėms, mūsų atveju — kaimams. Tuo būdu kalbėdami apie tradicijų bei tradicinių papročių nešėjus, mes turime skirti dar du konkretesnius liaudies veiksnius: kaimą ir šeimą.

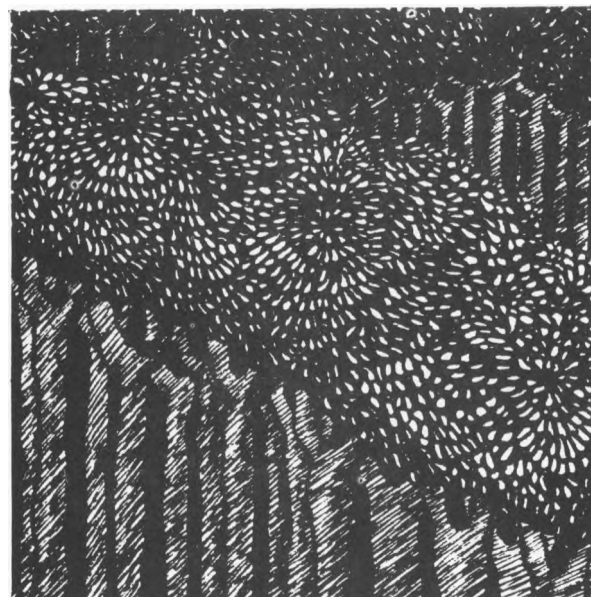
2. KAIMAS lietuvių liaudžiai ilgus laikus buvo būdingiausia bendruomeninė plotmė. Bendruomeninis gyvenimas pats iš savęs reikalauja bendrų elgsenos ir reiškimosi formų. Jos visus saisto ir riša. Jos sukuria ne tik nematomą, bet ir akivaizdžiai jaučiamą bendruomenės dvasią. Ta dvasia apglobia visus. Tokiai bendruomenei nereikia išorinio ar formalinio autoriteto, kuris valdytų, lenktų, baustų. Yra *moralinis, vidinis autoritetas*, ir jis *sueina į natūralų vyresniškumo bei amžiaus laipsnį*. Pagaliau pati bendruomenė turi savo *viešąją opinią*, kuri visus valdo, lenkia ir net baudžia.

Mūsų kaimo bendruomenės susidarė iš šeimų. Viešieji šeiminiai įvykiai buvo kaimo bendruomenės šventės. Tos šventės, kaip krikštynos, jungtuvės, laidotuvės, turėjo savo ceremonialą ir etiketą. Ne tik šeimų, bet ir parapijos-bažnyčios šventės, buvo švenčiamos kaimo bendruomenės savitu ceremonialumu.

Kaimo bendruomenė buvo natūrali tradicijų ir tradicinių papročių puoselėtoja, palaikytoja, ugdytoja ir perteikėja. Faktiškai, ką liaudis kuria ar palaiko, tai ji daro per savausias konkrečias bendruomenes. Tačiau, kaip visų bendruomenių, taip ir kaimo, centras, širdis bei pagrindas yra ne kas kita, kaip šeima.

3. ŠEIMA yra pirmoji mokykla. Ji — pirmoji ugdytoja, pažiūrų perteikėja, gyvenimo krypties davėja, tikslintoja ir lenkėja. Į šeimą ir jos pedagoginius uždavinius sueina visa gyvenimo išminties ir patirties medžiaga. Čia ji pritaikoma vaikui ir jaunuoliui. Pritaikoma labai *konkrečiai, paprastai ir vaizdžiai*. Tas taikomasis tradicijų pobūdis, tas pedagoginis jų įžvalgumas ir jautrumas kaip tik ir yra išaugęs iš šeimų. Šeimos sukuria visą *atmosferą*, visą *aplinkos nuotaiką*, atremtą į tradicijas. Jau pati ši atmosfera veikia vaiką nuo pat mažumėlės. Tokioje atmosferoje jis nejaučia kontrasto iš tėvų pusės. Priešingai, vaikas mato ir jaučia, kad ne jam ir ne dirbtinu būdu kuriami ar vykdomi tie ar kiti dalykai. Pirmiausia jie yra gyvenami ir išgyvenami pačių tėvų. Išgyvenami dėl to, kad tai yra jų pažiūrų ir gyvensenos dalykas. Jeigu kas pritaikoma vaikui — tai tik formos vaizdumas arba veiksmo konkretumas.

Tradicijos neišaugtų ir neišsilaikytų be šeimų. Bet be tradicijų negalėtų būti ir gražių, tvirtų, dorų bei pedagogiškai veiksmingų šeimų. Šeima laikosi tradicijų, kaip konkretizuoto, į tam tikrus formų rūbus įvilkto gyvenimo būdo. Taip šeimos sukuria vienalytišką dvasią, vienalytišką ugdomąją kryptį ir lengviau išauklėja vienalytišką žmogų.

LŪŽIS

Prie tradicijos kūrėjų neminėjome inteligentų, nes tai nauja pastarųjų laikų tautos klasė. Tiesa, buvo sena didikų bei kilmingųjų klasė, ano meto šviesuomenė, ir ji turėjo savo tradicijų, tik šios jau nebuvo tautinės. Neminėjome ir miestiečių.

Vieni ir antri paprastai seka vadinamą pažangą, taikosi prie civilizacijos pakaitų, linksta „išsinerti“ iš bendruomeninių gyvenimo formų arba pastovių elgsenos rėmų. Jų *santykis su tauta ne tiek buitinis*, kaip liaudies, *kiek racionalus arba romantinis*. Šviesuoliai ir miestiečiai greičiau skiriasi, tolsta, nusigręžia nuo to, kas liaudiška, o kad neliktų tuštumoje — kopijuoja svetimus papročius. „Inteligentija, —sako V. Krėvė, —vis labiau ir labiau tolsta nuo liaudies, vis labiau persisunkia kosmopolitinės kultūros dvasia“.³

Mūsų atveju reikia skirti senąją šviesuomenę bei miesčioniją ir naująją. Pirmoji atitrūko nuo liaudies gana anksti ir nuėjo savais keliais. Antroji bent kurį laiką buvo arti liaudies.

1. ATITRŪKIMAS pirmosios šviesuomenės buvo beveik neišvengiamas. Ji vadovavo krašto politikai, maišėsi didžiuose valstybės plotuose, bendravo su įvairių tautų bei kultūrų atstovais. Kalbiškai ir kultūriškai pradėjo tolti gana anksti — nuo to laiko, kai įsijungė į rytų slavų valdymą. Sociališkai ji artėjo į lenkų kilmingųjų gyvenimo tipą. Politinių reikalų bendrumas su slavais, socialinė artimybė, herbinės — paskui ir šeiminės giminytės neišvengiamai vedė kilminguosius tolyn nuo savo tautos kamieno. „Ilgainiuo, — rašė S. Daukantas, — išlepusi diduomenė ištižo ir, smeigdamos ir gundydamos į šalaujų, beje: lenkų, gudų, vokičių ir kitų šaldrų įpročius, užmiršo ir pamynė po kojų tą šventą darbą savo bočių prabočių“.⁴

Viena tačiau reikia pripažinti, kad mūsų diduomenė, pati lūžusi, *nelaužė liaudies*: paliko ją gyventi savu tradiciniu gyvenimu ir nekliudė jo toliau vystyti. Nekliudė ir to meto miesčionija, kuri buvo negausi, be to, svetima mūsų liaudžiai. Pirmieji miestiečiai buvo vokiečiai amatininkai ir žydai prekybininkai. Vėliau juos papildė lenkai arba sulenkėję valdininkai. Buvo ir praeivių menininkų bei statybininkų — italų, flamų, prancūzų. Visi jie gyveno savo atsineštiniu gyvenimu su savais papročiais, nesimaišydami su liaudimi ir nedarydami jai įtakos.

Kitoks buvo naujųjų inteligentų ir miestiečių vaidmuo. Pirmieji buvo kilę iš liaudies; iš ten atėjo ir antrieji — amatininkai, verslininkai, valdininkai. Jų santykis su liaudimi buvo artimas ir gyvas. Nuo liaudies priklausė jų egzistencija ir tolimesni planai tautos ateičiai. Būdingiausias jų pasinešimas buvo —

2. IŠSILAISVINIMAS. Siekta išlaisvinti tautą iš politinio pavergimo, ūkinio atsilikimo, iš senų gyvenimo formų. Pažanga, apšvieta, nauja socialinė tvarka buvo tie šūkiai, kuriais naujieji šviesuoliai patys gyveno ir stengėsi palenkti liaudį. Šie šūkiai nebuvo blogi savyje, tik paženklinti sroviniu vienpusiškumu; iš jų įsidėmėtini šie:

a. Per didelis „apšvietos“ aukštinimas ir liaudinės išminties bei patirties nuvertinimas apskritai. Per lengvai buvo nurašoma į atsilikimą, sustingimą, prietaringumą visa tai, kuo liaudis gyveno. Tai buvo vadinamosios *pseudokultūros* vienpusiškumas, pavėluotai pasisavintas iš svetur.

b. Šeimose, kur buvo moksleivių ir studentų, šaipytasi iš tų visų „kaimiškų“ papročių, apeigų, tradicinių reikalavimų, tariamai sukaustančių „šviesėjančio“ žmogaus laisvę. Tai buvo jauno *individualizmo* apraiška, jautri tėvams, juos įskaudinanti, priverčianti varžytis.

c. Socialiniai santykiai liaudyje buvo grindžiami tradiciniu humaniškumu bei krikščioniškumu, o tai laikyta konservatistine kliūtimi *revoliuciniam* — *socialistiniam* judėjimui, suaktyvėjusiam rusų įtakoje.

d. Išsilaisvinimas lietė tiesiogiai ir religiją, nes ji buvo laikoma priešinga mokslui ir socialinei pažangai, o liaudies papročiai ir tradicijos kaip tik buvo susieti su religija. Prieš juos kovota ir *laisvamanybės bei ateizmo* vardu.

e. Pagaliau nuo „Aušros“ laikų buvo puoselėjama tokia tautiškumo kryptis, kuri idealizavo pagoniškąją praeitį ir nepalankiai žiūrėjo į krikščionybę. Visa, kas su ja rišosi ar ją rėmėsi, atrodė mažina „autentiškąjį“ tautiškumą. Tai buvo *neopagoniškojo romantizmo* vienpusiškumas.

Šiais šūkiais ir šiokia veikseną mūsų naujoji šviesuomenė veikė liaudį per pusšimtį metų ir pakirto jos atsparumą. Mūsų šviesuomenė, anot Vaižganto, tik griaujamai buvo prisidėjusi prie religinių tradicijų. „Grįždavo iš universiteto . . . nieko nepripažindami . . ., ar tai pripažindami, kas galima pirštu palytėti. Jie griovė sodžiaus ‚prietarus‘ — religiją, mistinį jos pagrindą”.⁵

3. LŪŽIS buvo nebeišvengiamas. Pradžioje apgailestauta „mokytojų vaikų“ paklydimas, stebėtasi jų panieka ir pašaipa tiems dalykams, kurie liaudžiai buvo šventi. Toliau pradėta tų „vaikų“ akivaizdoje varžytis ir susilaikyti nuo kai kurių veiksmų. Jau prieš I Didįjį karą buvo rašoma: „Gyvenimui į naują vagą stojant, nyksta senovės papročiai ir apeigos“.⁶ Karas ir okupacijos visai sutrikdė gyvenimą, o pokaris atnešė naujų pakaitų. Pradžioje suniekinta, paskui įsiūbuota politinių audrų, pagaliau išvesta iš savo izoliacijos, liaudis ėmė nebebranginti to, ką šimtmečiais buvo išlaikiusi. „Nepaprastai greitu tempu, kas metai, nyksta Žemaičių krašte senosios tradicijos“.⁷ Seniau „lietuviškame kaime buvo gausu religinių tradicijų . . . Dabar žymi tų tradicijų dalis jau išnykus. Išnyko ir dėl naujų socialinių sąlygų ir dėl šviesuomenės įtakos kaimui“.⁸

Su tradicijų nykimu keitėsi ir dvasinis kaimo veidas. „Šiandieniniais savo papročiais mūsų kaimas darosi nepalyginti mažiau lietuviškas ir katalikiškas, negu jis buvo prieš didįjį karą. Per šį trumpą laikotarpį mes jau spėjome nebetekti labai daug gražių visuomeninių, tautinių, o su tuo ir religinių-dorinių tradicijų“.⁹

Panašus procesas vyko Lietuvoje, kaip kitados Prancūzijoje. „Apšvietos“ nešėjai ilgai ir patvariai revoliucino liaudį, kol ją palaužė. Paskui patys gręžėsi į senąjį kelią ir bandė

liaudį susigražinti, bet ši nebesidavė sugražinama. Ir pas mus nauja inteligentų karta nebesitenkino racionalistine apšvieta, o liaudis, pasinešusi racionalizuoti savąjį gyvenimą, ėjo toliau. Intelligentuose jau reiškėsi religinio atgimimo ženklų, o liaudyje — bent kai kuriose srityse — plėtėsi laisvamanybė. „Iki šviesuomenės sąmoningas religėjimas persimes į kaimą ir iš gaivališkos religijos padarys sąmoningai religingą žmogų, dar apščiai religinių tradicijų išnyks. Jau dabar daug išnykę“.¹⁰

Neapdairi buvo ir mūsų valstybė, skubėdama perorganizuoti kaimų bendruomenes į viensėdijas. Ūkinė reorganizacija nebūtinai reikalavo išardyti liaudies kultūros ir tradicijų židinius — kaimus. Bet apie tai nepagalvota ir šiuo žygiu dar paskubinta tradicijų nykimas.

Tradiciinis liaudies gyvenimo būdas buvo išjudintas iš savo pagrindų ne tik pas mus. Kitur šis vyksmas gal buvo spartesnis dėl staigesnių socialinių pakaitų, didesnio industrijos augimo, technikos ir susisiekimo pažangos. Bet kitur anksčiau susirūpinta ir tradiciniu liaudies lobiu, pradėta jis skubiau rinkti, klasifikuoti, o kai kas ir grąžinti į gyvenimo tikrovę.

ATKŪRIMAS

Lūžis, apie kurį kalbėjome, nebuvo fatališkas. Liaudis susvyravo, bet nepasimetė. Intelligentų nuotaikos bei pažiūros su nepriklausomybės įsibėgėjimu taip pat keitėsi į teigiamąją pusę. Kūrėsi naujas gyvenimo tipas su mažesniais tradicijų likučiais liaudyje ir su didesniu dėmesiu liaudies kūrybai miestuose. Šį krypsnį tektų vadinti grįžimu į tradicinį tautos kelią.

1. GRĮŽIMAS buvo vienoks liaudyje, kitoks inteligentuose. Liaudis į nepriklausomybės galą nebesijautė menkesnė už miesto „ponus“. Išmoko neprasčiau įsirengti, apsirengti, vaišintis, organizuotis. Kaimo žmogaus savimonė, sakytume, atsistojo ant savų kojų. Natūrali išmintis susiderino su pakilesniu apsišvietimu, ir sveika kaimo pedagogika išlaikė savo turėtus pradus. Iš kaimo vyko į savus miestus mokytis jaunimas žymiai didesniu skaičiumi nei seniau ir, vasaromis grįžę, nebeturėjo pašiapių ir revoliucinančių nusiteikimų. Daugelis grįžo į kaimą mokytojais, kiti, baigę studijas ir likę miestuose, parvykdavo pas tėvus su šeimom praleisti atostogų visą vasarą.

Miestuose pastebėtas naujas reiškiny. Iš kaimo gabenta liaudies drožiniai; liaudies audiniai puošta sienos ir palangės; liaudies motyvais gaminta baldai. Liaudies kūryboje ieškota tautinio meno pradų — skulptūrinių, tapybinių, raizinių, poetinių ir melodinių. Ypatingai iškilo Rūpintojėlio kultas poezijoje ir dailėje. Pagaliau susidomėta liaudies šokiais, — jie pradėta atkurti ir imta rodyti tarptautiniuose festivaliuose.

Intelligentų posūkis į liaudį buvo daugiau *estetinis — meninis*. Stigo dėmesio *etinėms, pedagoginėms vertybėms*, kurios slypėjo tradicijose bei papročiuose. Šito ėmė pasigesti pati jauniausioji intelligentų karta. „Liečiame labai jautrų klausimą, kuris būdingas mūsų (miestų) kultūros gyvenime. Stoka tradicijų ir baimė pasisakyti už jas“.¹¹

2. PASISAKYMAI „be baimės“ išsprogo jau išeivijoje. „Mes turime neišsemiamą, gyvą tautinį turtą . . . Turtas gausus, plačiai šakotas, apimęs tai, kas sudaro savitą lietuvišką kultūrą, suteikia lietuvių tautai atspalvį, skiriantį ją nuo kitų tautų. Amerikos kultūriniam elitui nesvarbu įrodyti, kad mes jau amerikonėjame. Jis mus labiau gerbia nepraradusius savo tautinės spalvos“.¹²

Tos spalvos stoką pajuto įsikūręs angluose rašytojas F. Neveravičius. Jam „tauta be tradicijos — tai lyg kūdikis lopšyje be atsiminimų, ilgesio, praeities. Tauta be tradicijos — tai tartum žmogus, pragyvenęs savo amžių monotoniškai ir bespalviai, nepalikęs ateities kartoms jokie atminimo, net to menko, kad jis kitados gyvenęs. Tauta, turinti tradicijas, bet jų nevertinanti, prilygsta ilgo ir našaus tėvų bei protėvių sukurtų vertybių lobio naikintojui. Tauta, nevertinanti savų tradicijų — tai, sakytume, bedvasis pilkas akmuo, kuris ritasi keliu, nežinia kur, nežinia kieno pastūmėtas“.¹³

„Tradicijos turi didelės reikšmės tautinių kultūrų ir pačių tautų ateičiai. Tauta yra gyva ir didi, kuri turi kilnias savo tradicijas, jas myli, kultivuoja ir jų laikosi . . . Mes turime savas tradicijas . . . kiek galima naujose sąlygose atgaivinti arba pritaikyti ir įvesti į gyvenimą“.¹⁴

„Niekas neras visų galimų kelių atgaivinti, perkurti, pritaikyti tradicijų, kol nebus susidomėjimo, noro, entuziazmo, tiesiog sąjūdžio. Tokį sąjūdį sukelti reikia naujos kartos. Tai galėtų padaryti tie, kurie šeimas kuria ir ruošiasi pradėti naują gyvenimą. Kogi reikia? Apgalėti visas baimes, atviriau tuos klausimus svarstyti, rinkti medžiagą ir kas surinkta panaudoti, ir

nedelsiant bandyti. Si karta yra paskutinė, kuri dar turi galimumą prieiti prie gyvų tradicijos šaknų. Kitaip jos bus nudžiūvusios neapskaičiuojamai tautos žalai".¹⁵

Sprendžiant iš tų pasisakymų, dėmesys tradicijoms buvo pagyvėjęs išeivijoje palyginti trumpą laiką, tarp 1954 ir 1957 metų, po to vėl aptilo. Tuo tarpu krašte, pačioj tėvynėj, jis tapo sąjūdžiu, bet jau lenkiamu politiniams tikslams.

3. „SAJŪDIS“, apie kurį kalbame, yra apskaičiuotas ir suplanuotas po dviejų nepavykusių bandymų. Pirmas bandymas buvo sunaikinti tautines tradicijas, kaip stabdį sovietinei sistemai. K. Marksas buvo teigęs, kad „visų mirusiųjų kartų tradicijos kaip slogutis slegia gyvųjų protus“ ir kad „tradicija yra galingas stabdys, tai inercijos jėga istorijoje“. Marksas turėjo galvoje religines tradicijas, o praktiškai „visos tradicijos buvo priskiriamos prie konservatyvių papročių, kurie stabdo visuomenės raidą, kliudo įsigalėti naujiems reiškiniams”.¹⁶ Kovota ilgokai visom sisteminėm priemonėm, bet pasirodė, „dėl nepribrendusių sąlygų nepasisekė gauti kiek geresnių rezultatų”.¹⁷

Antras nesėkmingas bandymas buvo palaužti religines-tautines tradicijas ateistine propaganda. Tradicijos vadinta „atgyvenomis“, o ateizmas — „mokslinė pažanga“. Stipriausiai atakuota „religinės šventės bei apeigos“, bandyta „atskleisti žemiška jų kilmė ir žala . . . Religinėms tradicijoms nieko nebuvo priešpastatyta. Jos tik buvo kritikuojamos ir neigiamos”.¹⁸

Po šių nesėkmių prieita išvados, kad „negalima . . . atmesti turtingą praeities tradicijų palikimą”.¹⁹ Pagaliau rastas toks sprendimas: panaudoti tautines, net religines tradicijas, bet joms duoti socialistinį turinį. „Svarbu, kad šie papročiai atitiktų šiuolaikinius poreikius ir tarnautų lietuvių liaudies komunistinės pasaulėžiūros stiprinimo interesams”.²⁰

Buvo, kaip buvusios, sovietinės revoliucinės šventės, iš viso vienuolika per metus. Tik šalia jų pradėta švęsti ir „tradicinės šventės ir masiniai renginiai“. Naujieji metai, Žiemos šventė, Pavasario šventė, Poezijos pavasaris, Derliaus šventė, Draugystės šventės, dainų, šokių, sporto šventės ir mirusiųjų pagerbimo diena, be to, „specifinės kolektyvų šventės, . . . susijusios su darbo tradicijomis”.²¹

Šios „naujosios lietuvių liaudies šventės ir jų papročiai yra pavyzdys, kaip kūrybiškai perkuriamos ir panaudojamos naujomis istorinėmis aplinkybėmis senosios liaudies tradicijos". Šių „švenčių tradicijose ryškiai pasireiškia socialistinio internacionalizmo bruožai". Tai yra „viena priemonių liaudžiai paskatinti dar sparčiau žengti į savo komunistinę ateitį".²²

Šalia masinių švenčių, kurios, pabrėžiama, esančios tradicinės, įvestos naujos „šeimos tradicijos: vestuvės, vardynos, gimtadieniai, vardinės, jubiliejai, laidotuvės, brandos šventė", be to, „sveikinimai jaunavedžių, jaunųjų tėvų, motinų, auksinių ir sidabrinių vestuvių proga".²³ Naujas ritualas santuokoms-vestuvėms pradėtas taikyti 1958, vardinėms 1962, sidabrinėms ir auksinėms vestuvėms 1964 m. Yra ritualas ir laidotuvėms. „Dirbamas didelis organizacinis darbas, siekiant pažangias praeities tradicijas susieti su naujai besiformuojančiomis, panaudoti jas komunistinio auklėjimo sistemoje".²⁴ Tam reikalui mobilizuojami etnologai, istorikai,

rašytojai, propagandistai. Pusiau propagandinis, pusiau etnologinis išėjo ir A. Vyšniauskaitės leidinys „Lietuvių šeimos tradicijos".

Šias naujas tradicijas bei apeigas lietuvių liaudis, pasirodo, nelabai priima — vadina jas „ateizmo apeigomis". Girdi, net Vatikanas bandęs „diskredituoti tarybines pilietines apeigas".²⁵ Tai viena kliūtis. Antroji, kad „visoms naujoms nereliginėms apeigoms dar labai trūksta poetiškos ir muzikinės formos, kartais šios apeigos stokoja rimties ir išskilmingumo, režisūrinių akcentų, ryškios atributikos, o kai kuriais atvejais ir apeiginių drabužių. Nuo to viso priklauso apeigos simbolikos poveikis."²⁶

4. PRITAIKYMAI, apie kuriuos kalbėjom, vykdomi dabar Lietuvoj, yra *tradicijų žalojimas*. Tai darbas iš viršaus, svetimom rankom, svetimos pasaulėžiūros ir bedvasinės sistemos išskaičiavimais. Gal ši akcija pasitarnaus priešingai — sustiprins interesą savas tradicijas ryškinti, jas susigražinti liaudyje, o kai ką pritaikyti ir miestuose.

Išėivijoje susiduriame su kita problema. Neturime pakankamai medžiagos bei šaltinių savas tradicijas pažinti. Tautosakos bei kraštotyros užrašai, kaip minėta, nedaug ką yra pateikę ir ne iš visų Lietuvos sričių, tad sunku nustatyti kai kurių tradicijų visuotinumą. Ar būtų galima rasti žmonių iš senųjų išėivių, kurių patirtys yra išneštos iš Lietuvos kaimo dar prieš I Didįjį karą ir užkonservuotos be jokių įtarpų bei pakaitų, sunku bepasakyti. Prieš keliolika metų jų dar buvo, o dabar mirtis bus išretinusi.

Spausdinta tradicijų mežiaga padalyta įvairiuose leidiniuose, nelengvai prieinama, — tad reikėtų ją surinkti, paklasifikuoti ir paskelbti. Klasifikuoti ir skelbti autentišką medžiagą būtų viena darbo pusė. Antroji — kaip pritaikyti tuos liaudies tradicinius vyksmus mūsų gyvenime, mūsų miestiškoje buityje, ką iš daugelio dalykų pasirinkti. Būtų neatsargu per greit spręsti, kas tinka, o kas ne. Sakysim, gimtųjų, krikštynų, vestuvių vyksmuose yra tiek daug elementų, kad ne visada lengva nustatyti, kas juose esmiška. O kaip tik svarbu apčiuopti tradicijos branduolį ir pasirinkti tik tas ritualines formas, kurios paprastu būdu branduolį išreiškia.

Svarbiausia gaivinti tradicijas šeimose, nes joms labiausiai jų reikia. Čia geriausia jas ir išbandyti, pradedant nuo naujai kuriamų ir jaunų šeimų, kol vaikai dar auga.

Čia užsimoto darbo tikslas duoti, sakytume, žalią tradicinių šeimos vyksmų medžiagą, nešiimant daryti apribojimų ar siūlyti pritaikymų. Bandyta kiek galima pilniau apibūdinti įvairias variacijas bei ritualinius elementus, kad būtų pajauta jų plotis. Apribojimas susiaurintų akiratį, sumažintų įspūdį, pažeistų susižavėjimą. Tai yra tie psichologiškieji momentai, kurie gali lemti entuziazmą patiems imtis pritaikymų ir pasirinkti, kas atrodytų tinkamiausia savai šeimai.

Detalė iš piešinio *PIRŠLYBOS* (89 psl.)

PASIRUOŠIMAS VEDYBOMS

PAŽINTUVĖS

Vienas dalykas krinta į akis: kad lietuviai neskubėjo tuoktis. Senovėje vyrai vesdavę tik prieš trisdešimtuosius metus. Šiaurvyčio klimato lietuviai lėčiau bręsdavo, be to, anksti vesti ar tekėti nelaikyta sveiku dalyku.¹ Pagaliau kaip drobei austi ar laukui purenti, taip ir šeimai kurti, reikėjo medžiaginių sąlygų, — ne vien pažinčių ir meilės. Pažintys mezgėsi savaime, jaunimui glaudžiai bendraujant.

1. BENDRAVIMAS (kaimo sąlygose) buvo dažnas — rugiapiūtėje, šienapiūtėje, linelius raunant. Visu būriu eidavo iš kaimo į bažnyčią ir grįždavo iš jos. Šventadienių popietėmis rinkdavosi gamtoje, kur nors ant kalnelio: mergaitės — pinti vainikų, vyrai — savo lauko žaidimų žaisti arba bendrų ratelių su dainomis. Vėliau vietoj gamtos iškylų, šeštadienio ar sekmadienio vakarais telkėsi į kurį kiemą šokių. Gegužės mėnesiais kas vakaras matydavosi besirinkdami bendrų pamaldų. Buvo natūralios sąlygos dažnai matytis ir vienas kitą stebėti, dainuoti ir kalbėtis, dirbti ir žaisti. Iš to bendravimo išaugo dainos ir dainuotiniai žaidimai su bernelio-mergelės motyvais. Net darbo dainos buvo ne kas kita, kaip bernelio-mergelės dainuotiniai pokalbiai:²

*Piaukit, mergelės,
Piaukit rugelius,
Piaukit baltuosius.*

*O jūs, berneliai,
Nešiokit pėdelius,
Statykit šėrelius.*

Bendravimas vyko *būryje* ir visų akivaizdoje. Į artimesnę draugystę neskubėta sueiti. Seniau jaunas vyras nelydėjo mergaitės iš darbo ar iš šokių. Nebuvo mados vaikščioti vienai mergei su vyru nei kaime, nei miestelyje — nuėjus sekmadienį. Vieni du galėjo vaikščioti ar važiuoti tik sutarus tuoktis ir pradėjus užsakus. Mergaitės orumas reikalavo, nors ir kviečiamai, neiti „artyn pas bernelį“.³

*O man bepjaunant
Lankoj šienūžį,
Man bešvytuojant
Naują dalgužį,
Aš pamačiau mergužėlę
Vieškelužiu ateinant.*

*—Eik šen, mergužėle,
Artyn pas mane,
Balta lelijėle,
Artyn pas mane:
Kalbėsiva žodužėlį,
Žodelį kuo meiliausią.*

*— Neeisiu, bernužėli,
Artyn pas tave,
Baltas dobilėli,
Nubars mane motinėle,
Taip ilgai nepareinant.*

Net vėlesniais laikais mergaitė nevykdavo be brolio ar artimo giminaičio į kito kaimo pramogas, jeigu ten būdavo pakviesta. Nuėjusi į šokius, nesileido užgaunama ar įžeidžiama. Jei kas prie jos pasakydavo negražų žodį, su tokiu ji neidavo šokti. Pasibučiavimas ligi sužiedotuvių nebuvo priimtas, priešingai — smerkiamas.⁴ Bendravimas turėjo savo tradicines ribas, kurias peržengus — plakdavo viešojo opinija.

2. RUOŠIMASIS daugiau lietė mergaitę nei vyrą. Daukantas pastebi, kad seniau „nuotakos pačios neieškojo sau turtingų vyrų ir negeidė jų turtuose tižti ir lepintis, kaip šiandien kad daro“.⁵ Savo kraičiu jos galėdavusios aprengti ne vieną šeimą, bet tris ar keturias. Ūkinis pasirengimas buvo konkretus — ne pinigais, o manta. Mergaitė dirbo tėvams, kaip ir jaunas vyras. Už savo darbą jie turėjo pragyvenimą — pastogę, drabužį, maistą. Atliekamu laiku mergaitė verpė ir audė

— krovė sau kraitį. Juo didesnis kraitis, juo turtingesne ji save laikė ir juo turtingesnį vyrą gaudavo. Panašiai jaunas vyras, atlikęs tėvų skirtus darbus, skynėsi mišką, darėsi dirvą, ją sėjo ir, ką iš jos gaudavo, pasilaikydavo sau. Už tai jis galėjo įsitaisyti savus arklius ir ūkio padargus.

Mergaitė ir jaunas vyras parodydavo gražaus sumanumo, energijos ir net ambicijos. Buvo garsios merginos audėjos — išradingos ir didelio skonio. Sumanūs ir atkaklūs buvo vyrai, skubėję prasikurti, atsistoti ant savo kojų ir po to žvalgytis sau tinkamos merginos. Pati ugdymo sistema kreipė jaunus žmonės šiuo keliu. Tėvai gana anksti pratino vaikus dirbti, būti savarankiškais, taupyti, ruošti ateičiai. „Kaip pasiklosi, taip išmiegosi“; „ką jaunas pasėsi, tą senas turėsi“. Tikslas — kad būsima šeima būtų aprūpinta. Kitos problemos nebuvo taip svarbios, nes natūrali aplinka ir sveiki kaimo papročiai savaime viską lygino. Svarbiausia buvo išlaikyti gerą vardą ir pasiruošti medžiagiškai. Garbingumas ir turtas buvo pagrindinės sąlygos. Meilė, kaip ji šiandien suprantama, nebuvo esminis reikalas. Šeimos supratimas buvo atremtas į laisvą pasirinkimą, susitarimą ir įsipareigojimą.

3. PASIRINKIMAS išryškėdavo anksčiau, negu bet kas pastebėdavo. „Vai, žinau, žinau, ale nesakau: ten aug mano mergužėlė, kur rūtelių darželis“.⁶ Tėvai, sužinoję, ne visuomet pritardavo, kartais ir bardavo. Sūnaus atsakymas išduoda pasirinkimo motyvus — ne tik grožį, bet ir būdą bei „išmonę“:⁷

*Ei, nebark, nebark
Mane, tėveli:
Graži mano mergelė,
Graži mano jaunoji,*

*Graži žiūrėti,
Meili kalbėti,
Meili kalbėti,
Gerų tėvų dukrelė;*

*Gerųjų tėvų,
Tėvų dukrelė, —
Dievas žino būdelį,
Mergelės išmonėlę.*

Pasirinkęs, bernelis ieškojo progos praeiti ar prajoti ir pakalbinti. Svarbiausias klausimas — „ar tu būsi mano“:⁸

*Po lankelę vaikščiojau,
Aš rankeles mazgojau, —
Ateina bernelis,
Per žalią lankelę
Pas mane.*

*Mergužėle, tu kieno?
Lelijėle, tu kieno?
Ar eisi už mane,
Ar tu būsi mano,
Širdele?*

Ne kiekvienam, kuris pakalbina, mergelė pasako, kad būsianti jo. Galutinis atsakymas nebuvo skubamas. Be to, ką bernelis pasirenka, nebūtinai turi pasirinkti ir ji. Vyras turėjo mokėti paklausti, kitaip jis susilaukdavo ir nemalonaus atsakymo.⁹

*Vagelę ariau,
Antrą palikau.
Gale dirvos stovėjau,
Į mergelę žiūrėjau.
Mergelė, kieno,
Ar būsi mano?
Ar užaugo kasužėlės
Man vyniot ant rankelių?
Daržely auga
Žalias kadugys,
Tai tau, šelmi bernužėli,
Tau vyniot ant rankelių.*

Pasirinkimas turėjo praeiti pusiau oficialų kelią pačioje mergaitės šeimoje.

4. LANKYMASIS į mergaitės namus buvo pirmas viešesnis bernelio žygis. Jei pradėdavo lankytis dažniau, buvo ženklas, kad jis ruošiasi piršlyboms. Kartais šeimoje būdavo ir daugiau mergaičių, tinkančių tekėti. Bet pirmoji galėjo tekėti tik vyriausioji, vadinama mergautine. Mergautine ji laikoma nuo 17 metų — nuo oficialios subrendimo ribos. Jai buvo pirmenybė eiti į kaimo pasilinksminimus, vestuves, į kūmas ir pirmajai laukti piršlių.¹⁰ To reikalavo natūrali tvarka ir šeiminė hierarchija. Nors būdavo išimčių, ypač vėliau, tačiau šios tvarkos žiūrėta.

Atsilankymas į mergaitės namus, nors nujaučiamas savo tikslais, tačiau buvo dengiamas kokio nors reikalo ar šiaip pasibuvavimo. Tėvai, turėdami mergautinę dukrą, niekad neužtrenkdavo durų bet kuriam jaunam svečiui. Tačiau papročiai reikalavo, kad pasibuvojimas nebūtų kasdieninis. Bernelis turėjo kalbėtis su *visa*s, kaip šeimos svečiui pridera. Kalbėtis tik dviese — su mergeite nebuvo įprasta.¹¹ Tik po keleto ar keliolikos apsilankymų buvo sudaromos sąlygos pasilikti vieniem dviem. Sąlygos kartais pačios pasidarydavo, laukiant kol praeis lietus ar pūga. Kitiems šeimos nariams nuėjus ilsėtis, kas nors turėdavo pabūti su svečiu, ir ši pareiga tekdavo mergautinei. Tada jie turėdavo progos pasikalbėti savais reikalais.

Svarbiausia būdavo laimėti mergaitės ir jos tėvų palankumas. Palankumui laimėti bernelis atnešdavo *dovanų* ir jas slapčia įteikdavo mergaitei. Pradinės pažinties dovanos buvo nereikšmingos ir, kaip taisyklė — ragautinės: saldainiai ir riešutai. Saldainiai — lyg pomėgiui laimėti, o riešutai — lyg priminti matomą kietą kovą. Jeigu mergaitė noriai priima saldainius, tai reiškia, kad patinka ir bernelis. O jei dar atneša riešutų, tai palankumas beveik užtikrintas.

Pažintuvės, nors ir saistomos papročių, tačiau neįeina į oficialų vedybinį ritualą. Ritualas pradeda veikti su piršlybomis. Piršlybos yra pradžia tų turtingų vedybinių apeigų, kurios mūsų tautoje išsivystė per šimtmečius. „Lietuviški vedybų papročiai yra labai seni. Bet, kas svarbiausia, jie savo esme sveiki, dori ir slepia savyje nemažą tautos išminties. Vedybiniuose lietuvių papročiuose nėra jokio žymesnio burtininkavimo ar šamanizmo pėdsakų. Visos pagrindinės sąvokos čia nepaprastai švarios. Pažiūra į žmogų ir į moterystės ryšio amžinumą pasižymi klasišku aiškumu ir paprastumu. Visa tai stiprina mintį, kad šios apeigos yra labai senos. Jos yra senesnės už tuos laikus, kada lietuvių kaiminyja buvo užkrėsta žyniavimo dvasia“.¹²

PIRŠLYBOS

Priešvedybinės apeigos padalytos į keletą tarpsnių. Pirmasis apeiginis tarpsnis —piršlybos. Piršlybos — lyg derybos, reikalingos tarpininko. Tokiu buvo prašomas rimtas, visoje apylinkėje gerbiamas, iškalbus ir mandagus, vyresnio amžiaus vyras. Jis vadinosi piršliu. Piršlio pareiga buvo pristatyti bernelį mergaitės tėvams, laimėti jų palankumą ir mergaitės sutikimą tekėti už peršamojo.

„Piršlio idėja šiuose papročiuose pasižymi didele visuomenine išmintimi. Jaunajam pasirinkti žmoną čia padeda ne tėvas ar motina, kurie, būdami per daug artimi, gali ne visada išlaikyti teisingumo saiką. Piršlys turi būti priimtinas ne tik jaunajam, bet ir jaunajai; kitaip jis būtų blogas tarpininkas. Tačiau piršlys nėra joks sprendėjas. Visas sprendimas priklauso jaunesiems. Jis tik padeda jiems susipažinti ir neatsako jiems savo patarimo. Piršlys yra surištas didele atsakomybės sąmone, kuri vedybų metu išreiškiama piršlio ‚pakorimu‘“.¹³ Piršlybų apeigos tradiciškai pravedamos šia tvarka.

1. ATVYKA būdavo dažniausiai iš anksto numatoma. Tačiau tradicija reikalavo atvykti lyg nelaukiant ir tą atvyką ypatingai pabrėžti. Būdavo, įjoja ar įvažiuoja piršliai į kiemą triukšmingai, kad visi matytų ir žinotų. „Risčia įlėkę į merginos kiemą, prisiriša žirgus prie tvoros. Peržengę slenkstį, prie durų stovėdami, pagarbina Dievą ar pasako labą vakarą, bet rankos nepaduoda. Piršlys pradeda kalbėti“.¹⁴ Sako, iš toli keliaują, paklydę, pavargę, ištroškę:

*Oi, ir atjojo
Iš tolimo bernelis,
Sveikina motulę
Savo balta rankele.*

Tradicija reikalauja, kad piršlius pirmoji sutiktų motina. Ji turi paprašyti svečius nusirengti. Kitaip būtų ženklas, kad jie nelaukiami, nepageidaujami. Pagal dzūkų tvarką, motinai pirmiausia ir pasako, kas jie esą — pirkliai, kuriems pakelyje pabėgusi viena avis ar žąsis. Jie jos iešką, gal būt, prisiglaudusios šiuose namuose. Motina apsimeta nieko nežinanti ir išeina ieškoti tėvo.

Atėjęs tėvas turi pasakyti, kad nieko svetima savo namuose neturįs. Tada piršlys prašosi leisti ieškoti. Motina atsako: „Ieškokite, jei rasite — pasiimkite, bet neimkite mūsų“. Piršlys pastebi, kad savąją jie pažįsta, ir pradeda ieškoti.¹⁵

Tradicija pabrėžia, kad mergaitė būtų *ieškoma*. Dėl to ji pradžioje nesirodo — pasislepia seklyčioje, bet laukia pasirengusi. Apieškojęs gryčią, pavaidinęs, piršlys nueina į seklyčią ir parsiveda mergaitę. Bernelis atsistoja ir ją pasveikina.

Apeiginė piršlybų pradžia yra vadinamosios *užgėros*. Piršlys kreipiasi į motiną ir prašo, kad leistų pagirdyti avelę, nes ji labai ištroškusi. Tada jis išsiima butelį degtinės, o motina atneša stiklelius.¹⁶ Dzūkuose piršlys, atkimšęs butelį, laikinai jį užkiša rūtų šakelėmis ir pastato ant stalo. Po to laukia mergaitės ženklo. Jeigu mergaitė prieina, ištraukia rūtas iš butelio, įpila taurelę, pati išgeria (iš tikro tik priliečia lūpas) ir paduoda berneliui, —tai ženklas, kad ji norėtų už jo tekėti arba kad jis jai patinka. Bet mergaitė to nedaro, kol motina nerodo pritarimo ir jos neparagina. Mergaitės paduotą taurelę jaunas vyras išgeria į piršlio sveikatą, o piršlys — į motinos, paskui į tėvo.¹⁷

2. APSĖDOS — sodinimas už stalo turi šią tvarką. Sėda tik piršlys, mergaitė ir tėvai. Kitų namiškių prie stalo nesodina.¹⁸ Bernelis sodinamas pirmuoju, stalo gale, atseit — garbingiausioje vietoje, šalia jo — mergaitė, iš kitos pusės — tėvas, o šalia mergaitės — piršlys. (Tur būt, dėl to ir apsėdos žodis, nes jaunieji apsėdami tėvo ir piršlio — dviejų atsakingų tarpininkų). Motina tuo metu rūpinasi nešti į stalą valgius.¹⁹ Kviečiama sėsti už stalo, šalia bernelio, mergaitė turi nesiskubinti užimti vietos. Piršlys privalo ją pakartotinai kviesti bei raginti.

Prie stalo vyksta antrasis užgėrimas. Pagal papročius Upynoje, Tauragės apskrityje, piršlys pirmiausia geria į tėvą, tėvas į jaunįkį, šis į motiną. Motina tik paragauja į piršlio sveikatą, o šis jau geria už mergaitės sveikatą. Mergina paragavusi gražina stikliuką piršliui, kuris po to geria už visus kitus namiškius.²⁰ Tai yra pakaitinis abiejų pusių užgėrimas pagal hierarchinę tvarką. Aukštaičiuose mergaitė ir jaunikis negeria ir mažai kalba.²¹ Išgėrus piršlio butelį, tėvas, kad neliktų skolingas, pastato savo.

Lyg ir atskira apeiginė būtinybė yra *pagyros*. Giriamas bernelis, giriamas ir mergaitė. Tai daroma prie stalo, tarpininkams pralinksmedamas. Piršlys turi kalbėti, koks puikus jaunas vyras, kokios gražios jo savybės, koks jo turtas! Tėvai giria savo dukrą —jos grožį, darbštumą, kraičio gausumą. „Nors žemaitis nemėgsta girtis, bet tuokimosi metu pasigirti ir jam įprastas dalykas

Tada visi turtingi, miltų kalnai byra, pieno upės teka".²² Dzūkų piršliai mėgo kalbėti apie žalią vyną ir plačius bernelio dvarus. Tėvai reiškė baimę, ar tie dvarai nebūsią jų dukrai per platūs. Šiais žodžiais seniau buvo parengiamas kelias pradėti konkrečias derybas dėl „pasogos“.

DAINOS seniau buvo įprastas dalykas, tad dainuota ir piršlybų metu. Specialių piršlybinių dainų vien A. Juškevičius kitados užrašė 38.²³ Jos labai įvairios. Vienos rodo mergaitės ilgesį sulaukti svetelių, kitos nenorą rinktis kokį amatininką ar bajoraitį, nes laukiančios artojų. Tose dainose yra gražaus humoro ir švelnios lyrikos. Pasitikėjimas savimi retai teprasiveržia:²⁴

*Tai didi dyvai, didi stebuklai,
Kad trys mane norėjo:*

*Vienas atbėgo smilčių kalnužiu, —
Jam kelių parodžiau;*

*Antras atbėgo bėru žirgužiu, —
To pati nenorėjau;*

*Trečias atbėgo juodu laivužiu, —
Į tą pati įsėdau.*

*Bepigu būtų, kad mano būtų,
Kad man ranką pridutų:*

*Pasisodinčiau, apsikabinčiau,
Meiliais žodžiais kalbėčiau.*

Daugelis tų dainų rodo mergaitės gaudulį, kad reikės palikti tėvų namus, tačiau jas lenkia motulės valia. Štai dzūkuose užrašyti posmai:²⁵

*Motule mano, motule mano miela,
vai negerk, negerk šito žalio vynelio!*

*Vai negerk, negerk šito žalio vynelio,
vai, nes aš neisiu už tolimo bernelio.*

*Dukrele mano, viešnele mano miela,
nepatikėsiu tavo jaunos žodeliais.*

*Dukrele mano, viešnele mano miela,
dėl sa bernelio apleisi motinėle.*

*Dėl sa bernelio apleisi motinėle,
pamirši kelią į tėvulio dvarelį.*

*Motule mano, motule mano miela,
gal nenorėtai, kad dažnai atlankytau?*

*Dukrele mano, viešnele mano miela,
lankyk motulę kas vieną nedėlėlę . . .*

3. DOVANOS. Besibaigiant vaišėms ir besiruošiant atsiveikinti, piršlys prašo mergaitės tėvus rytojaus dieną atvažiuoti žvalguos. Prašo ir jaunasis. Jei šio prašymo nebūtų, reikštų, kad su piršlybomis viskas nutrūko. Kai tėvas pažada atvažiuoti, motina dovanoja piršliui rankšluostį arba stuomenis, kuriais apjuosia arba ant peties užsveria. Atsisveikinant piršlys su jaunučiu vyrų bučiuoja tėvui ir motinai rankon, o mergaitė pabučiuoja rankon piršliui. Tokios atsisveikinimo ceremonijos vyko Kupiškio apylinkėse.²⁶ Sūduviuose dovanos tokios: piršliui — rankšluostis, o vaikinui — gražesnis rankšluostis ir skepetaitė dėvėti ant kaklo.²⁷

Su piršlybomis prasideda apeiginiai dovanojimai, kurių juo toliau, juo bus daugiau. Net piršlybų dainos tai pastebi. Tų piršlelių-svetelių pravažiuoja ne vienas ir mergaitė jaudinasi, ar beužteksianti jiems dovanų:²⁸

*Ai, šlavė, šlavė vėjas kiemužėlį, —
Laukiau jaunų svetelių.*

*Didis pulkužėlis, mažas turtužėlis, —
Neišteksiu dovanėlių.*

*— Dukryte mano, jaunoji mano,
Aš duosiu parodėlę:*

*Tu vienam duosi, antram žadėsi,
Trečiam pasikloniosi.*

PRAŽVALGOS

Pražvalgos — tai mergaitės tėvų atvyka į jaunojo vyro namus. Dzūkai pražvalgas vadina *peržiūromis*, o žemaičiai — *ūkvaizdžiais*.

Pražvalgų tikslas — pasitikrinti, kaip atrodo bernelio ūkis, susipažinti su jo šeima ir aptarti tolimesnę įvykių eigą. Pražvalgų ceremonialas ne visur vienodas, tačiau bendrieji momentai panašūs.

1. ŽVALGAIS važiuoja aukštaičiuose tik vyrai: tėvas, sūnus, žentas ir paprašytas vienas iš kaimynų. Jei šeimoje tėra našlė su dukromis, tada paprašomi vyrai iš giminių ar artimesnių kaimynų.²⁹ Žemaičiuose vyksta abu tėvai su dukra ir keletas giminaičių — visas vežimas.³⁰

Į žvalgų priimtuves jaunas vyras pakviečia vieną kitą kaimyną ar giminę.³¹ Jis pats išeina pasitikti atvykusių žvalgų ir juos maloniai kviečia į vidų. Čia trumpai sušilę ir pasikalbėję, visi eina apžiūrėti jaunojo turto. Apžiūrai vadovauja pats vaikinasis. Žvalgai apeina visus namus, apžiūri — kas, kur ir kiek turima. Apžiūra savaimė užtrunka, jei svečiai užinteresuoti viską pamatyti. Jei svečiai mažiau domisi, tada apžiūrėjimas tyčia uždelsiamas, kad per tą laiką šeiminkės spėtų paruošti vaišes.

2. VAIŠĖS daromos nevienodu laiku. Aukštaičiuose pirma apžiūri ūkį, paskui sėda prie stalo. Jei iš apžiūros įspūdis būna blogas, tai atvykusieji, nesėdę nė už stalo, išvyksta. Tuo atveju apmoka jaunajam už piršlybę išlaidas. Jei viskas patiko, tai žvalgų vadovas — tėvas ištraukia atsivežtą gėrimų butelį ir pastato ant stalo. Savo butelį gali statyti ir vaikinasis, busimasis žentas, bet jis neturi to daryti pirmas.³²

Žemaičiuose žvalgai pirma pasivaishina, o paskui eina žiūrėti ūkio. Seniau pražvalgų vaišės žemaičiuose būdavo sudėtinės. Atvykusieji sudeda ant stalo savo gėrybes — kumpį, sūrį, sviestą ir degtinę, o jaunojo šeima padeda duonos, pyrago, arbatos ir naminio alaus. Pastaraisiais laikais žemaičių ūkvaizdžiai nebesivežė nei savų užkandžių, nei gėrimų. Degtinės butelį statydavo vaikinasis, o vaišes ruošdavo jo šeima.³³

Dzūkuose vaišės daromos po apžiūros — nesvarbu, ar viskas patiko, ar ne. Vaišėse nedalyvauja jaunimas, net savasis, tik suaugusieji bei vedusieji.³⁴

Seniau pražvalgų vaišės ilgiau užtrukdavo ir būdavo ne tokios uždaros. Tai rodo gausus pražvalginių dainų skaičius, nes vien tik Veliuonos apylinkėse kun. Ant. Juškevičius surinko jų 164.³⁵ Dzūkuose jų užrašė Vincas Krėvė,³⁶ o žemaičiuose — J. Mickevičius.³⁷ Viena iš žemaičių dainų yra ši:

*O kam šeri žirgelį nejudamas,
O kam myli mergelę neimdamas?
Dėl to šeriu žirgelį, kad josiu,
Dėl to myliu mergelę, kad imsiu.*

*Dvejus metus žirgelį iššėriau,
Tretį metų tuo pačiu išjoju.
Dvejus metus mergelę mylėsiu,
Tretį metų tą pačią paimsiu.*

3. APTARTIS buvo daroma prie vaišių stalo. Pirmiausia buvo aptariama, ar besiruošią vestis nėra *giminės*. Šį reikalą aiškinosi senieji, patys tėvai. Aiškinosi dėl to, kad giminės ligi ketvirtos kartos negalėdavo nei tekėti, nei vesti.³⁸ Jei paaiškėja, kad giminės, tada atkrinta tolimesni svarstymai. Kitu atveju dar aptariama, kokį kraitį arba kokią turto dalį tėvai skiria išleidžiamai dukrai. Nors tie reikalai apšnekami jau per piršlybas, bet dabar jie prisimenami bei aptariami su bernelio tėvais. Kartais pražvalgų

metu buvo daromos ir galutinės sutartuvės dėl pasogos.³⁹ Jei nėra kliūčių nei dėl giminystės, nei dėl pasogos, tada aptariamas laikas dėl užrašų.

Oficialus jaunųjų susitarimas buvo žymimas pas parapijos kleboną *užrašais*. Šį žymėjimą sekdamo *užsakai* — viešas skelbimas bažnyčioje, kad toks ir tokia „eina į moterystę“.

Sūduviuose užrašai buvo daromi šeštadieniais. Sekmadienį klebonas jau skelbdavo pirmuosius užsakus.⁴⁰ Panašiai šeštadienį vykdavo užrašų ir žemaičiai. Vykdavo jaunas vyras ir mergaitė.⁴¹

Aukštaičiuose, bent Kupiškio apylinkėse, pati mergaitė nedalyvaudavo prie užrašų. Ji vykdavo vėliau, prieš pat vestuves, kada buvo daromi priešvedybiniai egzaminai. Užrašų atveju mergaitę pakeisdavo jos tėvas. Jis su jaunikiu nuvykdavo pas kleboną ir paprašydavo užsakų. Tėvas su jaunučiu ta proga sutardavo ir sužadėtuvių laiką.⁴²

4. MĖRGAVIMAS —tai speciali mergaitės laikysena viešumoje, pradedant užrašais ir baigiant vestuvėmis. Kai ji pradeda mergauti, tai viešumoje rodosi nebe viena, bet su palydove, į bažnyčią užsakų metu ji eidavo net su dviem draugėmis: viena iš dešinės, o antra iš kairės. Palydovės bažnyčioje turėjusios viską taip daryti, kaip ji — kartu klauptis, kartu stoti, kartu pasisukti. Po pamaldų jos išlydėdavo jaunąją per visą šventorių ligi vartelių. Žmonės turėję matyti, kad draugės ją palydi į moterystę. Ši apeiga Josvainių apylinkėse buvo užrašyta 1862 m.⁴³

Mėrgavimo metu ji dėvėjusi tautiniais drabužiais, o galvą puošusi rūtomis ir kaspinu. Panašiai pasipuošusi, lydimą būsimos vyriausiosios pamergės, ji eidavo ir priešvestuvinės išpažinties. Iš namų ligi kaimo galo palydėdavo ir antroji palydovė —jaunesnė.⁴⁴

Pradėjusi mergauti, ji yra lyg viešnia savo namuose ir kaime. Jos santykis su žmonėmis pereina iš familiarumo į oficialumą. Kreipdamasi į tėvus, ji turi jiems palenkti galvą. Panašiai turi daryti, sutikusi kaimynus. Šitie galvos palenkimai arba nusilenkimai ypatingai bus pabrėžti oficialiose vakarynų apeigose.

SUŽADĖTUVĖS

Sužadėtuvės daromos pas mergaitės tėvus, atvykus jaunajam vyrui su piršliu. Iš mergaitės pusės dalyvauja buvę žvalgai. Be to, mergaitė pasikviečia vieną savo draugę, o jos tėvas — porą kaimynų ar giminių. Sužadėtuvių apeigos seniau vykdavo antrųjų užsakų dieną.

1. SUTARTUVĖS daromos dvejopos: pasoginės ir vestuvinės. Vienas iš pirmųjų sužadėtuvių punktų yra galutinai sutarti dėl pasogos. Žemaičiuose šios sutartuvės buvo atliekamos pražvalgų metu arba einant poterių, atseit — bažnytinių priešvedybinių egzaminų.⁴⁵ Aukštaičiuose sutartuvės buvo galutinai atliekamos kaip tik šiuo metu. Sutarus dėl pasogos, piršlys gaudavo iš mergaitės tėvo ir pasoginių rankpinigių.⁴⁶ Šia proga susitariama ir dėl vestuvių laiko, ir priešvestuvinių vyksmų.

Viską sutarus, paprastai daromos *užgėros*. Taip būna prie bet kurių sanderybų. Tačiau šiuo kartu užgėros turi keleriopą reikšmę. Daukantas sako, kad tai reiškia „pergerti ūkvaizdžius“⁴⁷, atseit — atsilyginti žvalgams, kurie savais gėrimais vaišino vaikino pusę. Dėl to vaikinai nūnai atsiveža savų gėrimų ir jais vaišina mergaitės svečius. Kiti tai vadina „marčios pragėrimu“.⁴⁸

Iš tikrųjų apeiginiai „užgėrimai“ šiuo kartu turi tik du žinomus motyvus: „aplaistyti“ sutartuves ir įsimbolinti susižiedavimą. Sutartuvių užgėrimas daromas tik tėvų ir piršlio; tėvas geria į piršlį, o piršlys geria į tėvą ir motiną.⁴⁹ Antrasis užgėrimas daromas mergaitės ir jaunojo vyro iš to paties stiklelio.⁵⁰ Daromas po rankos pažado ir pasikeitimo žiedais. Visi kiti užgėrimai laikytini tik vaišių pobūdžio.

2. ŽIEDYNOS. Po sutartuvių ir pirmo užgėrimo piršlys klausia motiną, ar ji leis dukrą. Motinai sutikus leisti, piršlys oficialiai klausia mergaitę, ar ji eis už to jaunikio.⁵¹ Savo sutikimą mergaitė pareiškia, ištiesdama ranką jaunajam vyrui. Tai reiškia jos rankos pažadą jaunikiui. Po to jaunas ją pabučiuoja. Tai pirmasis ceremonialinis jaunųjų pasibučiavimas.⁵²

Šiai tat rankai, kuri davė pažadą, paprastai duodamas žiedas. Žiedą turėtų, rodos, duoti pirmiau vyras. Bet mūsų tautosakoje užrašyti priešingi pavyzdžiai. Pirmas žiedą gauna jaunas, ir jį įteikia mergaitės motina. Tai daroma šiuo būdu. Motina atneša baltą drobinę skarelę, gražiai triragiškai sulenktą, kurios viename kampe įkišta žalia rūta ir žiedas. Paduodama žiedą ir rūtą, motina sako: „Prašau priimti šią brangią dovaną — žiedą ir rūtą, kaip mano dukrelės nekaltybės ženklą. Užauginau ją gražią, darbelių išmokiau ir nuo blogo sergėjau. Saugok ją ir mylėk, kaip šią žalią rūtelę“.

Jaunasis vyras paima dovaną ir padėkoja motinai — pabučiuoja jai abi rankas. Gautą rūtą užkiša už švarko kišenėlės, o žiedą užsimauna ant piršto. Tik po to jis dovanoja savo žiedą mergaitei, užmaudamas ant jos piršto.⁵³ Šie „žiedai skiriasi nuo išteklėjusių žiedų tuo, kad nėra vienodo pločio ir turi akelių“.⁵⁴

Po susižiedavimo jaunieji užgeria iš vieno stiklelio, o pagal Daukantą — suvalgo ir keimarinį riešutą (dvigubai suaugusį su dviem branduoliais), „nesgi iki šiol motina jaunąjį piršlį riešutais vaišino“.⁵⁵

Iš sužadėtuvių dainų paminėtina ši būdingesnė, užrašyta veliuoniškiuose ir žemaičiuose:⁵⁶

*Už jūrių, už marių, už vandenėlių
Be vėjo ievalė šakeles lenkė.
Be vėjo ievalė šakeles lenkė,
Bernytis mergytę jau perkalbėjo.*

*Bernytis mergytę jau perkalbėjo,
Aukso žiedelį jau dovanojo.
Tu aukso žiedelį kasdien dėvėsi,
Bernelio vardelį beminavosi.*

3. DOVANOS šia proga minimos keleriopos. Kupiškėnuose motina apdovanodavo piršlį ir jaunąjį stuomenimis ir jais sujuosdavo kiekvieną atskirai. Jaunasis šiuos stuomenis turėdavo parvežti kaip dovaną savo motinai.⁵⁷ Žemaičiuose, Platelių apylinkėse, seniau jaunoji dovanodavo pirktinę skarą, tur būt, kaip dovaną jo motinai, vėliau — šaliką (kaklinį). Šią dovaną ji apsukdavo ant jaunojo kaklo ir jį pabučiuodavo. Jaunasis duodavo mergaitei pinigų.⁵⁸ Iš to, kad jaunasis teikė piniginę dovaną jaunajai, kai kas padarė klaidingą išvadą, esą, lietuviuose buvusios „pirktinės vedybos“, atseit — nuotaka buvusi perkama.

Dovanos turėjo ir ženklinę reikšmę. Tai rodo Upynos apylinkėse buvęs paprotys jaunajam įteikti baltą šilko skarelę, keturkampiai sulankstyta, su rūtų šakelėmis prie kiekvieno kampo, perjuosta mėlynu šilko kaspinu. Šią dovaną teikdavo mergaitė kaip ženklą jaunojo tėvams, kad viskas sutarta. Prie šios ženklinės dovanos jiniai pridėdavo ir realinę — tris stuomenis (abiem jaunojo tėvams ir jam pačiam) ir pinigų. Dėdama į skarelę pinigus, mergaitė parodydavo piršliui, kad šis žinotų, kiek gražinti, jei vestuvės iširtų.⁵⁹

Po sužadėtuvių mergaitė vadinama jaunąja arba nuotaka, o vyras —jaunučiu. Jaunasis po to lankosi į jaunosios namus jau be piršlio.

Vestuvėms neįvykus, dovanos gražinamos. Tai reiškia, kad jaunoji gražina žiedą, pinigus ir kitas vertybines dovanas, kaip laikrodį, apyrankę ir pan. Kartais jaunosios tėvai atmoka jaunajam ir tas išlaidas, kurias jis padarė, pirkdamas sužadėtuvių gėrimus. Gražinimo tradicija pastaraisiais laikais buvo pratęsta ir į tokius dalykus, kaip laiškai, fotografijos. Jaunasis, gavęs dovanų iš jaunosios, taip pat turi atsilyginti. Jis „turi užmokėti“ net už tai, „ką valgė ir gėrė“ mergaitės namuose. Šito buvo jautriai žiūrima, o nesusipratimo atveju einama net į teismą. Žiedų gražinimas menamas net mūsų dainose.⁶⁰

Kad sėdau už stalelio

Prie bernelio šalelės:

— Atiduok, berneli, aukso žiedelį,

Tu juomi nedėvėsi.

Bernelis papykėjo,

Žiedelį paritėjo:

— Dabar žinokis, jauna mergele,

Kad manęs nenorėjai!

4. KVIETIMAS į vestuves buvo daromas bent porą savaitių anksčiau. Kviečiami trijų rūšių dalyviai —žiūrovai, svečiai ir vestuvių palydovai. Kiekvienai rūšiai buvo skirtingas ir kvietimo būdas. Palydovus — pamerges, pajaunius, svočias bei svotus — kviečia patys jaunieji; gimines bei kitus svečius kviesdavo tėvai, o kaimo žmonės, žiūrovus — oficialus kvieslys.

Kvieslio kvietimas buvo apeiginis. Jis eidavo iš namų į namus, nešinas gražiai išraižyta lazda, pakaišyta rūtomis, ir kviesdavo visus. Kviesdavo iškilmingai pagal tam tikrą oraciją. Kviesliu buvo prašomas vyresnio amžiaus vyras, garbus ir iškalbus. Kvieslys plačiau težinomas tik kai kuriose Lietuvos vietovėse, arčiau prūsų sienos. Greičiausiai paimtas iš vokiško Hochzeitsbitter.⁶¹

Įdomi kita etiketinė kvietimų pusė. Pirmasis kvietimas laikytas tik pranešimu bei įspėjimu. Tradicija reikalavo kvietimą pakartoti. Net oficialus kvieslio pranešimas buvo kartojamas pačios nuotakos, kuri pereidavo per kaimą vestuvių išvakarėse. Žemaičiuose svarbesnių svečių kviesti

vykdavo su tėvais pati nuotaka, dzūkuose — tik abu tėvai. Nuotakos pareiga buvo asmeniškai kviesti ne tik pamerges ir svočią, bet ir savuosius krikšto tėvus.⁶²

Kviečiamųjų pareigos taip pat nelygios. Pamergės ir pajauniai turėjo patys įsitaisyti vestuvinius drabužius ir atsivežti dovanų jaunesiems. Kiti svečiai turėjo apsirūpinti dovanomis ne tik jaunajai, bet ir vestuvių puotai; pastarosios dovanos buvo iš valgių bei gėrimų. Jokių įsipareigojimų neturėjo tik žiūrovai.

VAKARYNOS I

Vakarynos yra jaunųjų atsisveikinimas su savo amžiaus draugėmis ir draugais. Tai vyksta vestuvių išvakarėse. Šios atsisveikinimo apeigos sūduviuose vadinamos *vakarynomis*, dzūkuose — *vakaronėmis*, o kitur — *didvakariu* arba *mergvakariu*. Nuotaka ir jaunikis vakarynas ruošia atskirai kiekvienas savo namuose. Kartais, jei abu iš tos pačios vietos, ruošia kartu. Vakarynų ceremonias skirtingas atskirose Lietuvos vietose. Skiriasi tik kai kuriais elementais, kuriuos paminėsime.

1. PINTUVĖS yra parengiamoji ceremonija. Šiuo vardu ji vadinama dėl to, kad jaunimas pina vainikus ir puošia jaunųjų namus. Puošiami namai iš vidaus ir lauko. Puošia-talkininkai iš jaunimo, vadovaujami pamergių ar pajaunių.

Pirmiausia daromi „liktoriai“ — iš šiaudų, supiaustytų vienodais gabalėliais ir suvertų ant siūlo. Suvarstomi dideliais daugiakampiais, o tarp jų padaroma mažesnių. Didieji kampai papuošiami karančiais spalvoto popieriaus kaspinais. Dzūkuose ir šiaurės aukštaičiuose tokie „liktoriai“ buvo kabinami du: vienas — ties stalo viduriu, o antras — gryčios vidury.⁶³ Pati

gryčia dar papuošiama šakomis ir žalumynais. Iš žalumynų ir šakų pinami vainikai, kuriais puošiamas kiemo kryžius, vartai ir prieangis. Tik vėlų rudenį ir žiemą namų lauko pusė nepuošiama.⁶⁴

Pagrindinis žalumynas, kuriuo šį kartą daug kas puošiamas, buvo rūtos ir mirtos. „Rūtomis ir darželinėmis mirtomis mergvakaryje apipina indus, iškaišo langus, sienas, apsaugo staldengtes ir ant sienų kabančius aštuonnyčius rankšluosčius“.⁶⁵ Rūtomis ir mirtomis papuošiami valgiai — šaltieji, kurie bus skirti vakarynų ir vestuvių vaišėms. Net duonos kepalai ar pyragai kepami su įspaustomis duobelėmis, į kurias prikaišoma rūtų.⁶⁶

Vakarynomis buvo apšviečiamas kiemas. Apšvietimas buvo primityvus, bet įspūdingas. Iš raudonų burokų buvo išpiaustomi „indeliai“, prikaišomi plonų uždegtų žvakelių ir pastatomi ant tvoros kieme ir gatvėje.⁶⁷ Žemaičiuose jaunosios ir jaunojo kieme buvo iškeliami ant aukšto stiebo žiburiai — lempos, apsuptos raudonu ar žaliu popieriumi. Žiburyš šviesdavo visą naktį ligi apyaušrio.

Jaunojo pusėje puošiamas paprasčiau. Tačiau, vakarui atėjus, jaunimas išgražindavo kambarius vainikais, papuošdavo jaunojo vežimą ir pakinktus, iškeldavo žiburį kieme.⁶⁸ Žiburyš buvo ženklas kaimo ir apylinkės jaunimui, kad vakarynos švenčiamos.⁶⁹ Tai buvo ir kvietimas dalyvauti šiose apeigose.

2. NUOTAKOS VAINIKO PYNIMAS buvo atskira apeiga. Pinamas ne tik vainikas, bet ir kasos. Vainikas buvo daromas iš rūtų viršūnėlių, kur pačios smulkiosios šakelės ir lapeliai. Pina jį pamergės, pačios priskynusios rūtų iš nuotakos darželio. Pindamos dainuoja liūdnas atsisveikinimo dainas. Aukštaičiuose tą vakarą vainikas nededamas nuotakai ant galvos. Jis pamerkiamas nakčiai šaltame vandenyje.⁷⁰ Kitaip buvo dzūkuose — apie tai kalbėsime.

Vyriausioji pamergė šukuoja nuotakai galvą ir perpina kasas. Seniau prie kasų perpyrimo dalyvavdavę ir visi šeimos nariai, patys prisidėdami prie tos ceremonijos.⁷¹ Kitos pamergės tuo metu tvarko nuotakos vestuvinius drabužius — derina, pataiso, lygina, o dar kitos tvarko kaspinus.⁷² Pindamos kasas mergaitės dainuoja:⁷³

*Vai tu kasele, šilkų saujele,
N'ilgai drykosi per liemenėlį. (2)
Šį vakarėlį per vakarėlį,
Ryto rytelį iki pusrytėlių.
Ims vainikėlį, dės nuometėlį,
Mainys an rankų aukso žiedelį.*

Ši ceremonija buvo uždara. Ji vyko pas aukštaičius bei dzūkus seklyčioje, o pas žemaičius alkieriuje. Kitas jaunimas tuo metu būna gryčioje ir jaunosios parengimo nemato. Nuotaka būna apsupta tik mergaičių — pamergių ir namiškių.

Dainos šį vakarą dainuojamos specialios. Dainuoja jaunimas tuo metu, kai nuotaka rengiama. Dainuoja kitame namo gale — gryčioje.⁷⁴

*Paskutinis vakarėlis kai pas motinėlą,
Šveiskit, broliai, aukso žiedus, maukit an
rankelių.*

*Pinkit, sesės, vainikėlį, dėkit an galvelės.
Renkit, broliai, bėrus žirgus seselei važiuoti.*

Vakarynų dainos gausios ir įvairios. „Tų dainų tikslas — parodyti, kaip ji laiminga buvo iki šiol pas seną motulę ir kaip teks jai vargti pas ‚šelmį bernelį‘, ‚pas rūsčią anytą‘“,⁷⁵ Tos dainos savo turiniu ir graudžia melodija jaudina, graudina nuotaką. Šį vakarą ji daug verkia. Bet verkti buvo ceremonialinė būtinybė, ypač šį vakarą. Jei ir neskaudėtų širdelės, tai vis tiek ji turi verkti. Dzūkai šį ceremonialinį verkimą vadino *verkavimu*. Iš vakarynų dainų veliuniškiuose Ant. Juškevičius užrašė 70⁷⁶, o dzūkuose T. Brazys — 18⁷⁷.

3. ATsisVEIKINIMAS yra tolimesnė vakarynų dalis, bene labiausiai išryškinta pas dzūkus. Nuotaka su rūtų vainiku ant galvos, su šilkiniais kaspinais ligi žemės, kartu su pasipuošusiomis palydovėmis ateina iš seklyčios į gryčią pas susirinkusius svečius ir pradeda atsisveikinti. Atsisveikinimų eilė yra ši. Pirmiausia atsisveikina su kryžiumi —jį pabučiuoja. Paskui prieina prie tėvo, jam nusilenkia ir pabučiuoja ranką; šis pabučiuoja kakton ir peržegnoja — palaimina. Po to ji prieina prie motinos ir pakartoja tą patį, o motina pakartoja tėvo veiksmus. Toliau ji atsisveikina su visomis mergaitėmis, joms linktelėdama galvą ir jas pabučiuodama. Po to, lydimą pamergių, išeina atsisveikinti su visu kaimu. Kiekvienon gryčion įėjusi, ji pagarbina Kristų ir kiekvienam nusilenkia, pradedant nuo tėvų. Po to vyresniesiems bučiuoja ranką, o jaunesniems — į lūpas.(Paaugliai vengia — slapstosi, kad ji nepabučiuotų, nes neaugsią jiems ūsai). Visi ją priima su rimtimi, gero linkėdami, nors prieš tai būtų buvę jos nedraugai.⁷⁸

Aukštaičiuose ir sūduviuose ši atsisveikinimo apeiga jaunosios atliekama tą patį vakarą, kiek anksčiau, dar prieš pintuves. Ji eidavo per kaimą, lydimą vyriausiosios pamergės, bet dar nepasipuošusi nuotakos drabužiais ir be vainiko. Ir čia ji įėjusi nusilenkia, visų atsiprašo ir kviečia vyresnius į vestuves, o jaunimą į vakarynas.⁷⁹

Atsisveikinusi su kaimo žmonėmis, nuotaka (dzūkuose) grįžta namo. Priėjusi tėvų kiemą, prie vartų ji sustoja ir atsisveikina su savuoju *kiemu*. Atsisveikina „verkaudama“, kviesdama „tėvelį žilagalvėlį“ ateiti ir, lyg iš kelionės grįžtančią, ją sutikti, vartelius jai atkelti ir į savo „didį dvarelį“ įleisti. Tada iš gryčios išeina tėvas, nešinas žiburiu, atkelia vartus ir įleidžia ją kieman. Nuotaka vėl nusilenkia tėvui ir pabučiuoja ranką.

Po to ji eina atsisveikinti su savuoju *rūtų darželiu*. Pasirėmusi ant tvorėlės, ji kalba raudų būdu: „Rūtele mano, rūtele žalioji, tu man kasele dabina, mano akeles džiuginai . . . Daugiau tavęs neberavėsiu . . . Vai, prašysiu jaunąją seselę, kad mano rūteles prižiūrėtų“. Jei yra jaunesnė sesuo, ateina darželin, o nuotaka perduoda jai savąjį rūtų vainiką; jei nėra sesers — vainiką perima vyriausioji pamergė.

Priėjusi prie namų durų, vėl verkauja, šaukiasi motinos, kad atidarytų jai duris ir pasitiktų, įleistų į „aukštą seklyčią“ ir leistų sėsti už baltųjų skobnelių. Motina išeina, paima ją už rankų, įveda vidun, sodina už skobnių ir vaišina ją ir visus.

VAKARYNOS II

1. VAIŠĖS šiuo metu būna kuklios. Dzūkuose vaišina mergaites svočia pyragu ir medumi, vynu ar alumi. Sudūviuose padaro lengvus užkandžius su gėrimu.⁸⁰ Žemaičiuose, moterims ir pamergėms bedainuojant, apie dešimtą valandą „šeimininkė visus svečius sodina už stalo. Jaunąją pasodina stalo gale, išpuoštame kampe. Šalia jos, iš dešinės, atsiseda motina. Kitus sodina kur pakliūva. Valgyti duoda sviesto, sūrio, kastinio, pyragų ir alaus“.⁸¹ Per užkandžius pamergės dainuoja:

*Sudiev, tėveli, sudiev, močiute,
Daugiau jūsų nebslaugysiu,
Nei staklelių nebdaužysiu.
Sudiev, broleliai, sudiev, seselės!
Sudiev, kaimynėliai ir giminėlės.*

Arba žinomą dainą:

*Močiute, širdede, tai tau, tai tau,
Auginai dukrelę ne sau, ne sau.*

2. VAINIKO LAIMINIMAS. Dzūkuose svočia, bevaišindama dalyvaujančius, kreipiasi į pamerges, prašydama nupinti nuotakai naują vainiką „iš pačių rūtelės viršūnėlių“, kad „jaunasis bernelis negalėtų lapelių nubraukti“. Likusiems beužkandžiaujant ir toliau bedainuojant, nuotaka su palydovėmis išeina seklyčion. Nupynusios naują vainiką, jos grįžta su nuotaka. Pirmoji eina vyriausioji pamergė, nešina vainiku. Prie slenksčio pasitinka svočia, paima vainiką ir neša pirmiausia tėvui. Nuotaka atsistoja šalia svočios, nusilenkia tėvui, paskui motinai ir bučiuoja jiems rankas. Tėvas ir motina kryžiaus ženklų palaimina dukros vainiką. Palaimintą vainiką svočia pamerkia lėkštėn su vandeniu ir padeda vidury stalo.⁸²

Aukštaičiuose ir žemaičiuose pinamas nuotakos vainikas tik vieną kartą; laiminimo ceremonijos čia, atrodo, nebūta. Žemaičiai po užkandžių turėjo ceremoniją — dovanų rinkimą nuotakai. Ši įdomi ceremonija buvo vadinama *ačiavimu*.

3. AČIAVIMAS nuo dainos žodžių *ačiū, ačiū*. Toji daina pradedama geros dainininkės, jaunos ištėkėjusios moters, kuri išeina iš nuotakos kambario (alkieriaus) su dviem palydovėmis pamergėmis. Ji neša rankose lėkštę pinigams rinkti, o viena iš pamergių laiko žvakę, kad būtų „šviesiau“ skaičiuoti (kad visi matytų, kiek kas duoda ir tuo priverstų nešykštėti). Pirmiausia „ačiuotoja“ prieina prie motinos ir dainuoja:

*Padėk Dieve, motušėle,
Ar girdėjai naujienėlę, —
Ištek tavo dukterėlė.
Ačiū jam, ačiū jam,
Ant kraitelio papildė.
Ant močiutės pažibėlė, ačiū jam!
Duok, duok, motušėle, nešykštėk,
Savo mylimą dukrelę apžydėk! (2)*

Po to eina prie tėvo, seserų, brolių, dėdžių, kaimynų. Žodžius keičia: vietoj matušėle — tėtušėli, dėdužėli ir t.t. Rinkėjos ne tik dainuoja, bet ir krypuoja, beveik šoka. Davėjai kartais tyčia neskuba duoti. Tada dainininkės kartoja ir prideda dainon savų žodžių. Gausiau duodantiems dainininkė sumoja pridėti komplimentą, šykštintiems — švelnią pašaipą. Juo daugiau „ačiuotoja“ surenka, juo garsėja plačiau apylinkėje. O daugiau surenka, jei parodo didesnį baisingumą, žodžio pritaikymą, šokio ir

„vilionės" meną. Iš dovanų pamergės duoda naują aštuonnytį rankšluostį, moterys — stuomenis, vyrai — pinigų.⁸³

4. ŠOKIAI žemaičiuose daromi po „ačiavimo", dzūkuose — po antrojo vainiko apeigų. Vainiką su lėkšte padėjus ant stalo, dzūkuose muzikantai pradeda griežti, o tėvas su motina (vainiko laimintojai) pirmi išeina šokti. Po to nuotaka išeina su vyriausiu broliu.⁸⁴ Žemaičiuose pirmąjį šokį pradeda jaunoji su vienu iš brolių ar pabrolių. Panašiai ir jaunojo pusėje pirmas šokis pradedamas jaunojo.⁸⁵ Įsijungęs jaunimas šoka ligi vėlyvos nakties.⁸⁶

Aukštaičiuose, bent kupiškėnuose, vakarynų metu visai nešokama ir nedaroma jokių linksmybių, nei triukšmo. Jaunojo pusėje kartais būna muzikantas; jis truputį pagroja, bet niekas neina šokti. Mergaitės pusėje muzikanto visai nėra. Visas vakaras skirtas tik dainoms, trumpoms vaišėms — užkandoms, pasišnekėjimui. Vakarynos aukštaičiuose trunka iki vėlaus vakaro, o po to išsiskirsto kas sau į namus, išskyrus iš toliau atvažiavusius svečius.⁸⁷

Detalė iš piešinio *IŠLEISTUVĖS BAŽNYČION* (99 psl.)

II VESTUVIŲ APEIGOŠ

Vestuvių rytas gausus savo apeigomis. Jas galima grupuoti apie du momentus: jaunojo laukimą bei sutiktuves pas nuotaką ir nuotakos išleistuves bažnyčion. Pirmiausia jaunasis atsisveikina su tėvų namais, o nuotaka pas savo tėvus pasirengia sutikti jaunąjį. Toliau jaunasis atvyksta į nuotakos namus ir įteikia savąjį rūtų vainiką nuotakai. Po to vyksta abipusis dovanų pasikeitimas ir pasirengimas vykti bažnyčion.

1. ATISISVEIKINIMAS su namais jaunojo pusėje vyksta šia tvarka. Jaunasis su svečiais sėda *už stalo*, o jaunimas dainuoja; kiti eina paruošti ir papuošti vežimų. Svečiams užkandus, jaunasis pakyla atsisveikinti su stalu. Stalas atitraukiamas nuo sienos, kad būtų galima jį apeiti. Jaunasis *eina aplink* tris kartus; eina pamažu, iš lėto, lydimas palydovų. Kaimo mergaitės tuo metu dainuoja:¹

*Vai, vijosi apynėlis
Tai aplinkui liemenėlį, —
Vaikščiojo mūsų brolelis
Aplinkui baltas skobneles . . .*

*Vai, vijosi apynėlis
Tai aplinkui liemenėlį, —
Vaikščiojo mūsų brolelis
Aplinkui baltą duonelę . . .*

Apėjęs tris kartus, jaunasis *bučiuoja stalą*. Po jo bučiuoja ir palydovai. Jaunasis dar *bučiuoja duonos kepalą*, padėtą ant stalo. Šia apeiga išreiškiamas dėkingumas seniesiems namų simboliams, telkusiems šeimos narius į vieną bendruomenę. Kurdamas savą šeimą, jaunasis turės naują stalą ir naują duoną.

Atsisveikinęs su stalu ir duona, jaunasis *bučiuoja namų kryžių*, kurį jam paduoda tėvas. Tik po to jis *atsisveikina su tėvu*, paskui su *motina*, pabučiuodamas jiems ranką.² Tai padaręs, jis atsiklaupia ir prašo tėvų palaiminti.³ Kitur *tėvai laimina* sūnų išleisdami iš gryčios ar jam sėdant į vežimą. Tada „žegnoja jį ir kelią, kuriuo jų sūnelis parveš marčią“.⁴

Aukštaičiuose jaunikis išvažiuoja iš namų pirmas su vyriausiuoju pabroliu. Po jo važiuoja kiti pabroliai, muzikantai ir paskutinis — piršlys.⁵ Dzūkuose pirmasis važiuoja piršlys, po jo — jaunasis su vyriausiuoju pabroliu, o paskutinis — muzikantas.⁶

2. LAUKIMAS. Jaunoji savo namuose laukia atvykstančio jaunikio. Ji ir jos pamergės ruošiasi sėstis už stalo ir laukti didžiojo svečio. Tuo tarpu merginos dainuoja:⁷

*Atneškit krėslėlį,
Sodinsim seselę,
Seksim rūtų vainikėlį
Paskutinį kartelį.*

*Bernelis atėjo,
Liūdnai pažiūrėjo,
Kad da jojo mergužėlė
Be rūtų vainikėlio.*

Pasipuošusi jaunoji ateina į gryčią, prieina prie motinos, atsiklaupia ir prašo uždėti vainiką. Prašo šiais žodžiais: „Motinėle, mano gimdytoja, uždėk man ant galvelės šį paskutinį rytelį rūtų vainikėlį“. Ši ceremonija aukštaičiuose yra trumpa.⁸ Po to jaunoji su palydovėmis eina *sėsti už stalo*. Stalo užsėdimas yra apeiginis, dėl to eina procesiniu būdu. Pradedą eiti nuo durų. Eina svočia, paskui vyriausioji pamergė, po to nuotaka, o po jos visos kitos pamergės pagal jų eilę — ligi jauniausios. Jaunoji sodinama krikstasuolėn, kitos palydovės sėda pagal eilę ant pastovių suolų. Pridedamasis, išlaukinis suolas palieka tuščias atvyksiančiam jaunajam ir jo palydovams.⁹

Sėdusi už stalo, nuotaka ceremoniškai *verkia*. Verkia garsiai, minėdama tėvelį motulę ir klausdama, kam ją sodina šį rytą į sesulių pulką? Ši vestuvinė rauda, kaip ir kitos, turėjo tradicinius tekstus su variacijomis įvairiose Lietuvos vietose.¹⁰ Jaunosios raudą pratęsia jaunimo dainos:¹¹

*Ar vėjai pūtė, ar sodai ūžė,
Ar lendružės siūbavo,
Ar lendrės siūbavo?*

*Nei vėjai pūtė, nei sodai užė,
Nei lendružės siūbavo,
Nei lendrės siūbavo, —*

*Verkė seselė, verkė jaunoji,
Per aslelę eidama,
Į suolelį sėsdama.*

*Ei, cit, neverki, mūsų sesele,
Rytoj dar graudžiau verksi,
Rytoj graudžiau raudosi. . .*

3. ATVYKA. Seniau jaunas atvykdavo ir sustodavo prie nuotakos kiemo vartų. Vartai būdavo užkeliami. Nuotakos atstovai sutikdavo jį „nedraugingai“, egzaminuodavo, kas jis ir ko nori. Ši apeiga turėjo reikšti svetimos bendruomenės nario *priėmimą į savo tarpą*, o priimama tik gerai ištyrus. Pastaruoju metu jaunas atvykdavo tiesiai į kiemą ir čia jį (dzūkuose) *pasitikdavo nuotakos tėvai*. Jaunikis pabučiuoja uošviui ranką, paragauja iš jo lėkštės duonos su druska, paskui pabučiuoja ranką uošvei, išgeria jos paduotą alaus ar vyno stiklą ir čia pat jį sudaužo.¹² Žemaičiuose niekas neina pasitikti į kiemą. Muzikantai pasitinka maršu prieangyje, o tėvai laukia gryčioje ties durimis.¹³ Panašiai daroma ir aukštaičiuose.

JAUNIKIO SUTIKTUVĖS

Jaunimas, laukdamas jaunikio, taip dainuoja:¹⁴

*Sėdžiu už statelio,
Žiūriu pro langelį:
O kas atjoj viešu keltužiu?*

*Ei, atjoj, atjoj
Raitų pulkužėlis,
Nor mano tėvelį seną perkalbėti.*

*Aš prašiau meldžiau
Seną tėvužėlį:
Neduok neleisk už kareivužio!*

Seniau jaunasis ir jo palydovai turėjo išsipirkti suolus, kur jie turės sėsti, ir suieškoti pasislėpusią nuotaką. Šios ceremonijos buvo lydimos įvairių dainų.¹⁵

1. VAINIKAS JAUNAJAI. Atvykusiems bestovint prie durų, vyriausiasis pabrolys išsiskiria iš būrio ir neša rūtų vainiką, padėtą *ant maldaknygės*. Priėjęs prie stalo, sako: „Jaunasis dovanoja jaunajai ne auksą, ne sidabrą, tik rūtų vainiką, meilę, taiką, linksną gyvenimą, — prašau priimti“ Vyriausioji pamergė paima nuo knygos rūtų vainiką ir prisega jaunajai ant galvos.¹⁶ Taip daroma dzūkuose.

Aukštaičiuose rūtų vainiką iš smulkių rūtų lapelių (5 cm skersmens) neša vyriausiasis pabrolys *ant lėkštės* ir padeda ant stalo priešais jaunąją. Tada jis sako: „Štai jaunikis NN siunčia jaunajai NN rūtų vainiką ir prašo jį saugoti, kito neieškoti“. Svočia paima ir prisega jaunajai vainiką prie kasų.¹⁷

Žemaičių tauragiškių ceremonialas yra šis: Vyriausiasis pabrolys *su kepure* ant galvos išsiskiria iš būrio ir eina prie stalo. Ant *kepurės* būna prisegtas rūtų vainikas, pridengtas nosinaite. Nuotakos motina nuima jam kepurę ir pakabina ant gembės prie stalo galo. Vyriausioji pamergė padeda tą kepurę *ant lėkštės*, nudengia nosinaitę, nuima vainiką ir prisega jaunajai prie kasos. Tada nuotakos motina *deda ant kepurės stuomenis* ir su lėkšte grąžina pabroliui. Šis, paimdamas motinos dovaną, deda jai ant lėkštės pinigą.¹⁸

Po to jaunikis prieina prie nuotakos, su ja pasisveikina ir sėda už stalo. Su juo sėda ir jo palydovai. Žemaičiuose sėda šia tvarka: jaunasis — iš dešinės nuotakos (prieš sutuoktuves visi vyrai sodinami dešinėje, o po sutuoktusių atvirkščiai); prie jaunojo sėda nuotakos motina, o prie jos — piršlys su svočia. Pabroliai sėda ant kilnojamo suolo, kiekvienas priešais savąją pamergę. Nuotakos tėvas visai nesėda.¹⁹

Šį kartą sėdama už stalo ne vaišėms, nes jaunojo palydovai ir nuotakos svečiai būna prieš tai pavalgę. Stalas yra *jungties ženklas*. Prie jo nūnai suvedamos abi vestuvinių šalis. Jos turi parodyti norą sueiti į artimybę asmeniškai. Tai atliekama *dovanų pasikeitimu*.

2. DOVANŲ PASIKEITIMAS. Dzūkuose šią apeigą pradeda piršlys, o aukštaičiuose (Kupiškyje) — pats jaunasis. Jų tarpininkas vienur ir kitur būna vyriausiasis pabrolys. Vyrų dovanos būna *piniginės, o moterų — rankdarbinės*.

Dzūkuose piršlys deda pinigą *ant kepurės* ir per vyriausiąjį pabrolį siunčia nuotakos svočiai. Ši paima pinigą ir ant tos pačios kepurės deda rankšluostį piršliui. Po to visi pabroliai deda pinigus ant kepurės ir siunčia savo pamergėms. Pamergės pinigus pasidalija, o savąsias dovanas teikia šiuo būdu. Pirmiausia vyriausioji pamergė kiekvienam pabroliui prisega prie švarko po rūtų pluoštelį, perrištą siauru kaspinėliu. Po to pakyla visos pamergės, prieina kiekviena prie savojo pabrolio ir perjuosia savo austomis juostomis. Po to visi pabroliai deda pinigus ant kepurės ir per vyriausiąjį pabrolį siunčia juos nuotakos tėvams. Tėvai du kartus atsisako priimti,

o toliau prašomi nusileidžia ir priima. Už tai motina deda ant vyriausiojo pabrolio kepurės tiek rankšluosčių, kiek yra pabrolių, kad kiekvienas gautų po vieną.

Už tėvų dovanas pabroliams dėkoja pats jaunasis. Jis prieina prie tėvų ir pabučiuoja jiems ranką, o tėvai tuo metu bučiuoja jam į galvą. Įteikiant arba priimant dovanas, buvo sakomi ir atitinkami žodžiai. Iš tų žodžių galima spręsti apie šios apeigos prasmę. Dovanos teikiamos abipusės „meilės, taikos ir gero sugyvenimo“ ženklu.²⁰

Aukštaičiuose daroma panašiai. Tik vietoj kepurės — vartojama *lėkštė* ir dovanos *pridengiamos* drobine skarele. Aukštaičiuose pirmoji apdovanojama nuotakos motina, paskui jos seserys. Joms dovanas (pinigus) teikia jaunasis, o perteikia ant lėkštės vyriausiasis pabrolys. Po to jaunasis siunčia dovaną nuotakai — pinigų su rūtomis. Rūtas, padėtas ant lėkštės, perteikia vyriausiasis pabrolys, o nuotakos vardu priima vyriausioji pamergė. Jinai už nuotaką įdeda į lėkštę trišakiškai sulenktą skepetaitę su rūtų šakele arba rankšluostį. Šią dovaną ji pasiunčia jaunajam per vyriausiąjį pabrolį. Gavęs rūtų šakelę, pats jaunasis prisisega arba jam prisega svočia. Po to pabroliai per savo vyriausiąjį siunčia pinigus pamergėms. Pinigus priima vyriausioji pamergė, o pasidalija visos. Kokias dovanas pamergės teikia pabroliams — nėra aišku. Žinomos dovanos — *drobinės skarytės, triragiškai sulenktos ir*

viename kampe papuoštos rūtų šakele —
pastaruoju laiku buvo teikiamos svočios arba
nuotakos motinos prieš važiuojant pabroliams į
bažnyčią „laimingo kelio ženklą“. ²¹

Su dovanų pasikeitimu seniau buvo siejamas ir
užgėrimas. Jaunojo atstovas aukštaičiuose,
siųsdamas dovaną, išgerdavo į tą asmenį vieną
taurelę. Oficialus užgėrėjas buvo vyriausiasis
pabrolys — dovanų perteikėjas. Gerta iš savo
atsivežtinių gėrimų. Dzūkuose buvo užgeriama
ne degtine, kaip aukštaičiuose, bet alumi iš
nuotakos namų. Alaus pasiūlo nuotakos atstovė
— dovanų priėmėja; pasiūlo tam, kas įteikia
dovanas. Užgėrų prasmė išsiskiria: aukštaičiuose
reiškia daugiau *linkėjimą*, siunčiamą kartu su
dovana, o dzūkuose — *atsidėkojimą* už gautą
dovaną. Užgėrose nedalyvauja jaunieji. Nei
vienas, nei antras šį rytą negeria. Užgėrų metu
dainuojama: ²²

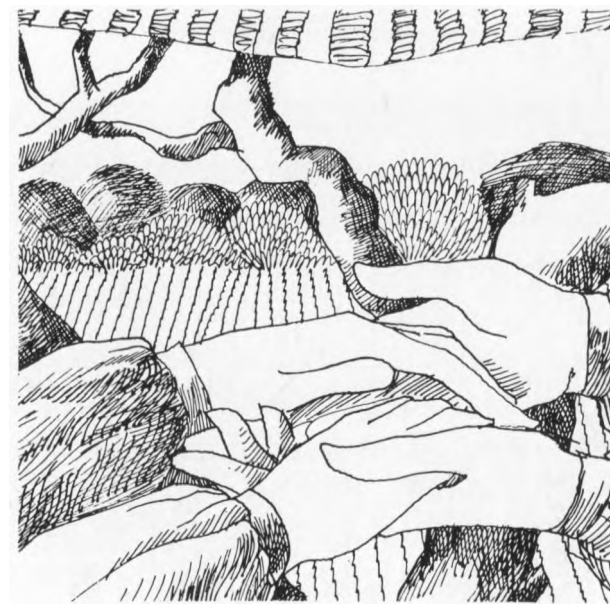
*Alutį geriau,
Gražiai dainavau,
O kas išrašė
Mano veidužius?*

*To apynėlio
Gelta spurgelė,
O tai išrašė
Mano veidužius . . .*

3. PASIRENGIMAS BAŽNYČION. Pasikeitę
dovanomis, vestuvininkai pakyla nuo stalo ir eina
rengtis kelionei į bažnyčią. Ypatingiau rengiasi
jaunieji. Jaunasis apsivelka nuotakos *dovanotais*
marškiniais, persijuosia jos austa juosta ir
užsimauna jos megztomis pirštinėmis. Nuotaka
apsiauna jaunojo *nupirktais batais*. Seniau šis
apsirengimas buvęs ceremoniškas. Dzūkuose
pamergės palydėdavusios jaunąjį į klėtį,
aprengdavusios nuotakos marškiniais,
apjuosdavusios jos juosta ir įteikdavusios jam rūtų
šakelę, įvyniotą skarelėje. Jaunasis atsilygindavęs
joms už tai pinigine dovana. ²³ Dar seniau buvę
priimta, kad jaunasis ir nuotaka persirengia vieni
patys. Ta proga jie pasisakydavę savo ligas ir
kūno trūkumus. Jei tuo metu kuris nusiėpdavęs
tuos dalykus, buvę manoma, kad paskui jų visai
nebegalima pagydyti. ²⁴

Kai jaunieji persirengia, svotai ir pabroliai sueina
į seklyčią. Čia jiems *pamergės prisega vestuvinius*
ženklus — balto šilko kaspinus su rūtų arba
mirtų pluošteliais. Kiekviena pamergė sega
savajam pabroliui prie kairės švarko pusės.
Vyriausioji pamergė, paprastai nuotakos sesuo,

prisega ženklą pabroliui, kuriuo dažniausiai būna
jaunojo brolis. Be to, vyriausioji pamergė,
nupynusi rūtų vainiką jauniui, perduoda jį
piršliui, kad šis prisegtų jaunajam prie švarko
ties kaspinu. Už vainiką piršlys atsimoka,
duodamas pinigų. Tuo tarpu patį kaspiną
piršliui ir jauniui prisega vyriausioji
pamergė: pirmajam — dešinėje, antrajam —
kairėje švarko pusėje. Jaunoji, padedama svočios
ir pamergių, apsirengia vestuviniiais drabužiais.
Jai uždedamas ant galvos „velionas“ (viliūnas) ir
prisegamas jaunikio dovanotasis rūtų vainikėlis.²⁵
Taip pasirengus, pradedamas naujas apeigų
tarpsnis — išleistuvės bažnyčion.

IŠLEISTUVĖS BAŽNYČION

Išleistuvių apeigos ne visur atliekamos ta pačia eile. Ne visur vienodai išryškinami ir tie patys apeiginiai momentai. Pagrindiniai išleistuvių momentai yra šie: jaunosios atsisveikinimas su namų stalu, iškilmingas rūtų vainikų įteikimas, tėvų palaiminimas ir atsisveikinimas su saviškiais.

Apsirengę ir pasiruošę vykti bažnyčion, jaunieji kartu su palydovais vėl grįžta užstalėn. Tada mergaitės pradeda dainą:²⁶

*Jau žirgeliai sukinkyti,
Prie vartelių pastatyti,
Ruoškis, sesele,
Ruoškis, jaunoji!*

*Da nesiruošiu,
Da nevažiuosiu,
Savo mielai motinėlei
Sudie pasakysiu.*

1. STALO APEIGA. Po dainos svočia praneša, kad jau laikas važiuoti bažnyčion. Tada visi pakyla, o tėvas ar motina pastato ant stalo kryželį ir uždega vaškinę žvakę. Jaunoji bučiuoja kryžių, po to stalą ir duonos kepalą. Pamergės ir pabroliai bučiuoja tik stalą.

Jaunajai bučiuojant stalą, vyriausioji pamergė kalba (Kupiškyje): „Lenkiuos tam baltam stalui ir tom baltom galvom ne už ką kitą, o už šį žalių rūtų vainiką!“ Kartais tuo metu sakoma oracija, kuri prasideda šiais žodžiais:

*Lenkiuos tam baltam stalui pridengtam,
kaip altoriui šventam,
ir tom panom vainikuotom,
dviem asabom sužiedotom!*

Po to jaunoji ir kiti vestuvinininkai eina aplink stalą. Pradeda eiti nuo durų pasieniu, lyg procesijos būdu. Seniau eidavo tris kartus, vėliau tik vieną.²⁷ Jaunasis šioje apeigoje nedalyvauja, nes jis atsisveikino su stalu savo namuose. Dėl to ši apeiga dzūkuose daroma išleistuvių pabaigoje, kada jaunasis su savo palydovais būna išėjęs iš gryčios vykti į bažnyčią.²⁸

Aukštaičiuose po stalo apeigos svočia taria: „Na, motinėle, žegnok (palaimink) dukrelę!“ Tėvų palaiminimas čionai būna susietas su stalo apeiga. O žemaičiuose tarp stalo apeigos ir tėvų palaiminimo įterpiamas dar vainikų įteikimas.

2. VAINIKŲ ĮTEIKIMO ceremonijai vadovauja kviestinis apeigų vedėjas — maršalka (pastaruoju metu — piršlys). Jam davus ženklą, atnešamas ir patiesiamas kilimas, pastatomos dvi kėdės ir paprašomi tėvai į jas sėsti. Tuo metu jaunoji sėda stalo gale, o jaunas — šalia jos ant kilnojamo suolo veidu į duris (į aslą). Visi kiti sustoja šalyse, pasieniais.

Ceremonijų vedėjas, išėjęs priekin, kreipiasi į jaunąją ir klausia: „Kur gyveni, kas tavimi rūpinasi? . . . Nebeturi tėvo, motinos“. Tuo metu pakyla jaunas ir sako: „Tegu ji būna mano, ir aš viskuo rūpinsiuos!“

Po to maršalka (Alsėdžiuose) paima lėkštę su dviem vainikais, pridengtais baltu raiščiu, ir neša jaunesiems. Nešdamas sako oraciją; paskui nudengia vainikus ir sako: „Prašau priimti vainikėlį iš mano rankos, apvainikuoti savo galvą ir vykti bažnyčion!“

Kitur (Plateliuose) vainikai nešami procesijos būdu. Pirma eina dvi vienplaukės mergaitės (14—15 metų) ir neša lėkštę su vainikais, o šalinėse rankose laiko po uždegtą žvakę. Po jų eina maršalka. Visi eina labai pamažu, kartais sustodami, kad maršalka spėtų pasakyti oraciją. Oracija yra lyg panegirika rūtų vainikui, kuris „pergali visus žemiškus turtus“.

Gautąjį vainiką jaunas turi išpirkti iš vyrų, o jaunoji — iš merginų. Išperkama dovanomis. Už jaunąjį meta į lėkštę pinigą vyriausiasis pabrolys, o už jaunąją deda pirštines vyriausioji pamergė. Po to pabrolys prisega vainiką jaunajam, o pamergė — jaunajai.

Įteikęs vainikus, maršalka klausia: „Ko nori dangus ir žemė?“ Ir pats atsako: „Dangus — linksmybės, žemė — grožybės, turto, o ši jauna pora nori Dievo ir tėvų palaiminimo. Yra parašyta šventame Rašte: Ką tėvas motina laimins, tą ir Dievas laimins pasaulyje.“²⁹

Po šių maršalkos žodžių pakyla moterys ir, sustojusios būrin, dainuoja:³⁰

*Ko verki, sesele,
Ko verki, jaunoji,
Ar nenori, seserėle,
Tėveliui kloniotis?*

*Eik per aslelę,
Pulk po kojelių,
Pulk po kojelių kojuželių
Savo tėvuželiui.*

*O aš prieidama,
Pasikloniodama:
Bagaslovyk, tėvuželi,
Man į vinčių einant.*

3. TĖVŲ LAIMINIMAS. Tėvams vis dar tebesėdint savo „sostuose“, jaunieji pakyla, prieina ir klaupiasi ant patiesto kilimo. Jaunoji klaupiasi prieš motiną, o jaunasis — prieš tėvą. Jaunoji pirma bučiuoja motinai kelius ir rankas (pastaruoju metu tik rankas), o tėvui — tik rankas. Po jos jaunasis bučiuoja vienam ir antram tik rankas. Tėvai laimina vieną ir antrą, peržegnodami ir linkėdami laimingo, ilgo gyvenimo bei sugyvenimo. Taip daroma žemaičiuose.³¹

Aukštaičiuose (Kupiškyje) „duktė persižegnoja, puola motinai po kojų, bučiuoja į kojų kelius, o paskui į abi rankas ir prašo palaiminti: „Tėveli brangus, motinyte mieloji, palaiminkit mane didžion kelionėn išvažiuojant“. Tėvas ir motina atsistoja, uždeda jaunajai ant galvos rankas, laimina ir žegnoja, kalbėdami: „Laiminu tave aš ir motina Vardan Dievo Tėvo danguj gyvenančio ir visų šventųjų“. ³² Tai atskiras dukters palaiminimas. Bet ir aukštaičiuose daug kur tėvai laimina abu jaunuosius kartu.³³

Sūduviuose (Lankeliškiuose) daroma šitaip. „Jaunavedžiai atsiklaupia prie stalo, persižegnoja, jaunikis paima kryželį (nuo stalo) ir pabučiuoja, o tada paduoda nuotakai pabučiuoti. Po to abu jaunieji atsistoja ir atsisveikina tėvus, pabučiuoja tėvams veidus ir rankas. Tada abudu atsiklaupia ir pabučiuoja tėvams kojas“ ³⁴ ir prašo palaiminti. Bartininkuose ligi 1908 m. buvo daroma šitaip. Jaunieji atsiklaupia prieš tėvus, persižegnoja ir pabučiuoja kryželį, kurį laiko rankose tėvas. Tada bučiuoja tėvams kojas. (Kunigai šį paprotį ėmę drausti. Sako, kojas tik Dievui — kryžiui reikia bučiuoti, o tėvams — rankas arba veidą). Po to jaunieji prašo: „Tėveli, motinėle, palaiminkit mus, kad Dievas mums padėtų!“ Tėvai pirma uždeda rankas ant galvos, peržegnoja ir sako: „Kaip mus tėvai palaimino Dievo vardu, taip ir jus telaimina Dievas ir Motina Švenčiausia. Kaip Motina Švenčiausia buvo sužieduota su šventu Juozapu, taip ir Jūs gyvenkit Dievo malonėje!“ Po to tėvai pakyla ir pabučiuoja jaunuosius į veidą (Onos Pautieniūtės-Bartkuvienės liudijimas).

4. ATŠISVEIKINIMAS. Po palaiminimo jaunasis su palydovais išeina važiuoti bažnyčion, o jaunoji dar atsisveikina su broliais, seserimis ir visais susirinkusiais. „Senesniesiems žmonėms bučiuoja veidus ir rankas, o jauniems tik veidus. Neišdidi nuotaka net ir vaikus pabučiuoja“. ³⁵ Išeidama ji taria: „Sudiev tiem nameliui, kuriuose augau“. Tada merginos jai dainuoja: ³⁶

*Sugrįžki, sesele,
Sugrįžki, jaunoji,
Sugrįžki, audėjėlė:*

*Čia naujos staklės,
Čia plonos drobelės, —
Dukrelė — audėjėlė.*

Kieme jaunoji dar atsisveikina su savo darželiu: „Sudiev, darželi mano brangus, daugiau tavęs nebelankysiu!“ Kad per ilgai neužtruktų, kartais ją sulaiko nuo darželio ir prašo sėsti į vežimą. Į vežimą ji pati nesėda. Ją įkelia svotas ar piršlys. Važiuoja ji su svočia ir vyriausiaja pamerge, o veža svočios vyras. Jaunasis sėda su vyriausiuoju pabroliu. Tokia tvarka išvyksta Kupiškyje. ³⁷

Sūduviuose jaunoji sėda į vežimą su piršliu, jaunasis — su svočia, o vyriausioji pamergė — su vyriausiuoju pabroliu. Kiti pabroliai ir pamergės sėda į vieną didelį vežimą su papuoštomis sėdynėmis, kad galėtų kartu būdami dainuoti. ³⁸ Aukštaičiuose važiuojant bažnyčion niekas nedainuoja. ³⁹

Jaunojo šalis paprastai važiuoja skyrium. Išvažiuoja kiek anksčiau, bet pakeliui neskuba, kad jaunosios šalis prisivytų ir visi kartu galėtų įvažiuoti į miestelį.

Miestelyje sustojama pas gerus pažįstamus ir pasirengiama eiti bažnyčion. Visiems vyrams vyriausioji pamergė prisega prie krūtinės kairėje pusėje po baltą dvilinkai perlenktą kaspiną. Jaunajam dar prisega prie kaspino sutuoktuvinį rūtų vainikėlį, o jaunajai — vainikėlį ant viršugalvio (tai tie patys vainikai, kurie buvo įteikti namie, bet važiuojant apsaugai buvo nuimti). Seniau rūtų vainikus ant palaidų plaukų užsidėdavo visos pamergės. Vėliau tokį vainiką teužsidėdavo tik vyriausioji pamergė.

5. EISENA BAŽNYČION ne visur vienoda. Aukštaičiuose (Kupiškyje) jaunoji ir jaunasis eidavo kiekvienas savo pulke: jaunas — su piršliu, o jaunoji — su svočia. Buvo einama po tris greta arba, jei mažiau dalyviu — po du, susikabinus rankomis. Iš paskos eidavo svočia, o po jos — muzikantai, grodami maršą. Muzikantai palydėdavo iki bažnyčios. Vėlesniais laikais muzikantai visai nebelydėdavo, net nebevažiuodavo su jaunaisiais į bažnyčią, jaunieji, atėję bažnyčion, nestovėdavo poroje. Ne poromis būdavo ir pabroliai su pamergėmis. Tik užgiedojus *Veni Creator* ir svočiai patiesus stuomeninį taką prie grotelių, jaunas ir jaunoji sueidavo į porą.⁴⁰ Pabroliai su pamergėmis pradėjo eiti porom tik pačioje šio šimtmečio pradžioje.⁴¹

Kupiškyje, gal ir kitur, dar buvo žinomas iš XIX a. toks paprotys. Jaunoji, eidama į bažnyčią, išsiskirdavo iš pamergių ir eidavo *bučiuoti rankų elgetoms*. Visiems iš eilės nusilenkdavo, pabučiuodavo ranką ir išdalydavo pinigų, gautus dovanų tą rytą. Po to vėl įsijungdavo į pamergių pulką ir eidavo bažnyčion.⁴²

Žemaičiuose jaunoji eina poroje su vyriausiuoju pabroliu — vainiksegiu, o jaunasis su vyriausiąja pamerge — vainiksege. Kartais jie eina pirmieji eisenoje, o kartais paskutiniai. Tada, atėjus bažnyčion, kitos poros persiskiria ir juos praleidžia. Prie grotelių vyriausiasis pabrolis palieka jaunąją, užleisdamas savo vietą jaunajam. Taip jaunieji prie grotų atsistoja pirmieji ir

Sūduviuose, panašiai kaip žemaičiuose, nuotaka eina su pirmuoju pabroliu, jaunikis — su pirmąja pamerge, piršlys — su svočia, o kiti pabroliai — su savo pamergėmis. Prie altoriaus pabrolis atiduoda nuotaką jaunikiui ir atsistoja su savąja pamerge.⁴⁴

Iškilmingu atveju sutuoktuvės būdavo atliekamos per Mišias. Po sutuoktuvių jaunoji (lydima jaunojo) dar eidavo prie kurio kito altoriaus pasimelsti. Jei būdavo jaunosios globėjos altorius, eidavo prie jo, o šiaip — prie Marijos altoriaus.⁴⁵ Šis paprotys buvo žinomas ne tik sūduviuose, bet ir aukštaičiuose; gal būt, jis buvo bendras visose Lietuvos srityse.

Iš bažnyčios išeinama ta pačia eisenos tvarka, kaip ateita.

Už sutuoktuves apsimoka pats jaunas arba jo vardu pirmasis pabrolis.

Po sutuoktuvių, grįžus į sustojimo namus, seniau jauniesiems buvo nuimami nuo galvos pašventintieji rūtų vainikai ir uždedami tokie pat nešventinti. Bažnyčioje pašventintuosius vainikus sutuoktiniai laikydavo didelėje pagarboje ir saugodavo ligi mirties.⁴⁶

SVOČIOS PIETŪS

Seniau vestuvės vykdavo ištisą savaitę ir pirmieji pietūs buvo ruošiami svočios namuose. Jaunieji su palydovais vykdavo iš bažnyčios tiesiai pas ją. Čia atvažiuodavo iš namų ir jaunosios tėvai bei svečiai. Kai vestuvės trukdavo tris dienas, visi po sutuoktuvių grįždavo tiesiai į jaunosios namus.

1. PASIRUOŠIMAS. Belaukdami grįžtančių jaunųjų, kiti pasilikusieji dar puošdavo kiemo vartus ir namų prieangį. Apkaišydavo juos žalumynais, apkabindavo vainikais. Prie vartų ir prieangio parengdavo žibintus. Į aukštą medį ant ilgo stiebo iškeldavo smaluotą stebulę. Uždegdavo vakare ir palikdavo šviesti per visą naktį.⁴⁷ Žiburiai turėjo savo reikšmę. Tai rodo vestuvinė daina, kuri seniau buvo dainuojama jaunajai parvykus iš svočios vėlų vakarą.⁴⁸

*Ar žiba žiburužiai,
Ar dega du liktužiai,
Vai ar laukia mane močiutė
Iš kelio parkeliaujant?*

*Tai žiba žiburužiai,
Tai dega du liktužiai,
Vai tai laukia mane močiutė
Iš kelio parkeliaujant.*

Gryčios vidus išpuošiamas anksčiau, o belaukiant jaunųjų gražinami stalai. Prie staltiesių, pakraščiais, per sprindžio tarpą, prisegiojama stačių rūtų pluošteliai. Rūtomis „apvainikuojami“ pyragai, butelių kaklai, stikliukų kotai; rūtų šakelėmis apkašomos sviestinės.⁴⁹

Sutiktuvėms ruošiasi visas kaimas. Jaunimas gale kaimo pastato vartus, papuošia vainikais, žolynais, berželiais, o žiemą — eglaitėmis. Prie vartų pastato staliuką su duona ir druska. Jaunimas laukia ištaigiai apsirengęs ir dainuoja sutiktuvių dainas. Jaunieji sustoja, priima dovanas ir palieka savašias. Jaunasis duoda gėrimo ar pinigų, svočia padeda ant staliuko vestuvinį pyragą, kiti vestuvinininkai pažeria saldinių.

2. TĖVŲ NAMUOSE pirmieji išeina pasitikti tėvai. Seniau žemaičiuose buvo tiesiamas kieme kilimas, statomas staliukas su kryželiu, duonos lėkštė ir vandens stikline. Jaunieji, išlipę iš vežimo, prieidavo, priklaupdavo, paragaudavo duonos su druska, išgerdavo vandens gurkšnį, po to pabučiuodavo kryželį ir rankas tėvams. Vėliau staliukas nebuvo statomas. Tėvai tiesiai iš lėkštės paduodavo duoną su druska ir pusę stikliuko vyno, o jaunieji, paragavę, pabučiuodavo jiems ranką. Po to maršalka pasakydavo prakalbą, ir vestuvinininkai, sekdami jaunuosius, sueidavo į vidų.⁵⁰

Aukštaičiuose pirmieji pasitinka prie vartų *muzikantai*. Jie lydi jaunuosius maršu ligi prieangio. Jaunoji neskuba lipti iš vežimo — laukia išeinančios pasitikti motinos. Prie durų laukia tėvas su gėrimu, o motina laiko lėkštę su duona ir druska — stiprybės ir tvirto gyvenimo ženklų. Paragavusi duonos ir druskos, jaunoji įsitveria lėkštės, kurią laiko tėvas ir motina, ir taip visi kartu įeina į vidų. Tuo metu jaunimas dainuoja *Oi žiba žiburėlis, lyg aukso liktorėlis*.⁵¹

Sūduviuose pirmoji pasitinka *motina*, nešina ant lėkštės duonos su druska ir du stiklelius vandens. Jaunavedžiai išgeria vandenį ir paragauja duonos su druska, o pamergės tuo metu dainuoja:⁵²

*Išeik, močiute, iš stubos,
Išeik, širdėle, iš stubos,
Išnešk arielkos geltonos.*

Dzūkuose pirmasis išeina tėvas — su duona, druska ir ugnimi ant padėklo dugno. Duktė, sėdėdama vežime, paima iš tėvo rankų padėklą, perduoda jaunajam ir, padedama pirmojo pabrolio, lipa iš vežimo. Išlipusi bučiuoja tėvui rankas ir žemai jam nusilenkia. Nusilenkusią dukrą tėvas žegnoja šiais žodžiais: „Laiminu tave, dukrele, naujam gyvenimui. Tenetrūksta tavo stalui duonos ir druskos, teneužgęsta tavo krosnyje ugnis“. Tėvo ir jaunojo lydima ji eina priemenėn, kur pasitinka motina su vandens stikline ant lėkštės ir su rankšluoščiu ant rankos. Paėmusi iš motinos, jaunoji visa tai perduoda jaunavedžiui,

bučiuoja motinai rankas ir žemai nusilenkia. Tuo metu motina prabyla į ją šiais žodžiais: „Laiminu tave, dukrele, tyru vandenėliu ir margu abrusėliu, kad tavo gyvenimas būtų tyras, kaip šis vandenėlis, laimingas ir įvairus, kaip šis margas abrusėlis“. Jaunajai žengiant į gryčią, moterys beria jai po kojų rugių, avižų ir kviečių, o mergaitės dainuoja.⁵³

*Rugeliai derėjo tėvelio laukely —
Kad geriau derėtų bernelio dirvelėj . . .*

*Kiek yra varpelių geltonų rugelių,
Tiek laimės dienelių jaunajai seselei.*

3. SVOČIOS PIETŪS. Grįžus iš bažnyčios, svočia ruošia pietus. Ji atveža iš anksto visus valgius arba juos čia pat gamina su savomis šeiminkėmis. Gėrimus parūpina piršlys ir pabroliai. Svočia kviečia visus sėsti už stalo.

Pirmieji gale stalo sodinami jaunavedžiai.⁵⁴ Šalia jaunosios sėda vyriausioji pamergė, o šalia jaunojo —vyriausiasis pabrolys; kiti — pagal garbingumą arčiau jų. Dzūkuose iš antros jaunosios pusės sėda piršlys. Tėvai visai nesėda: jie patarnauja svečiams ir padeda svočiai.

Seniau, susėdus už stalo, buvo atnešama jaunosios „sodas“ — eglės viršūnė su apkabintais vaisiais ir dirbtinėmis lėlėmis, vaizduojančiomis daržininką — vyrą su žmona ir mažais vaikais.

„Sodas“ buvo kabinamas virš stalo priešais jaunavedžius. Uždegus „sodo“ žvakę, buvo dainuojama:⁵⁵

*Kas per sodai, tie sodeliai —
Kada žydi, kada ne!
Kas per bernai, tie berneliai —
Kada myli, kada ne.*

Jaunikio pabroliai „sodą“ turėdavo išpirkti. Jie sumesdavo pinigų ir per pirmąjį pabrolį pasiūsdavo merginoms. Pastaruoju metu „sodo“ nebuvo, dėl to nebedainuota ir išpirktinių dainų. „Sodas“ ir jo išpirkimas yra žinomas tik Rytų Lietuvoje. Jis įsibrovė į mūsų vestuvines apeigas iš slavų XIX a. pabaigoje.⁵⁶

Per svočios pietus jaunavedžiai, visiems matant ir viešai prašant, turi pasibučiuoti. Šito pradedama prašyti jau užkandus. Kas nors pradeda kartoti: „Degtinė karti, degtinė karti — negalima gerti!“ Kiti įsijungia ir kartoja chorą arba dainuoja:

*Karti, karti, degtine karti, (2)
Kad pasibučiuotų, tai būt saldi. (2)*

Jaunieji nesiskubina. Publika nusiramina, o po kiek laiko vėl kartoja, kol jaunieji viešai pasibučiuoja. Per pietus daug dainuojama.

Po pietų vestuvinkai eina persirengti, susitvarkyti. Tuo metu svočia su savo pagalbininkėmis nukrausto stalus. Jaunimas ir seniai šneka arba žaidžia.⁵⁷

JAUNOSIOS VAKARIENĖ

Apeiginę vestuvių puotą ruošia jaunosios tėvai, ir ji vadinama *nuotakos vakariene*⁵⁸ arba *didžiaisiais pietumis*.⁵⁹ Šį kartą prašo svečius už stalų nuotakos tėvai, o valgyti ir gerti ragina pati nuotaka. Vakarienės metu seniau buvo dainuojamos specialios *lotinės* arba *pašaipinės dainos*, apdainuojančios pabrolius, svočią, piršlį, kartais jaunosios tėvus ir pačius jaunavedžius.

Nuotakos vakarienei besibaigiant, būdavo jaunosios nuvainikavimas ir gaubtuvės nuometu. Žemaičiuose ir sūduviuose ši apeiga atliekama vėliau, kai nuotaka atvyksta į vyro namus.

1. GAUBTUVĖS, pagal aukštaičių (kupiškėnų) ceremonialą, atliekamos šiuo būdu. Vyriausiasis pabrolys atsistoja užstalėje, persižegnoja ir kreipiasi į nuotakos tėvus: „Tėveli, motinėle, ar galima jaunajai nuimti vainiką?“

Išgirdusi šiuos žodžius, jaunoji pravirksta ir prašo tėvų dar neleisti. Pirma atsiliepia motina ir leidžia. Po to duoda savo sutikimą tėvas. Tada pabrolys artinasi prie nuotakos. Pamergės gina nuotaką ir

pabrolio neprileidžia. Jaunoji taip pat ginasi. Ji suneria abi rankas virš galvos ir laiko vainiką. Pabrolys bando nuplėšti. Kova kartais užtrunka ilgiau. Pabrolys turi parodyti mitrumo ir sugebėjimo.

Tuo tarpu svočia su nuometu rankose laukia prie stalo. Kai tik pabrolys nuima vainiką, svočia tuoj apgaubia nuotakos galvą nuometu.⁶⁰ Nuo XIX a. pabaigos nuometas pradėta nebevartoti moters apsirengime. Dėl to per gaubtuves jau buvo dedama ant galvos ne nuometas, o balta skarelė.⁶¹

Nuimant vainiką ir dedant ant galvos nuometą, muzikantai groja gaudų maršą, o jaunimas dainuoja:

*Oi tu, rūta, rūta,
Rūtele žalioji,
Ko nuvytai, rūtytėle,
Žalia bebūdama?*

Nuometuotą jaunąją svočia veda prie didžiojo stalo ir sodina šalia jaunikio. Tai reiškia galutinį dukters atidavimą naujo vyro globai. Tuo metu visi vestuviniškai, rimti ir pagarbūs, sustoja, o tėvas kreipiasi į jaunikį: „Mylėk ją ir šenavok

(brangink), nesuduok didesne rykštele, kaip rūtų šakele". Po šių žodžių visi sėdasi, o merginos dainuoja:

*Nebėr sesutytės
Tarp mūsų pulkelio,
Verk, sesule, žalių rūtų,
Rūtų vainikėlio.*

Dar seniau vainikas buvęs nuimamas per jaunavedžių šokį. Jaunoji, pašokusi su jaunikiu, toliau buvusi šokdinama pabrolių, kiekvieno iš eilės. Tuo metu piršlys arba vyriausiasis pabrolys taikstydavosi nutraukti jai nuo galvos vainiką. Taikstydavosi kalbėdami: „Vogsiu vainikėlį, vogsiu!" Nuvainikuotoji jaunoji jau buvo vadinama marčia.⁶²

Pagal sūduvių ceremonialą, vainikas nuimamas šia tvarka. Išeina priekin kvieslys ir palipa ant kėdelės, kad visi matytų. Rankoje jis laiko tą pačią lazda, kurią turėjo kviesdamas visus į vestuves. Pirmiausia jis šaukia nuotakos motiną, o jei jos nėra —jaunikio motiną: „Kad čia pribūtų mylimiausia motinėle ir atneštų savo dukrelei, o mūsų martelei šiltą nuometėlį ir uždėtų ant gluodnios galvelės, nes jau laikas nuimti rūtų vainikėlį!"

Tuo metu pirmoji pamergė ir pabrolys išeina iš užstalės ir atsistoja šia pusę stalo. Jaunavedžiai, svočia ir piršlys lieka sėdėti savo vietose.

Nuotaka-marti pradeda gaudžiai verkti. Ateina motina ir atneša skepetaitę — tą pačią, kurią vaikinai nupirko jai su žiedais. Muzikantai groja liūdną maršą. Svočia ir pirmoji pamergė nuima vainiką. Svočia vainiką uždeda pirmajai pamergei ant galvos, o nuotakos galvą apbaugia skepetaitė. Merginos dainuoja:⁶³

*Nuėmė vainiką kaip žiedelį,
Uždėjo nuometą kaip lauželį.*

*Sesele jaunoji, tau nepritinka,
Rūtų vainikas tai tau pritinka.*

*Lengvumas gražumas vainikėlio,
Sunkumas baurumas nuometėlio.*

Dzūkuose nuotakos vainiką nuima vyriausioji pamergė. Vietoj nuometo, kaip ir sūduviuose, uždeda tikrai skarelę. Tai padarius, vyksta karvojaus — vestuvinės duonos dalijimo ceremonija.⁶⁴

2. KARVOJUS —tai pašvęstoji vestuvių duona. Jis kepamas iš miltų, sumaišytų su kiaušiais ir sviestu, palaistomas vynu ar degtine. Į jo vidų kartais įkepami du pilni kiaušiniai ir pinigai — vaisingumo ir turtingumo ženklai. Karvojaus viršūnė apsupama iš tešlos pinta kasa, reiškiančia mergaitės skaistumą, o viršus dar papuošiamas keptiniais paukštukais, mėnuliais bei žvaigždėmis, kryžiais, rūtomis, statinėmis, karvutėmis. Tai jaunavedžių laimės simboliai.

Gardino lietuviai virš karvojaus pastatydavo papuoštą lėlę, vaizduojančią vestuvių maršalką. Kitose Lietuvos vietose stato dvi popierėliais papuoštas lėles, vaizduojančias jaunavedžius. Daugelyje vietų į karvojų dar įsega tris šakutes, kurias papuošia kaspinėliais, rūtomis. Tai, esą, turėtų priminti amžiną pavasarį —jaunystę. Šalia trijų šakelių kartais įsmeigia rugių varpų, kurios reiškia gerą derlių.⁶⁵

Karvojus kepamas porą dienų prieš vestuves. Kepamas pagal tam tikrą ceremoniją.⁶⁶ Paprastai kepami du karvojai: vienas —jaunojo, antras — jaunosios arba svočios. Jaunojo karvojus valgomas mergvakaryje, jeigu tada atvyksta jaunas su palydovais; jei jis atvyksta didįjį rytą, tai jo karvojus dedamas į stalą, kai jo palydovai išvaduoja suolus. Jaunosios karvojų valgo po vestuvinių pietų. Jaunosios karvojus kepamas kaip galima didesnis ir puošiamas minėtais įvairiais simboliniais ženklais.⁶⁷

Karvojų atneša į stalą dzūkuose pirmasis pabrolis, žemaičiuose — pirmoji pamergė, o aukštaičiuose —svočia. Veliuoniškiuose karvojus papuošiamas trijų devynių žvakelėmis, atseit — 27-mis. Uždegęs žvakeles, pabrolis užsideda karvojų ant galvos ir neša jį prie vestuvių stalo. Pirma jo eina svočia su jaunąja, o prieš jas eina kvieslys ir žiburiuoja — rodo kelią su uždegta žvake. Svočia ir jaunoji apsuka ratą asloje,

pasišokėdamos po du ar tris kartus; tą patį padaro ir pabrolys. Po to jis prieina prie stalo ir padeda karvojų ties ta vieta, kur sėdi piršlys. Sudegus žvakelėms, karvojus dalijamas svečiams.⁶⁸

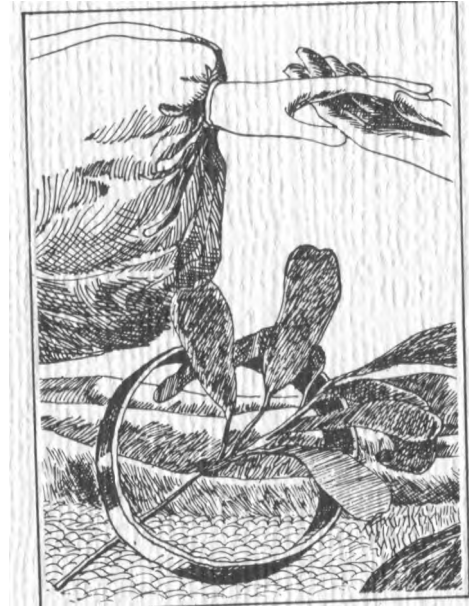
Žemaičiuose, kaip ir veliuoniškiuose, karvojaus dalytojas būna piršlys. Jaunavedžiai gauna iš jo karvojaus gabalėlį pirmieji arba ant galo, kai būna padalyta visiems vestuvininkams.⁶⁹

Dzūkuose pirmasis praplauna karvojų pats jaunas. Jis atriekia kampelį, perlaužia pusiau, vieną pusę duoda jaunajai, antrą pasilaiko sau ir abu paragauja. Po to visą karvojų perduoda pirmajam pabroliui, o šis pasiunčia jaunosios tėvams.⁷⁰ Karvojaus duodama visiems; jei kas negautų, laikytų save išskirtu ir įskaudintu.

3. JAUNAVEDŽIŲ ŠOKIS. Po karvojaus dalijimo dzūkuose jaunikis veda jaunąją žmoną šokti. Po jų antrąją porą šoka vyriausiasis pabrolys su vyriausiąja pamerge, toliau — kiti pabroliai su savo pamergėmis.⁷¹ Kupiškėnuose seniau pirmasis šokis buvo suktinis, šokamas dainuojant.⁷²

Vyriausiasis pabrolys šokuose turi ypatingą privilegiją. Nuėmęs nuotakos vainiką, jis gali šokdinti iš eilės visas pamerges. Šokdina užsidėjęs nuotakos vainiką. Pamergės bando tą vainiką iš jo atimti. Jei nepasiseka, tada vyriausioji pamergė išperka, duodama didelę drobinę skarą. Išpirktąjį vainiką paprastai perduoda jaunesnei nuotakos seseriai. Perduoda su šia iškilme. Pasodina ją ant kėdės, apstoja su balanomis arba lajinėmis žvakėmis, uždeda jai vainiką ant galvos ir pabroliai kilnoja ją tris kartus ligi lubų, šaukdami: „Karūnuojam vieneriems metams!" Tai reiškia, kad po metų laukiama ir jos vestuvių. Jei mergaitė jaunesnė, karūnacija pratęsiama keletui metų. Po to tėvas padėkoja jaunimui už dėmesį antrajai dukrai ir karūnuotojus pavaišina alumi.⁷³

PORTFOLIO

Dail. ZITOS SODEIKIENĖS piešiniai
Drawings by ZITA SODEIKA

MEDŽIO SIMBOLIKA 85 SYMBOLISM OF THE TREE
PIRŠLYBOS 89 MATCHMAKING
PRAŽVALGOS 91 PREVIEW
SUŽIEDUOTUVĖS 93 BETHROTHAL
VAKARYNOS 95 THE LAST EVENING
JAUNIKIO SUTIKTUVĖS 97 GREETING THE BRIDEGROOM
IŠLEISTUVĖS BAŽNYČION 99 DEPARTURE FOR CHURCH
PIRŠLIO KORIMAS 107 HANGING THE MATCHMAKER
MARTUOTUVĖS 111 INSTATING THE DAUGHTER-IN-LAW
GIMTUVĖS 113 BIRTH
KRIKŠTYNOS 115 THE CHRISTENING

Detalė iš piešinio JAUNIKIO SUTIKTUVĖS (97 psl.

Dail. IRENOS MITKUTĖS piešiniai
Drawings by IRENA MITKUS

PAŽINTUVĖS 87 ACQUAINTANCE
SVOČIOS PIETŪS 101 DINNER FOR THE BRIDE
NUOTAKOS IŠLEISTUVĖS 103 TAKING LEAVE OF PARENTAL HOME
MARČIOS WELCOMING THE
SUTIKTUVĖS — ŠOKIS 105 DAUGHTER-IN-LAW — DANCE
SUDIEV, JAUNIMĖLI! 109 FAREWELL, YOUNG FRIENDS
BRANDYNOS — ŽIEDAI 117 PUBERTY RITES — BLOSSOMS
BRANDYNOS — DUONA 119 PUBERTY RITES — BREAD

Detalė iš piešinio *MARČIOS SUTIKTUVĖS* (105 psl.)

MEDŽIO SIMBOLIKA

Zita Sodeikienė

Šeimos ir medžių buitį lygina mūsų dainos. „Močiutės dvarely augo liepelė“ — tai „sesulė liepužė“. „O mano broleli, mano ažuolėli!“. Šeima, kaip medis, šakojasi, veržiasi erdvėn.

Kaip medį maitina žemė, gaivina dangaus rasa, taip ir šeimą. Be žemės ji būtų be duonos, kuri ateina iš laukų. Stalas ištįsta, surinkdamas šeimai maistą, telkia ją sotinti, dalytis darbu, spręsti rūpesčius.

Šeima, kaip medis, glaudžiai bręsta, darniai pluša, stiebiasi vienas į kitą atsirėmę.

SYMBOLISM OF THE TREE

Zita Sodeika

Like a tree, the family branches, thrusting out into space. Lithuanian songs liken the condition of families and of trees: "a linden grew on mother's estate," that is, "sister linden," and "O my dear brother, my oakling!"

As a tree is nourished by the earth and refreshed by heavenly dew, so also the family. Landless it would lack the bread that comes from the fields. The table gather' in sustenance for the family, assembling its members to be nurtured, to share chores, to resolve problems.

Like trees, family members mature in close proximity and toil harmoniously as they reach for the heights while leaning upon one another.

PAŽINTUVĖS
Irena Mitkutė

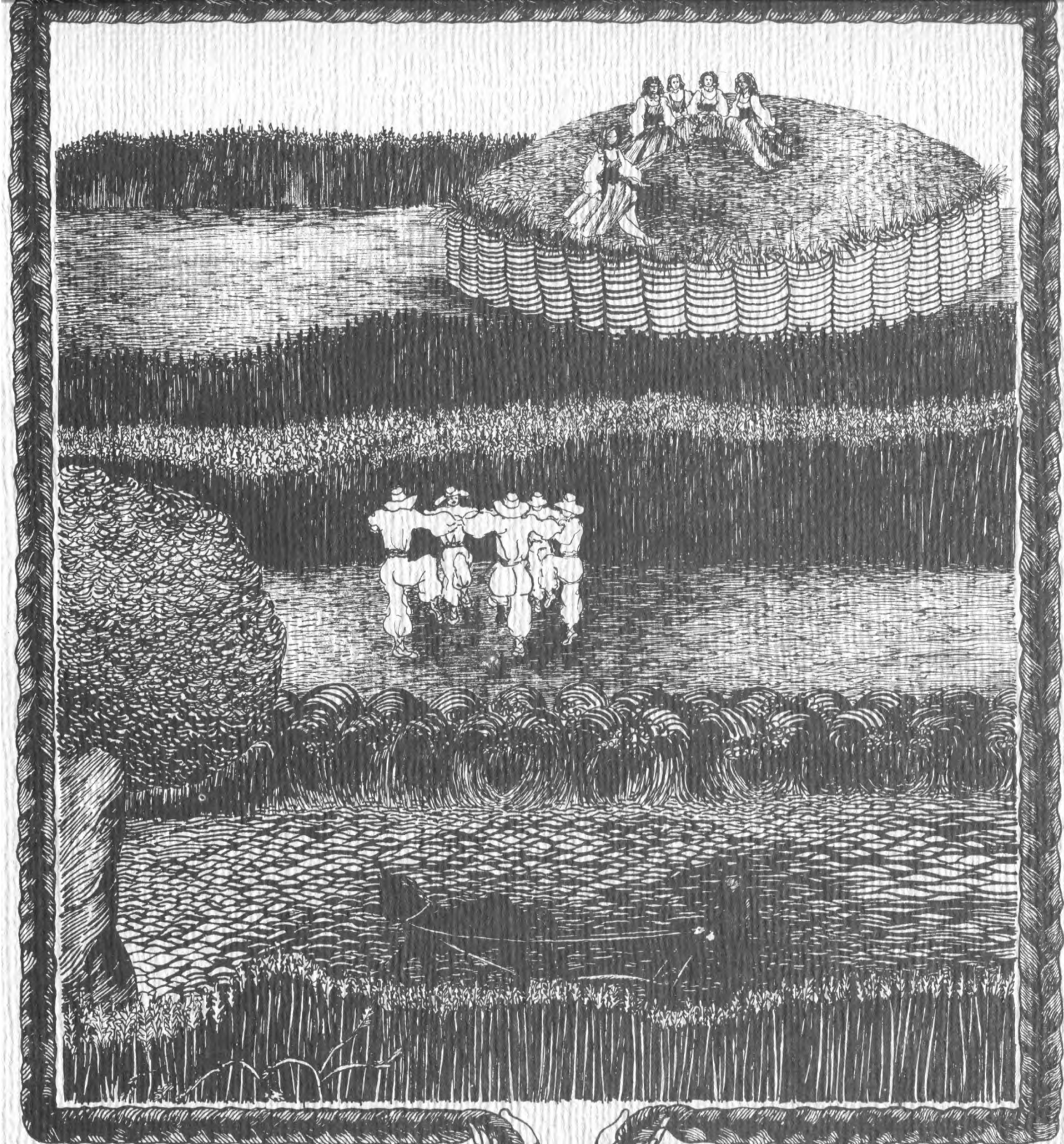
„Žalios lankos, lygios pievos, balti dobilėliai . . Bernelis aria pūdyką, kalba su žirgu, o
mintys sukasi, kaip bernų pulko šokis pievoje. Sukasi apie „mergelių pulkelį“, kuris stebi iš
tolo ir dainuoja.

Tuodu „pulkus“ dar skiria javų rėžiai, pynių tvoros. Tačiau žvalgosi vienas į antrą, žavisi
miklesniais ir dailesnėmis. Žavesys virsta ilgesiu: „Žalioj lankelėj yr daug grėbėjėlių, oi
nėra, nėra mano mylimos“.

ACQUAINTANCE
Irena Mitkus

"Green meadows, level grasslands, white heads of clover . . ." A young man plows the
fallow field and chats with his horse while his thoughts whirl like the dancers in the
meadow. They revolve around the group of young girls singing and watching from a
distance.

Fields of grain and braids of fencing separate both groups. They exchange glances,
marveling at the nimble ones and the attractive ones. Wonder turns to longing: "many
young girls are raking in the green meadow, but not, no, not my beloved."

PIRŠLYBOS
Zita Sodeikienė

Piršlys su berneliu sėda ant eiklių žirgų ir skrieja plačiais laukais. Žvalgosi ir spėlioja, ką ras.
Žino, kur vyksta, bet prasimeta paklydę: iešką pasimetusios avies ar žąsies. O „pasimetelė“
čia pat, seklyčioje, nustebusi, smalsiomis akimis.

Tėvas sodina atvykėlius už stalo. Prasideda kalbos kaip iš drobių rietimo. Stalas, kaip lošimo
ruletė, nežinia, kas laimės: kietas mažakalbis tėvas ar lankstus šnekus piršlys?

Jaunieji dar nesišypso — klausosi ir laukia.

MATCHMAKING
Zita Sodeika

Mounting swift steeds the young man and the matchmaker gallop through the broad
fields, gazing about and guessing at what they will find. They know where they are headed
but feign being lost, as if searching for a strayed goose or sheep. The “stray” is before
them, in the parlor, surprised and with curious eyes.

The father seats his guests at the table. Words flow as if a bolt of linen cloth unwinding. The
table is like a roulette wheel — the winner is unknown. Will it be the stern, tightlipped
father or the glib and adaptable matchmaker?

The young faces do not smile as yet. They wait and listen.

PRAŽVALGOS
Zita Sodeikienė

Piršlio kalbomis negali pasikliauti. Tėvas vyksta pražvalgų su dukra ir sūnumi. Antrosios šeimos gerovę ir tvarką gali išskaityti iš laukų ir pasėlių, trobesių ir rakandų. Atvykėliai žvalgosi ir neskuba reikšti įspūdžių. Laukia, kada pakvies prie stalo.

Stalas išauga lūkestyje į neatspėjamą paslapčių skrynią, rodos, siūbuojančią debesyje. Susiglaus jaunųjų galvos ar išsiskirs, prasidės paruoša mergvakariui ar ne?

PREVIEW
Zita Sodeika

The words of the matchmaker are not to be trusted. Taking his daughter and his son, the father sets out to see for himself. The prosperity and orderliness of the other family are apparent from their fields and meadows, their farm buildings and furnishings. The visitors look around, in no hurry to express their impressions. They await an invitation to the repast.

The waiting transforms the table into a chest of unsolvable riddles that seems to be swaying on a cloud. Will the young heads come together or will they part? Are preparations for the bridal shower to begin?

SUŽIEDUOTUVĖS
Zita Sodeikienė

Žodis jau tartas — ranka pažadėta, bet dar nesužieduota. Mergaitė vis dar savo kamieno viršūnėje, apsupta tėvų ir sesers. Bernelis su piršliu slysta nuo savosios viršūnės ir, rodos, tiesia ranką užgertuvėms. Bet . . . „pagaus“ mergaitės ranką, prilenks ją prie savojo kamieno ar ne?

Pagaliau „bernytis mergytę jau perkalbėjo . . ., aukso žiedelį jau dovanojo“. Žiedą su rūtele gauna ir jis — ne iš jos, o iš motinos rankų. Tik dabar išskyla sugertuvių stiklinės ir susiglaudžia, kaip ir sužadėtinių lūpos . . .

BETROTHAL
Zita Sodeika

The word has been spoken. The hand has been promised, but the betrothal is yet to take place. The girl is still in the midst of her family, surrounded by her parents and sister. With the matchmaker, the young man slips from his place, extending his hand as if to formalize the engagement. Will he attain the girl's hand? Will he incline her towards himself?

At last “the youth has convinced the young girl . . . has presented her with a golden ring.” He also receives a ring, one with a sprig of rue, not from the girl, but from her mother's hands. Only now can the goblets to toast the engagement appear. They touch, like the lips of the betrothed.

VAKARYNOS
Zita Sodeikienė

Atsisveikinti su jaunyste yra ilgesingai graudu. „Paskutinis vakarėlis, oi, oi, oi, reikia pinti vainikėlį . . . Vainikas — ryšio, draugystės ženklas, žvakės — vilčių ir meilės. Draugės žiebia žvakes, neša iš laukų supintą vainiką ir merkia į indą rytdienai rūtų vainikėlį, kuris puoš galvą.

Paskutinį sykį draugės perpina kasas. „Vai tu, kasele, šilkų saujele, neilgai dryksosi per liemenėlį“. Draugės dainuoja apie buvusią laimę ir būsimus rūpestėlius. Primena rūtų darželį, kurį teks atsisveikinti . . .

THE LAST EVENING
Zita Sodeika

Farewells to youth are filled with sadness and longing. “It is the last evening, oh, oh, oh; it is time to make the wreath . . .” The wreath is a sign of bonds, of friendship. The candles represent hope and love. Her friends light the candles and bring the wreath of greenery from the fields. Into a container of water they place the wreath of rue that will adorn the bride's head tomorrow.

For the last time her friends rebraid her hair. “O dear braids, dear handful of silk, not for long will you extend below the waist. The girls sing of past happiness and of future worries. They remind her of the garden of rue (symbol of chastity), to which she will soon bid farewell.

Vai tu kasele, šilku saujele,
N'lgai drykosi per liemenėlį.
Ši vakarėlį per vakarėlį,
Ryto rytėlį iki pusrytėlių
Jms vainikėlį, duos nuometėlį
Mainys ant rankų aukso žiedėlį.

JAUNIKO SUTIKTUVĖS
Zita Sodeikienė

Išauš dienele, pakils saulelė . . . Atveš vainiką jisai ir suburs, lyg išsvajotame lizde, abi palydas . . . Bet jis dar neatvykęs, o kai atvyks, palydos sės už stalo kaip du svetimi pulkai.
Lyg nesavi bus ir jiedu, susodinti greta.

Ko gi dar trūksta suvesti artumon abi šalis? Trūksta *dovanų*, jų pasikeitimo išreikšti nuoširdumui ir atsidavimui.

Ir kloja ant stalo mergaitė savo audinius, bernelis — pinigų. Juos perteiks vyresnieji palydovai. Didžioji dovana bernelio vainikas — jaunystės ir meilės patikėjimas jai.

GREETING THE BRIDEGROOM
Zita Sodeika

Day will dawn, and the sun will rise. He will bring the wreath and gather together the wedding party as though into an imaginary nest. But he is yet to arrive. When he comes, the attendants will sit at the table like strangers. Seated side by side, the bride and the bridegroom will seem unlike themselves. What is needed to induce friendliness between both sides? Presents. The exchange of presents will express sincerity and devotion.

The girl brings her hand-woven linens and spreads them upon the table. The young man — money. They are interchanged by the chief attendants.

The bridegroom's greatest gift is the wreath. Through it he entrusts the bride with his youth and love.

IŠLEISTUVĖS BAŽNYČION
Zita Sodeikienė

Medis jau įsiūbuotas dviejų susikabinusių rankų ... O taip neseniai tu sėdėjai viena ant
pievos kilimo, laikei rankoje ramunę, skabei ir spėliojai „myliu — nemyliu“.

Spėliojimo metas praėjo. Rankos jau sužieduotos ir bus surištos nebeatšaukiamai. O dabar
atsisveikink su namų šventove, lenkis stalui, bučiuok duoną, klaupkis prieš tėvus, kurie
laimins tavę paskutinį sykį, ir lauk piršlio, vedamo dviejų mergyčių. Jis atneš du vainikus —
tau ir jam. Važiuokit bažnyčion atskirai ir grįžkit kartu . . .

DEPARTURE FOR CHURCH
Zita Sodeika

The tree sways as the hands clasp. So recently you sat alone on a carpet of greenery. You
plucked petals from a daisy, guessing “I love him — I do not.” The time for uncertainty is
past. Your hands have been betrothed and will soon be irrevocably bound. Say your
farewells to the sanctuary that was home. Bow to the table, kiss the bread, and kneel
before your parents. They will bless you for the last time. Await the matchmaker, who
approaches led by two little girls. They bring two wreaths. One is for you, the other for
him. Depart separately for church but return together.

SVOČIOS PIETUS

Irena Mitkutė

Medžiai dunkso paslaptingoje tamsumoje. Iš tolo „žiba žiburėlis, lyg aukso liktorėlis“. Tai sodyba laukia grįžtančių iš bažnyčios. Laukia su švyturiu, iškeltu medžio viršūnėn.

Tėvai pasitiks su duona ir druska. Svočia kvies vakarienės ir sodins greta su palydovais.

Jaunoji priims vaišių pabaigoje karvojų ir dalins svečiams.

Jaunosios šokis įsiūbuos visus. O ji dar išeis į kiemą lyg rugiapiūtės pabaigtuvėms. Sutiks jau nuometuotas — skarėtas moteris. Ir jai, grįžusiai vidun, nuims vainiką ir uždės ant galvos nuometą.

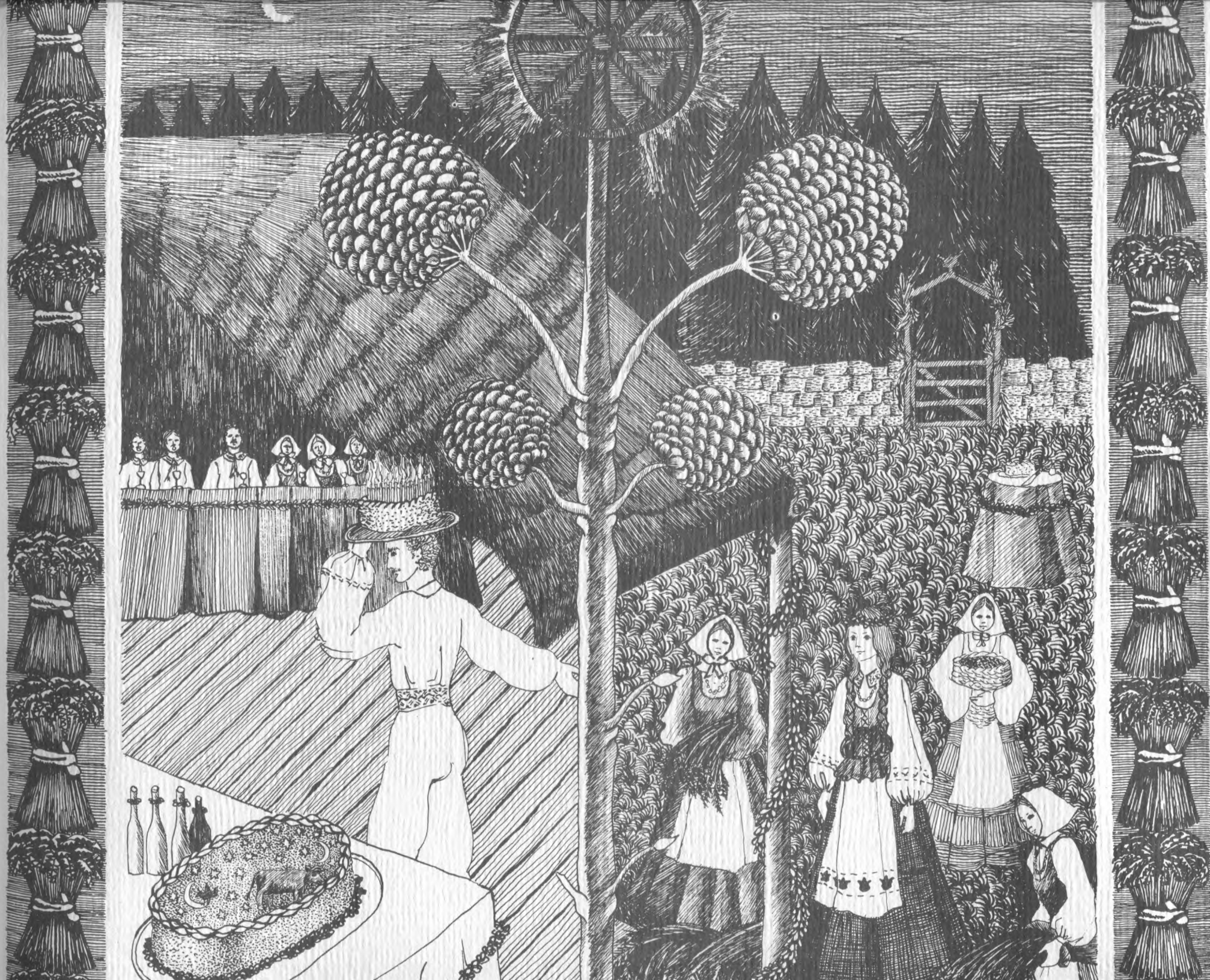
DINNER FOR THE BRIDE

Irena Mitkus

The trees are but vague shapes in the mysterious darkness. From afar “shines a light like a golden candlestick.” With a lantern hung high on a treetop, the household awaits the wedding party’s return from church.

Their parents will greet them with bread and salt. The matron of honor will give a dinner in their honor, seating them side by side with their attendants. At the end of the meal she will present the bride with a great wedding cake to be distributed to the guests.

The dance of the bride will heighten the excitement. She will then leave the house as if for harvest-time ceremonies. Women wearing scarf-like headdresses will meet her. When she returns, they will exchange her wreath for an identical married woman’s headdress.

NUOTAKOS IŠLEISTUVĖS

Irena Mitkutė

Skrynios, pilnos kraičio, jau išneštos į kiemą. „Jau žirgeliai pakinkyti, prie gonkelių
pastatyti — ruoškis, mergele . .

„Ruoškis“ . . ., o ji dar sėda paskutinį sykį už stalo ir taria: „Prašom, tėveli, motinėle, į
šventą stalą ant dovanų dukrelei“. Prašo visus ir kiekvienam dėkoja.

„Ruoškis“ . . ., ir ji bučiuoja stalą, kryžių, duonos kepalą, o pakilusi atsisveikina tėvus,
brolius, seseris, svečius.

Kol ji atsisveikins, kraitvežiai jau bus išpirkę skrynias, užsėstas svočios ir pamergių. Bet kaip
pavogti gaidį — ūkio gerovės prievaizdą, kad jį saugo jaunesnioji sesuo, pasirėmusi ant
tvorelės?

TAKING LEAVE OF THE PARENTAL HOME

Irena Mitkus

Brimming hope chests have been brought out into the yard. "The horses have been
harnessed; they wait by the veranda. Get ready, dear girl . . ."

Get ready. She sits for the last time at the table and speaks: "Please, dear farther, darling
mother, come to the holy table with gifts for your daughter." She invites everyone present
and thanks them all.

Get ready. She kisses the table, she kisses the crucifix, she kisses a loaf of bread. Rising she
bids farewell to parents, brothers, sisters, guests.

During her leave-taking, the bearers of the dowry will have ransomed the chests upon
which perch the bridesmaids and the matron of honor. They would like to snatch the
rooster, the caretaker of the farm's welfare, but the bride's youngest sister keeps watch,
leaning against the fence.

MARČIOS SUTIKTUVĖS — ŠOKIS
Irena Mitkutė

Ar ne svajonių sapnas tie nauji *tavo* namai! O sodo medžiai lyg išsirikiavę ratu pabroliai.
Ir ištisas medynas toliau, toks ramus ir paslaptingas.
Vaikščiosim abu, ir tu rodysi man ranka: štai *tavo* dvarelis . . .

O šįvakar jaunimas šoks ir dainuos: „Pasėjau mieželius į aptvarą, parvedžiau mergelę kaip
aitvarą“. Ar ne tu, mieloji, kaip aitvaras skubi apdalinti šokėjus pilnu vežimu atvežtomis
dovanomis, neišskirdama nei piršlio?

WELCOMING THE DAUGHTER-IN-LAW — DANCE
Irena Mitkus

Your very own new home, how like a dream come true! The trees in the garden seem like
a circle of wedding attendants. The grove beyond is so still and mysterious.

We shall walk together, and you will point out everything, saying, "Here is your manor."

Tonight all who are young will dance and sing: "I sowed barley in the enclosure and
brought home a girl like an *Aitvaras* (household spirit)." Dear one, just like the *Aitvaras*
you hasten to present the dancers with gifts brought in your laden wagon. You even
remember the matchmaker.

PIRŠLIO KORIMAS
Zita Sodeikienė

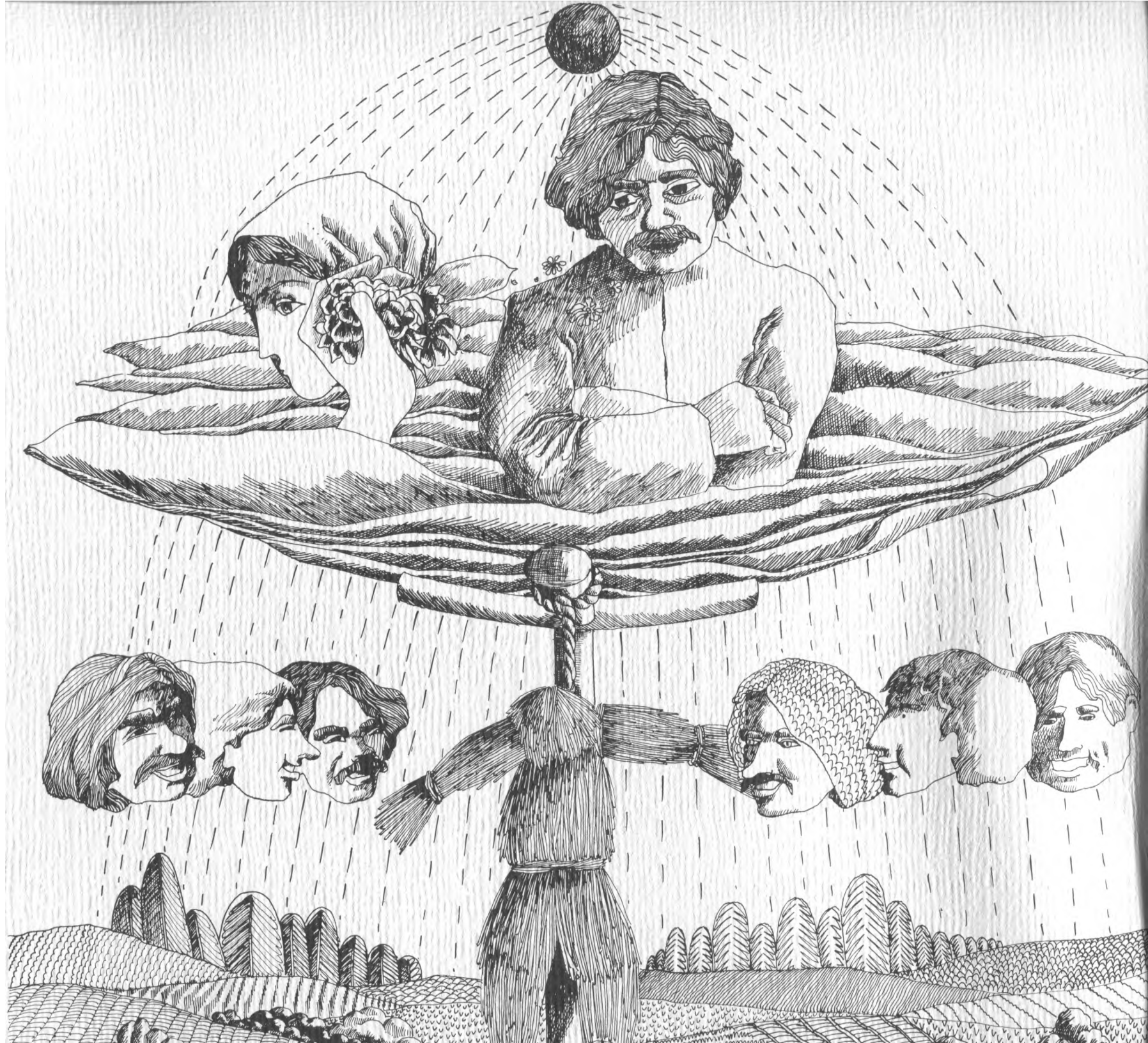
Su piršliu prasidėjo visa „svotbinė rėdą“, su juo ir pasibaigs. Pažėrė jis daug džiugių spindulių, pridaigstė nebūtų gėlių, užsėjo laukus auksu. Visi jo klausėsi — net ausys kaito ir lūpos šiepėsi. Švitėjo ir jo akys, o dabar gręžiasi į šalį lyg sugauto vyliūgo. Mestų jam jaunamartė tą saują žiedų, kuriuos apgauliai įpiršo, bet jau per vėlu . . .

Svotbininkai daro teismą ir ruošia kartuves. Betgi piršlio rolė buvo šiaudinė, tad pakaria ne jį, o iškamšą.

HANGING THE MATCHMAKER
Zita Sodeika

The matchmaker started this “marriage cycle,” and it will all end with him. He brought much cheer; he planted nonexistent flowers; he sowed the fields with gold. They all listened and felt their ears redden, their faces break into smiles. His own eyes sparkled then, but now he looks askance, like an unmasked deceiver. The bride would toss him a handful of those very blossoms with which he misled her, but it is too late.

The wedding guests hold a trial and prepare the gallows. Since the matchmaker’s role was superficial, they hang him only in effigy.

SUDIEV JAUNIMĒLI!

Irena Mitkutē

Vesk, broleli, mergeles į lankas, į plačias, šokit Lenciūgėlį — rinkitės savo laimę ... O aš
lieku po pušim, po sena, sodybos atžala. Čia mano šaknys, čia bus ir šakos, ne mano
vieno — abiejų. Mudu šoksime, sugludę, kitą šokį ir stiebsimės kaip toji pušis . . .

Jūsų žingsniai į platumas, mudviejų į glaudžią gilumą . . . Sudiev, jaunimėli! Sudiev žaismo
dienelėm . . .

FAREWELL, YOUNG FRIENDS

Irena Mitkus

“Lead the young girls into the meadow, dear brother, the wide meadow.” Dance the
Lenciūgėlis and choose for yourselves the one who will bring happiness. I will remain
under the pine, the old one, the offshoot of the homestead. Here are my roots, here shall
my branches spread, but not mine alone — of us both. Clinging together we will dance a
different dance, and we will reach for the heights like the pine.

Your steps lead to the wide open spaces; ours into cozy depths. Farewell, young friends!
Good-by, sweet, carefree days.

MARTUOTUVĖS
Zita Sodeikienė

Senoji šeimininkė marčiai perduoda šluotą, kad būtų namuos švaru ir jauku. Pažeria asloje
javų, kad jos būvis čionai būtų našus ir vaisingas. Sodina už stalo, nes dabar ji šeimininkė —
visų maitintoja. O jinai pakloja savo kraitinius marginius, kuriais apdengs lovas, apręgs
šeimą . . .

Iš jos svajonių iškrito dabar visi tie berneliai, į kuriuos žvalgėsi. Lyg žemėn sulindo . . . Tegu
jie sau kvėpina savų laukų ir svetimų darželių gėles . . .

Ji sėdi dabar savo vienintelio soste, lyg karalienė, pasidabinusi žiedais ir rūtomis, ir
atsirėmusi į šeimininkės ištįsusių šluotą . . .

INSTATING THE DAUGHTER-IN-LAW
Zita Sodeika

The former mistress of the home hands over the broom to her daughter-in-law, so that the
home would be clean and pleasant. She scatters seeds of grain on the floor, so that her
presence here would be productive and fruitful. She seats her daughter-in-law at the table,
for now she will be the homemaker, the nurturer. The daughter-in-law displays her dowry,
her many-patterned lines, with which she will now clothe the family.

All the young men who held her interest have slipped from her thoughts. It's as if they sank
into the earth. Let them smell the flowers from other gardens, or from their own fields. She
reigns now from the throne of her one-and-only, like a queen, adorned with blossoms and
rue, leaning upon the homemaker's broom.

GIMTUVĖS
Zita Sodeikienė

Dyla vestuvių įspūdžiai. Tolsta savųjų namų ir tėvų ilgesys. Šaknys sminga naujon
žemėn . . . Iškyla rūpestis ateinančiuoju. Ir štai gimsta kūnas iš kūno, prasiveržia nauju
balsu . . .

Tradicija liepia vos gimusį guldyti ant žemės, nuplautą dar šlakstyti apeiginiu vandeniu. Tik
po to leidžia tėvams bučiuoti — įsavinti. Kodėl? Argi ne žemė pirmoji visų gimdytoja, ar ne
dangus pirmesnis tėvas, atgimdantis visus vandeniu? Per juos gavote šią gyvą dovaną —
bučiuokit ją pagarbiai ir laiminkite.

Tėvai ir seneliai, rodos, pakilę virš žemės iš džiaugsmo, susimąstę, glaudžia naują
atžalėlę . . .

BIRTH
Zita Sodeika

Memories of the wedding fade. The yearning for her parents and her parental home
diminishes. She is rooting into new soil. Soon there is concern for one about to arrive.
From flesh, flesh is born. A new voice cries out.

Tradition demands the newborn be laid on the earth and sprinkled with ceremonial water
after being washed. Only then may the parents kiss it and claim it, for is not the earth the
first mother and heaven the first father who grants rebirth to all through water? From them
came this living gift — kiss it respectfully and bless it.

The parents and the grandparents seem uplifted from the earth in their joy. Pensive, they
embrace this new offspring.

KRIKŠTYNOS
Zita Sodeikienė

Šeimos atžalėlė ištįsta tarp dviejų kamienų — motinos ir tėvo. Ištįsta tuo baltu ilgu
apdarėliu su plavenančiais kaspinais. Išleis kūdikį trumpam iš savo rankų ir perduos
kitiems, kad įskiepytų kiton didelėn šemon.

Tėvų akys kalba vienaip, kol kūdikis parengtas krikštui. Kitaip jos žvelgia, laukdamos
grįžtančio. Dar kitaip pravirę žvilgsniai krikšto tėvų, kuriems kūdikis buvo patikėtas.

O laukai, krūmai ir medžiai, rodos, gieda kažkokią banguojančio ir žaižaruojančio
džiaugsmo simfoniją . . .

THE CHRISTENING
Zita Sodeika

In a flowing white garment tied with streaming ribbons, the family's offspring finds a place
between mother and father. The parents will transfer the infant briefly into other hands, so
that he may be grafted onto a greater family.

The eyes of the parents mirror the transformation that is occurring. They gaze one way
while their child is prepared for the christening but differently awaiting his return. The
glances of the godparents hover over the infant entrusted to their care. The fields and
shrubbery and trees seem to resound with a symphony of surging and scintillating joy.

BRANDYNOS — ŽIEDAI
Irena Mitkutė

Tėvai stebi bręstančius vaikus ir laukia, kada tėvas galės pasakyti sūnui „tu jau vyras“, o motina dukrai — „tu jau mergina“. Berniukams išdilo sutirpo tradicinė brandos apeiga, o mergaitėms liko.

Pražysta mergaitės veidai. Atsiranda nauja spalva paakiams. Tada ji eina su draugėmis prie srovenančio vandens, skina žiedus, pina vainikėlius ir meta pasroviui.

Gal prajos karalaitis, pastebės ir ieškos pėdsakų, prašys rankos ... O gal tykos žaltys, pakels galvą iš viksvų ir klastingai vilios? . .

Brandynos — jaunystės svajonių ir bandymų pradžia.

PUBERTY RITES — BLOSSOMS
Irena Mitkus

The parents observe their maturing children and await the time when the father can say to his son, “You are a man,” and the mother to her daughter, “You are a woman.” Traditional puberty rites for boys have vanished. Still extant are the ceremonies for girls.

When a girl blossoms, when new colors appear beneath her eyes, she goes with her friends beside a flowing stream. They pick flowers and form them into wreaths and toss them into the current.

Perhaps a prince will gallop past? Perhaps he will notice, will look for her footprints and ask for her hand? Or will some serpent lurking in the sedge raise his head and beguile her?

Puberty rites — the beginning of youthful dreams and trials.

BRANDYNOS — DUONA

Irena Mitkutė

Pasiekusi brandos, mergaitė pina svajas būti šeimos karaliene. Bet ar pasiruošusi būti namų šeimininke?

Motina liepia išsikepti duoną. Šeima laukia jos kepinio, sėda už stalo, ragauja ir ją sveikina. O paskui sodina į suolelį, išneša per slenkstį ir palieka. „Dabar galėsi eiti iš namų — mokėsi maitintis ir kitus pasotinti“ . . .

Brandynos — pradžia paruošos gyvenimui.

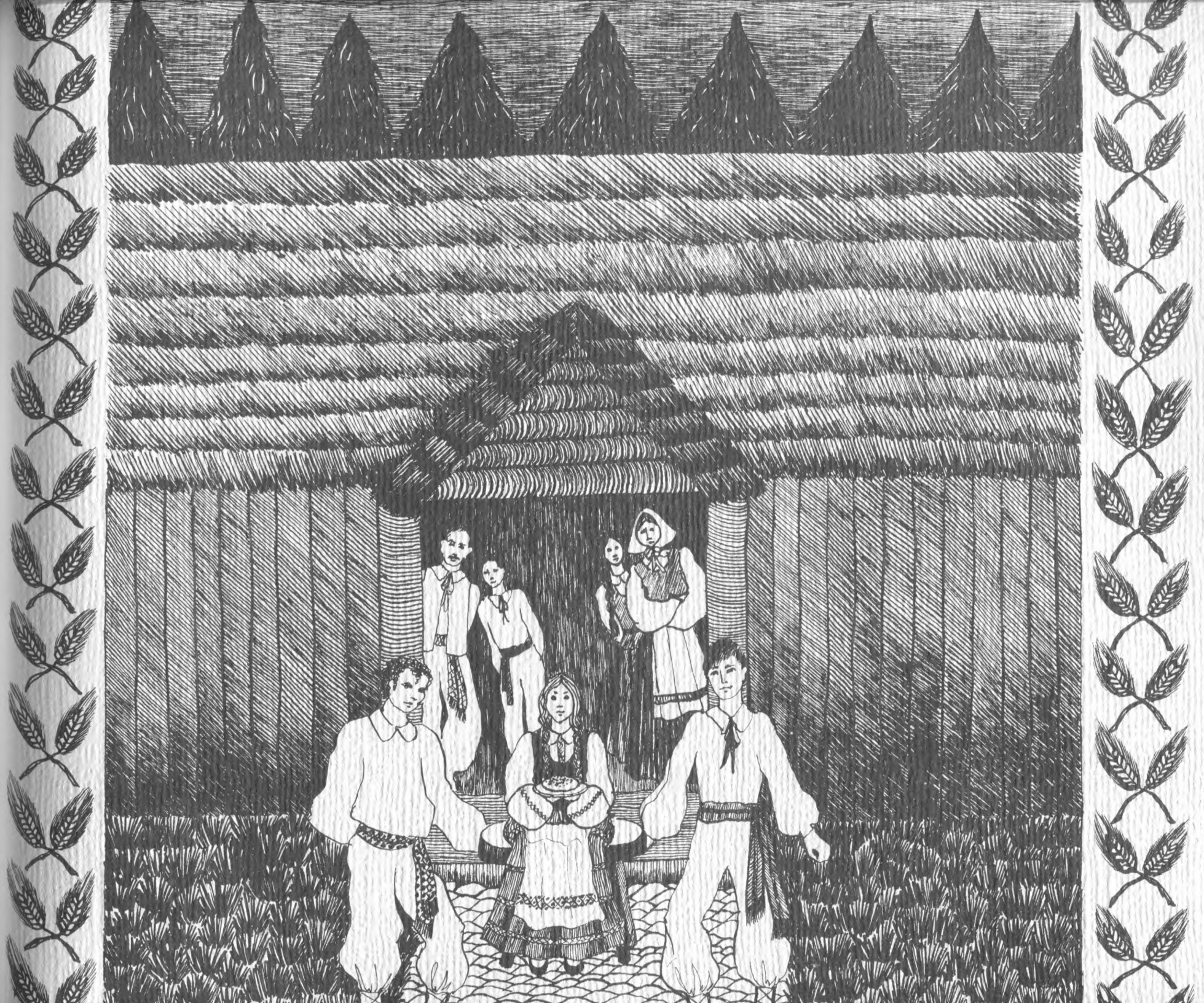
PUBERTY RITES — BREAD

Irena Mitkus

Having attained maturity, the girl fantasizes being the queen of a family, but is she prepared to be a homemaker?

Her mother bids her to bake a loaf of bread, and the family awaits the result. They sit down at the table to taste it. Congratulating her, they seat her on a small bench and carry her out over the threshold. “Now you may leave home — you will know how to nourish yourself and others.”

Puberty rites — the beginning of the preparation for life.

Detalė iš piešinio *MARTUOTUVĖS* (111 psl.)

III

MARČIOS PRIIMTUVĖS

JAUNAMARTĖS IŠLEISTUVĖS

Antrą vestuvių dieną jaunoji išrengiama į vyro pusę. Išleistuvių apeigos turi tris ryškesnius momentus: kraičio išvežimą, jaunosios apdovanojimą ir jos atsisveikinimą su tėvų namais.

1. KRAITIS buvo didelis ir brangus turtas. Motinos padedama, mergaitė keletą metų ruošdavo drobes, staltieses, lovatieses, rankšluosčius, juostas, prijuostas ir daug kitų dalykų. Visą šį kraitį ji dėdavo į specialias skrynias. Išleistuvių dieną tos skrynios buvo išvežamos į naujuosius jos namus; išvežamos anksčiau, nei išvyksta ji pati.

Kraičiui vežti kviečiami savi žmonės, dažniausiai svainiai — jaunosios ir jaunojo vedę broliai. Vežėjai buvo vadinami *kraičvežiais* (žemaičiuose — kraitvežis). Jie patys, jų arkliai ir vežimai būna ypatingai papuošiami. Jie atvyksta į kiemą ir ruošiasi eiti į klėtį. Tuo tarpu pakyla vestuvininkai, juos palydi ir apdainuoja. Dainuoja apie kraitį ir mergelę. Vienos mergelės šiuo metu didžiujasi, kitos verkia:¹

*Verkė mergelė, verkė jaunoji,
Kad kraitelio nesukrovė. (2)
Tylėk neverki, jauna mergele,
Susikrausi pas bernelį. (2)*

*Močiute mano, senoji mano,
Nebus laiko pas bernelį. (2)
Reiks anksti kelti ir vėlai gulti,
Šeimynėlė apžiūrėti. (2)*

Į klėtį skuba jaunosios motina, užsėda *didįjį kraitį* — didžiąją skrynį ir neleidžia jos paimti. Jaunavedys turi ją išpirkti pinigais. Kitas skryniąs apgula pamergės ar viešnios, ir iš jų išperka pirmasis pabrolys pinigais ar saldainiais. Išpirktą kraitį kraičvežiai sukrauna į vežimus ir išvyksta lydimi dainų. Pirma kraičvežių paprastai važiuoja du jaunosios pajauniai, vadinami *vedžiais*. Jie turi vadovauti kelionei ir išpirkti jaunamartei kelią. O kelią-pastodavo pravažiuojamų kaimų jaunimas su kliūtimis ir išdaigomis. Vedžiai turėjo išpirkti ir jaunojo klėties raktus, kad būtų kur marčios kraitį sudėti.²

Išvežus kraitį, pasiruošiama išleisti ir nuotaką. Žemaičiuose buvęs paprotys įkelti į medžio viršūnę vėliavą, kaišytą žalumynais, kad kaimynai matytų, jog nuotaka tuoj apleis savo namus ir susirinktų išlydėti. Iš vestuvinių skiriami atstovai nuotakai lydėti į naujuosius namus. Nuotakos pusės palydovams segamos rūtų šakelės prie kepurų, o jaunojo pusės — prie švarko.³ Prieš atsisveikinant, dar daroma rinkliava jaunamartės reikalams.

2. RINKLIAVA yra senas ir visuotinis paprotys, tik ji ne visur vienodai pravedama. Jaunamartė vėl pasipuošia vestuviniu vainiku ir sėda su palydovais už stalo. Jai atsisėdus, dzūkuose pakyla piršlys ir kreipiasi į jaunamartės tėvus: „Prašom tėvelį, motinėlą į šventą stalą ant dovanų dukrelei!“ Pirmasis savo piniginę dovaną neša tėvas ir padeda ties dukterimi ant lėkštės. Mergaitės dainuoja: Dovanojo tėvelis dukrelę, dovanojo! Jaunoji verkdamas dėkoja: „Dėkui mano tėveliui seniausiam už dideles dovanėles, už aukselį, sidabrėlį!“ Po to neša savo dovaną (stuomenis) motina, o mergaitės dainuoja: *Dovanojo motinėlə!* Jaunamartė dėkoja: „Dėkui mano motinėlei seniausiai už dideles dovanėles, už brangią drobelę ir už meilius žodelius!“

Toliau piršlys kviečia visus: „Prašom ant dovanų senus ir jaunus ir mažus vaikučius!“ Kai visi praeina pro jaunamartę ir padeda prieš ją ant stalo savo dovanas, tada vyriausiasis pabrolas atneša jaunojo vardu paskutinę dovaną. Po kiekvienos dovanos mergaitės kartoja tą patį refreną, tik pakeičia vardus. Dėkoja kiekvienam

ir jaunoji. Už dovanas piršlys pasiūlo alaus ar vyno, bet tik vyriškiams. Vyrams užgeriant, mergaitės dainuoja:⁴

*Mūs brolelis vyną gers,
Sakalėlis vyną gers,
Gražu mum i pažiūrėti,
Kaip brolelis vyną gers.*

*Ger, ger, mūs broliukas,
Dar gali gerti.
Gražus tavo ražu mėlīs,
Dar gali pakelti.*

Aukštaičiuose daroma tik piniginė rinkliava. Ji vadinama mezliava, nes pinigai metami į lėkštę priešais jaunąją, kuri sėdi užstalėje. Pirmasis meta vyriausiasis pabrolys, sakydamas garsiai: „Mūsų marti!“ Tada pakyla jaunosios pabrolės, meta pinigą ir taria: „Mūsų sesuo!“ Mezliava vyksta be dainų, bet su išdaigomis. Abi pusės rungtyniauja, katra pasirodys dosnesnė. Ši apeiga, kaip ir dzūkuose, baigiama jaunikiui padėjus savo pinigą.⁵

3. ATSIŠVEIKINIMAS. Pasirengusi kelionei, nuotaka dar kartą sėda krikštasuolėn. „Toji vieta senu papročiu papuošiama gyvomis gėlėmis ir vainikais“.⁶ Su ja sėda vestuvinininkai, apsirengę kelionės apdarais. Tada pakyla svočia ir taria:

„Na, vaikeliai, metas namo važiuoti. Atsisveikink, dukrele, su savaisiais paskutinį kartą“. Nuotaka pravirksta, o jaunimas ir svečiai pradeda dainą:⁷

*Atsistok gi, sesutyte,
Pakelk akytėles,
Bagaslovys motinėle
Tau jaunas dieneles.*

Visi sustoja, o nuotaka bučiuoja stalą, kryžių ir duonos kepalą. Bučiuodama stalą, nuotaka per ašaras taria: „Sudiev tau, baltas staleli ir juoda žemele!“ Tuo metu tėvas, atsistojęs prie stalo, sako: „Laiminu tave, dukrele, ir tavo jaunas dienas, kad tu užlaikei žalias rūtas. Tegu tave laimina visi tavo giminės ir kaimynėliai!“ Po tėvo taria motina: „Laiminu aš tave Dievulio žodžiais. Tegul tave laimina visi giminės ir kaimynėliai, rūtų darželis ir visi takeliai“. Duktė dėkoja tėvams, tardama: „Dėkui mielam tėveliui ir motinėlei, kad nepagailėjot Dievulio žodelių, kuriuos atminsiu per visą amželį!“

Nuotaka išeina iš užstalės ir klaupiasi prieš tėvus. Motinai ji apkabina kojas ir pabučiuoja į kelius. Tuo tarpu motina pasilenkia prie jos, uždeda rankas ant galvos, suspaudžia ją ir pabučiuoja. Tėvui duktė pabučiuoja abi rankas. Motina ir tėvas dukrą peržegnoja. Taip daroma aukštaičiuose, bent Kupiškyje.⁸ Sūduviuose dukra atsisveikina tėvus, pabučiuodama jiems rankas ir veidą.⁹ Žemaičiuose motina peržegnoja dukrą, laimindama į sėkmingą kelionę bei

laimingą gyvenimą.¹⁰ Pagaliau jaunamartė atsisveikina su visais — seserimis, broliais, kaimynais ir svečiais. Visiems bučiuoja į veidą, o seniems dar į ranką. Išėjusi į kiemą, ji prieina prie savojo darželio, pasiremia ant tvorelės ir verkdamas taria: „Sudiev, mano brangus rūtų darželi!"

Per atsisveikinimą aukštaičiuose dainuojama šios dainos: *Aušt aušrelė, tek saulelė; Jau žirgeliai sukinkyti; Sudiev mergele, sudiev jaunoji.*¹¹ Sūduviuose dainuojama: *Močiute širdele, tai tau, tai tau; Vai leidžia leidžia mane motinėle* ir kitos.¹² Žemaičiuose dainuojama: *Ko verki, mergele; Eikim, sese, į lankeles; Dukrele mano, jaunoji mano.*¹³

Išvykstant būdavo dar keletas būdingesnių dalykų. Dzūkuose tėvas paima vandens stiklinę, įmerkia diemedžio šakelę, padeda ant lėkštės, prineša prie jaunikio ir jam sako: „Pavedu savo dukrelę ir prašau, kad didelės valios ant jos neturėtumei ir kad didesne rykštele jos nemuštumei, kaip šito diemedžio šakelė". Tai primena aukštaičių apeigą tuoj po gaubtuvų, kada tėvas, atiduodamas dukrą jaunikiui, prašo *nesuduoti didesne rykštele, kaip rūtų šakele*.

Dzūkų jaunikis ir nuotaka paima lėkštę su stikline ir eina sėsti vežiman. Vežimui pajudėjus, jiedu per savo galvas išlieja vandenį su diemedžio šakele, o stiklinę ir lėkštę jaunoji pasilaiko ant kelių.¹⁴ Tai paskutinė tėvo dovana, o jo valia ir galia jau baigėsi.

Išvykstant jaunimas gąsdina nuotaką, kad naujoji vyro ir jo artimųjų galia nebūsimi jai miela. Jaunimas dainuoja:¹⁵

*Sesut jaunoji, sesut baltoji,
Ką tu ten rasi, pakol priprasi?*

*Rasi anytą neparmatytą
Ir šešurėlį neprakalbintą.*

*Rasi mošelį kaip žarijėlį,
O dieverėlį kaip kazokėlį.*

Nuotakai važiuojant iš kiemo, jos palydovai bando pasigauti namų gaidį, kuris laikomas ūkio gerovės simboliu. Jis norima pervežti į naujus namus, kad ir ten neštų gerovę.

MARČIOS SUTIKTUVĖS

Sutiktuvų apeigose, be kai kurių skirtumų, yra šie bendri dalykai. Pirmiausia marčią, kaip naują šeimninę, pasitinka motina — anyta. Paskui marti dalija atsivežtines dovanas, pradėdama jas teikti nuo tėvo — šešuro. Po to naujoji šeimninė šokdinama ir pagaliau ji visus vaišina. Dovanų dalijimas ir šokis vienur susiejami lyg į vieną ceremoniją, kitur atskiriami.

1. PRIIMTUVĖS. Aukštaičiuose vienas iš jaunio pabrolių sutinka jaunuosius prie kiemo vartų ir staliuko su alaus ąsočiu ar vyno buteliu. Išlipus jauniems iš vežimo, pabrolis pasveikina ir „užgeria“ į jų sveikatą. Jaunieji atsako, paragaudami gėrimo. Jaunimui dainuojant ir muzikai grojant, pabrolis seniau palydėdavo jaunuosius prie klėties, kur laukdavo jaunio tėvai su duona ir druska. Pastaruoju metu buvo vedama tiesiai į gyvenamuosius namus. Čia, ties namų slenksčiu, jaunieji priima iš tėvų rankų duoną ir druską — naujo gyvenimo soties ir tvirtybės simbolius. Po to marti klaupia prieš anytą, apjuosia jos kelius drobės stuomenimis, pabučiuoja jai kelius ir abi rankas. Anyta pasilenkia prie jos, pabučiuoja j galvą ir veidą, paima ją už rankos ir pakelia nuo žemės. Po to marti pasveikina naująjį tėvą — šešurą, pabučiuoja jam rankas ir ant jo peties užsveria pirmą savo dovaną — stuomenis. Po to anyta, bent seniau, vedavusi marčią į klėtį, padėdavusi jai susitvarkyti ir atnešdavusi užkąsti.¹⁶

Žemaičiuose ties vartais pasitinka muzikantai, o kiti laukia gyvenamajame name. Atvykusieji pirmiausia užaina į klėtį ir pasideda viršutinius drabužius. Jaunoji apsirengia „šliūbiniais“ rūbais su viliūnu ir rūtų vainiku ir, visų atvykusiųjų lydimą, eina į trobą, kur prieangyje pasitinka tėvai su rieke duonos, žiupsniu druskos ir puse stiklo vyno ant lėkštės. Prieš ragaujant gėrybes, maršalka pasako žodį — pasveikina marčią. Seniau buvo parengiamas staliukas ir ant jo padedama lėkštė su minėtomis gėrybėmis, kryželiu ir dviem grabnyčių žvakėmis. Pasisveikinę su tėvais, jaunavedžiai eina vidun ir sėda gale stalo. Šalia jų sėda pirmasis pabrolys ir vyriausioji pamergė, palydovai, vedžiai ir visi svečiai —lauktuvininkai.¹⁷

Sūduviuose marčią pasitinka jaunavedžio motina su duona ir druska. Visus pasveikinusi, marti prašoma į vidų ir sodinama už stalo. Tuo metu jai ir jaunavedžiui dainuojama:¹⁸

*Pasėjau linelius į lygumą,
Parvedžiau mergelę sau mylimą. (2)
Uždek, močiute, tris liktelius,
Žiūrėsiu mergelei į veidelius. (2)
Ar skaistūs veideliai, ar raudoni,
Ar puikūs rūbeliai, ar bagoti? (2)*

Dzūkuose pasitinka merginos, įsiveda į vidų, pasodina už stalo ir apgaubia skara, kad anyta ne tuoju ją pamatytų. Anyta ateina, nešdama karvojų, kurį padeda ant stalo. Po to ji prašo marčią parodyti „skaistų veidelį, nudžiuginti jos, senos, širdelę“. Jaunamartė nusišupa skarą, pakyla nuo stalo ir eina pasveikinti anytos. Bučiuoja jai abi rankas, o ši — marčiai į veidą. Jaunamartė duoda dovaną anytai — plonos drobės stuomenis ir rankšluostį; dovanas uždeda ant karvojaus pirmoji pamergė. Po to ateina tėvas — šešuras su lėkšte ir dviem stiklinėmis. Tėvą ji sveikina, bučiuodama abi rankas, o jis — į galvą. Tėvui pirmoji pamergė uždeda ant lėkštės jaunamartės dovaną — plonus stuomenis ir rankšluostį. Po tėvo ateina jos sveikinti broliai, seserys, kiti artimieji, kaimynai ir vaikai, o ji visus apdovanoja rankšluosčiais, juostomis, skarelėmis, kaspinėliais. Visus apdovanojusi, marti sodinama už stalo ir visi kviečiami su ja sėsti vaišių, vadinamų jaunikio pietumis.¹⁹ Tuo metu jaunimas gaudina marčią dainomis:²⁰

*Oi, ko liūdi, martele,
Oi, ko liūdi, jaunoji,
Ar ne gražus dvarelis,
Ar ne meilus bernelis?*

*Būtų gražus dvarelis,
Būtų meilus bernelis,
Tik nerami širdelė,
Kad svetimoj šalelej.*

2. DOVANŲ DALIJIMAS vienur vyksta dar tą patį vakarą, tuoj po jaunikio pietų, kitur — kitą rytą, ir tai daroma kaip atskira apeiga. Ceremoniškiausias dovanų teikimas yra buvęs sūduviuose. Po jaunikio pietų jaunamartė užtiesia stalą atsivežtinėmis staltiesėmis ir ant jo padeda numatytas dovanas. Tada ji su jaunikiu atsisėda užstalėn; šalia jos sėda piršlys ir pirmoji pamergė, o šalia jaunikio — svočia ir vyriausiasis pabrolys. Svočia prieš tai atneša ir padeda ant stalo vestuvinį karvojų. Prie karvojaus pastatomas butelis gėrimo, stikliukai ir keletas lėkščių.

Ceremonijos vedėjas būna kvieslys. Jis kviečia pirmiausią jaunikio tėvą. Šis prieina, deda pinigą į lėkštę ir sako: „Tegu Dievas jums duoda, mano mylimi vaikeliai, ilgą amžių ir gerą sveikatą!“ Jaunavedžiai padėkoja, pabučiuoja rankas ir veidą, o marti duoda tėvui plonus stuomenis. Piršlys pripila stiklėlį ir pavaišina tėvą, o svočia atpiauna jam pyrago. Muzikantai sugroja polką, o vyriausioji pamergė pašokdina tėvą. Jaunimas apdainuoja tėvo dovaną, stiklėlį ir šokį.

Po to kviečiama motina, kuri panašiu būdu sutinkama, padėkojama, apdovanojama, pavaišinama ir pašokdinama pirmojo pabrolio. Marti dovanoja motinai naują eilutę.

Kiekvienas pakviestasis meta pinigą į lėkštę, o marti kiekvienam duoda po dovaną: vyro broliams — po rankšluostį, seserims — po skarelę, svočiai ir piršliui — po stuomenis. Svočiai ir piršliui stiklelius pripila jaunavedys, o pyrago atpiauna marti. Po to piršlys su svočia pašoka, vėl grįžta užstalėn ir toliau vaišina kitus apdovanojamuosius. Už pinigines dovanas, metamas į lėkštę, kitiems vyriškiams dėkoja pabučiuodamas jaunavedys, o moteriškėms — jaunamartė. Kitus vyrus šokdina vyriausioji pamergė, o kitas moteris — vyriausiasis pabrolys. Tarp pašauktųjų vienas kuris trenkia pinigą į lėkštę ir ją sudaužo. Tada jis sako: „Kiek šukučių — tiek vaikučių!“ Kvieslys dar šaukia tuos, kurie jam buvo nurodyti. Kai nurodytųjų eilė išsibaigia, tada marti šokdina vyro tėvą, o jaunavedys — žmonos motiną, jeigu ji būna atvykusi.²¹

Pagal aukštaičių tvarką, marčios dovanos dalijamos kitą rytą. Marti, lydima svočios, pakviečia vyro artimuosius į klėtį, atidaro savo kraitines skrynias ir dalija numatytas dovanas. Pirmasis apdovanojamas tėvas. Jam duodama pasiūti baltiniai, marga juosta, pagalvė ir marška lovai pakloti. Motinai teikiamas margas sijonas, prijuostė ir nuometas. Broliai gauna po drobinius pasiūtus marškinius ir juostą, o seserys — po marškinius ir prijuostę. Kitiems giminėms duodami stuomenys ir juostos. Seniau dar buvo dalijamos dovanos kaimynėms — atrėžti iš rietimo rankšluosčiai, o kaimynų vaikams — plonos juostelės.²²

Dzūkuose dovanų teikimas vyksta kitą dieną po pusryčių. Jaunamartė su pamergėmis atsiveda klėtin šešurą ir anytą ir aprenčia juos nuo galvos iki kojų. Prieš pat pietus kvieslys kreipiasi į jaunikio tėvus: „Prašom tėvelį, motinėlę į šventą stalą ant dovanų sūneliui“. Tėvas atneša dovanų pinigais, motina — stuomenimis, o sūnus dėkoja bučiuodamas jiems rankas. Savo dovanas vyrui atneša ir jaunamartė, bet, jas padėjusi ant stalo, skubiai pasišalina, kad vyras, jai dėkodamas, nesuskubtų pabučiuoti.²³

3. MARČIOS ŠOKIS siejamas su dovanų dalijimu. Ceremoniškiausias buvo aukštaičių kupiškėnų marčios šokis. Visi išeina priemenėn, kad būtų daugiau vietos. Pabroliai užsidega piršto ilgumo lajines žvakes, jas laiko rankose ir visi sustoja ratu. Muzikantai smagiai užgroja suktinį, o pirmasis pajaunys išveda ratan marčią. Tuo metu pasigirsta iš būrio balsas: „Pažiūrėsime, ar mūsų marti nešluba!“ Marti sąmoningai šlubuoja ir painiojasi. Po to ji užsveria šokintojui ant peties drobės stuomenis. Antrasis veda ją šokti pats jaunikis. Su juo ji pasirodo gerai šokanti. Tuomet visi šaukia: „Nešluba martelė, ne!“ Trečioje eilėje marčią šokdina jaunikio tėvas — šešuras. Su juo pašokusi, ji pabučiuoja ranką ir užsveria ant peties stuomenis ar juostą. Iš eilės

ją šokdina anyta, ir už tai marti pabučiuoja jai abi rankas ir dovanoja gražų rankšluostį. Toliau ją išveda svočios vyras, jaunikio broliai — dieveriai ir visi kiti. Kiekvienas iš jų gauna kokią dovanėlę. Marčią šokdinant, sustojusieji aplink dainuoja. Po to, persijuosę ar persimetę per kaklą marčios dovanas, visi eina šokti su savo poromis. Šoka taip, kad dovanos plevėsuotų, būtų matomos, lyg pagerbiamos. Šoka jauni ir seni, net vaikai. Kiti tuo metu dainuoja:²⁴

*Seni, jauni ir kuproti
Visi nori tuncavoti.
Katrai kulnų nepavilko,
Ir tas tunciun atsivilko.*

Jei jaunikis turi jaunesnį nevedusį brolių, tai po šokių arba į jų tarpą vyksta jo *vainikavimas*, panašiai, kaip nuotakos sesers vainikavimas po gaubtuvų. Pabroliai sodina dieverį kėdėn, tris kartus pakelia aukštyn ligi lubų ir šaukia: „Karūnuojam ant dvejų metų!“ Atseit, linki jam per dvejus metus susirasti žmoną. Už dėmesį ir linkėjimus jaunikio brolis turi pavaišinti pabrolius saldžiąja arba ledine.²⁵

4. MARČIOS VAKARIENĖ. Pašokę taiso stalus, deda valgius ir gėrimus. Marti visus ragina sėsti ir vaišintis. Per vaišes muzikantai groja maršus. Kiti, netilpę prie stalų, dainuoja. Pirmiesiems pavalgius, kviečiami prie stalo netilpusieji ir muzikantai. Po to vėl šokama ligi pusiaunakčių. Žemaičiuose tarp šokių būna žaidimai, kaip *Mieželis*, su šia daina:²⁷

*Pasėjau mieželius
Lankoj, lankoj,
Parvedžiau mergelę
Rankoj, rankoj.*

*Žali mano mieželiai
Lankoj, lankoj,
Graži mano mergelė
Rankoj, rankoj.*

*Pasėjau mieželius
Į aptvarą,
Parvedžiau mergelę
Kaip aitvarą.*

Kitiems dar tebešokant, maršalka ar piršlys (žemaičiuose) palydi jaunavedžius į klėtį. Čia jiems būna lova, paruošta ir papuošta pagal ceremonialą. Dzūkuose jaunavedžių lovą pakloj svočia. Jinai tą vakarą palydi marčią, padeda jai susitvarkyti ir išeina.²⁸ Aukštaičiuose jaunamartę atveda į klėtį pati anyta, o lovą parengia viena iš svočių.²⁹

MARTUOTUVĖS

Vestuvėms besibaigiant, marti įvedama į namų šeimininkės pareigas. Ši apeiga visur žinoma, tik ne visose vietose vienodai pravedama.

Žemaičiuose ši apeiga vadinama *martuotuvėmis*.³⁰

Martuotuvės atliekamos paprastai antrąjį rytą, prieš išsiskirstant svečiams. Su marčios įvedimu į pareigas siejamas ir šeimininko pareigų perdavimas jaunavedžiui. Naujosios šeimininkės pareigos reikalauja būti namų tvarkytoja, maitintoja, aprengeja, žodžiu — namų karaliene. Martuotuvių ceremonialas kaip tik stengiasi tai išskirti.

1. MAITINTOJOS-TVARKYTOJOS pareigas aukštaičiuose perduoda pirmąjį rytą, kai marti grįžta iš klėties. Tada anyta paduoda šluotą bei raiščio ir sako:

*Prašom, marte, suriš šluotelę,
kad turėtum kuo gryčią pašluoti.*

Šluota, tvarkos ir švaros simbolis, perduodama marčiai, kad tvarkytų namus. Marti paima šluotą, suriša ją gražia savo rankų darbo juosta, kuri lieka dovana anytai. Pavalgius, anyta nusiveda marčią prie krosnies, paduoda jai į rankas žarsteklį bei samtį ir sako: „Tai tu, marte, dabar šeimininkė!“

Seniau dar buvusi tokia ceremonija. Po vakarienės marti buvo vedama maltuvėn ir sodinama ant duonkepės dugno. Susirinkdavę visi svečiai su šviečiančiomis balanomis ir apsupdavę ją ratu. Sodinimas ant duonkepės reiškė marčios išaukštinimą, kaip duonos kepėjos-maitintojos.³¹

Dzūkuose, marčiai atėjus iš klėties gryčion, tą rytą anyta įduodavo *samtį* ir *dubenį su žarijomis*. Tai reiškė, kad jai perduodama namų ugnis ir virimas. Už tai marti duodavo anytai drobės stuomenis. Po to, sročios padedama, marti pirmą kartą užkurdavo krosnį ir atsisėdavo už stalėn — šeimininkės vieton. Šešuras kviesdavo prie jos visus šeimos narius, kurie priėję sakydavo: „Sveikiname naują mūsų šeimininkę ir linkime, kad tavo rankose ugnis neužgęstų, ant stalo duonos netrūktų!“ Marti ta proga dar kartą apdovanoja kiekvieną sveikintoją.

Po to šešuras paduoda jai ant lėkštės druskos bei įvairių javų grūdų ir sako: „Priimk, jauna, nelaukai netikėtai man Dievo duota dukrelė, šią druską ir duonelę ir žiūrėk, kad jų iš savo rankų neišleistai, mus senus ir mažus skaniai valgydytai! Kad tau šeimininkaujant netrūktų mūsų nameliams nei druskelės, nei duonelės, nei skanių valgymėlių, nei saldžių gėrimėlių!“ Jaunamartė pabučiuoja šešerui ranką, o jis jai galvą. Ta proga jina duodavo šešerui dovanų gražią juostą.

Jaunamartė, lydimą šešuro ir svočios, dar eina į tvartus ir neša rankose lėkštę su druska ir grūdais. Ten ji apiberia grūdais ir druska gyvulius. Tai ženklas, kad ji bus maitintoja ir viso gyvojo ūkio. Grįžtančią iš tvartų ją pasitinka muzikantai su maršu. Už tai ji apdovanoja juos juostomis. Parėjusi gryčion, ji vėl sėda už stalo ir dabar ją, kaip namų šeimininkę, sveikina kiti vestuvinininkai. Šiai apeigai pasibaigus, pradedama priešpietiniai šokiai. Juos pradeda vyriausiasis pabrolis, išvesdamas marčią pirmojo šokio.³²

2. APRENGĖJOS pareigas marti perima šiuo būdu. Prieš pietus, lydimą pamergių, ji eina į klėtį ir pakviečia jaunikio tėvus — šešurą ir anytą. Iš savo kraitinių skrynių išima, ką buvo parengusi namuose, ir aprengia juos, kaip sakoma, nuo kojų ligi galvos. Naujai aprengtas šešuras, grįžęs į gryčią, išveda marčią šokti. Taip daroma dzūkuose.³³

Žemaičiuose marti prieš pietus nusiveda į klėtį ar kamara uošvienę ir uošvį, o jei yra gyvi — tai ir senelę su seneliu, ir juos visus aprengia. Aprengia ir kitus jaunikio namiškius. Uošviams ji duoda visus viršutinius drabužius, kitiems — po stuomenis, šilko skarelę, sijoną ar trumpikę.

Gavusieji dovanas pasipuošia ir drauge su marčia eina į trobą. Įeidama į trobą, marti kartais papila asloje riešutų ar saldinių, kad nukreiptų svečių dėmesį nuo apdovanotųjų. Ji pati tuo metu apsirengia juodais drabužiais — ženklan liūdesio, kad atsiskiria nuo jaunystės, įeinančius į vidų — marčią ir uošvius — muzikantai pasitinka maršu.³⁴

3. NAMŲ KARALIENĖS garbę suteikia jaunamartei ši žemaičių apeiga. Dar prieš pietus susirenka visi vestuvinininkai su tėvais į prieklėtį (Plateliuose) arba į trobą (Ylakiuose). Maršalkai arba piršliui vadovaujant, jaunamartė kviečiama sėsti į kėdę. Kėdės sėdynė būna padengiama mažu kilimėliu, o atkaltė (atlošas) nuo pat žemės ligi viršaus papuošiama vainikais, apkaišoma puokštėmis, levendromis ir kitais žolynais. Sodindami jaunamartę šion kėdėn, nusega jai nuo galvos vainiką, jeigu jis dar nebuvo nuimtas, ir apsupta raudona skara, o liemenį pridengia prijuoste. Po to ją kilnoja, šaukdami: „Valio, tegyvuoja!“ Kiekvienas, net tolimieji, bent pirštais prisiliesdami, stengiasi prisidėti prie šio

kilnojimo. Pakilnojus, ji dar turi sėdėti kėdėje ir išklausti maršalkos ar piršlio prakalbos apie savo išaukštinimą naujose šeimininkės pareigose. Kai prakalbininkas išvardija jos pareigas ir primena kokį būdingą įrankį, tuoj paminėtasis atnešamas ir padedamas jai į prijuostę.³⁵

Aukštaičiuose marčią sodina gryčioje į suolelį (ne į kėdę) ir panašiai kilnoja kaip naują šeimininkę. Ta proga neša prie jos ir kloja iš savo namų atneštus mažiau reikalingus šeimininkės rakandus — puodus, samčius, geldas, lopšius, žarsteklius.³⁶

Žemaičiuose (Plateliuose) po jaunosios „pakėlimo“ sodinamas į tą pačią kėdę ir jaunikis. Tik toji kėdė išnešama į kiemą. Viena — jis bus viso kiemo, visos sodybos šeimininkas, o antra — ta proga jam nešami visi reikalingiausi ūkio padargai: kirvis, dalgis, žagrė, akėčios, vežimas. Pasodinus į kėdę, jam uždedama ant galvos kepurė, kojos apmaunamos klumpėmis, ant peties užkabinamas sėtuvas, į rankas įduodamas raktas. Sunešus padargus, dar po vieną pravedamas pro jį arklys ir kiti gyvuliai.³⁷

Aukštaičiuose prieš vestuvių pabaigą kaimynai neša į jaunavedžių kiemą senus ūkio daiktus „gyvenimo pradžiai“. Gerų daiktų niekas neneša, tik niekam nebetinkamus: sulūžusius arklius, ratus. Tai daugiau simbolinis dalykas, o ne realinė pagalba. Visa tai vadinama *sudėtuvėmis*. Aukštaičiuose taip pat daromas ceremonialinis naujojo šeimininko paaukštinimas. Tik jis sodinamas ne į kėdę, o į suolelį ir kilnojamas aukštyn, šaukiant, kad keliamas į šeimininkus.³⁸

Tikrasis dovanų teikimas jaunikiui — naujajam šeimininkui vyksta atskira ceremonija. Dzūkuose ji atliekama šiuo būdu. Susėdus už stalo, kvieslys kreipiasi: „Prašau tėvelį ir motinėlę į šventą stalą ant dovanų sūneliui!“ Tėvas atneša ir padeda pinigų, o motina — stuomenis. Sūnus padėkoja, bučiuodamas rankas. Savo dovaną naujajam šeimininkui atneša ir jaunamartė. Po to neša dovanas kiti dalyviai. Jaunimas tuo metu dainuoja, įvardydamas tėvo, motinos ir kitų dovaną, o paskui dėkodamas jaunikio vardu.³⁹

4. MARČIOS PIETŪS. Pakelta į šeimininkes, marti dabar tiekia pirmuosius pietus. Prieš pietus atvyksta iš namų josios tėvas ir vienas iš brolių. Visi sodinami už stalų, o stalai uždengiami jau marčios staltiesėmis. Dzūkuose pati marti nebesėda už stalo, nes ji imasi šeimininkauti, visa prižiūri, visus ragina valgyti ir gerti.⁴⁰ Žemaičiuose, bent Upynos apylinkėje, ji dar atsisėda už stalėn kartu su anyta iš jos kairės. Jeigu prieš tai nebuvo nuimtas marčiai vainikas, tai dabar anyta pakyla, nuima rūtų vainiką ir uždeda jai moters galvos gaubtą, mezginiais apsiūtą kepurėlę (čepčią), ir užgaubia šilkinę skarele. Tuo tarpu pamergės ir svotai dainuoja dainas, primenančias atsisveikinimą su jaunyste.⁴¹ Čepčius, kykas arba baroninė kepurė buvo senesnių laikų lietuvių moters galvos našysta. Muturas, arba nuometas, jau buvo vėlesnių laikų pakaitalas. Senovėje, pakeičiant galvos apdangalą, jaunamartei buvo nukerpamos ir kasos.⁴² Tai buvo ženklas, kad ji nebėra laisva, nes priklauso vyro valdžiai.⁴³

Šia apeiga baigiamas marčios priėmimas į vyro šalies bendruomenę ir į moterų luomą. Ši permaina verčia nuotaką liūdėti. Ji būna labai rimta. Dėl to vestuvinkai per šiuos paskutinius pietus dainuoja linksmas dainas ir įvairiais pokštais stengiasi jaunamartę pralinksminti. Kas pirmas ją prajuokina, tam tenka didelė garbė.

Šie pietūs ženklina vestuvių pabaigą. Ją vaizduoja šie simboliniai vyksmai. Vaišintojas atneša tuščią alaus ąsotį ir juo skambina — vadinasi, alus jau pasibaigė. Kas nors iš namiškių atsineša didelę šluotą ir pradeda šluoti aslą — vadinasi, šluojami svečiai lauk. Maršalka užtraukia dainą:

*Sveteliai namo, namo,
Kaimynai namo, namo!*

Pietų pabaigai atnešama rūgščių kopūstų su neluptomis bulvėmis. Tai reiškia, kad vestuvių puota jau baigta — prasideda kasdieniškas namų valgis.

5. NUSEGTUVĖS. Po pietų pirmoji iš užstalės pakyla svočia, prieina prie piršlio ir nusega jam ženklą —gėlių puokštę, kuri vyriausiosios pamergės buvo prisegta važiuojant sutuoktuvių. Tai reiškia, kad piršlio pareiga baigta. Tuo tarpu kiti vestuvinininkai tariasi, ką su juo daryti: palikti gyvą, ar pakarti. Po pietų, jei dar būna laiko, karia piršlį melagį. Perskaito jam kaltinamąjį aktą, suima, išveda į kiemą ir pakaria — ne jį, o tik šiaudų iškamšą.

Nusegus ženklą piršliui, kitos pamergės prieina prie savųjų pabrolių bei svotų ir taip pat nusega jiems vestuvinius ženklus — gėles. Jei kuri pamergė nenusega, muzikantai ją apstoja ir griežia tol, kol ji išsiperka arba nusega savo pabroliui ženklą.⁴⁴

Svečiai dainuodami ruošiasi į namus. Kviečia namo ir jaunamartę — sako, prisibuvai, prisišokai, o dabar su visais pas motinėlą. Tuo metu pasiliekan tieji užtraukia dainą.⁴⁵

*Prapuoliau, močiute,
Prapuoliau, širdele,
Už didžio vargo, už rūpestelio,
Už gailių ašarėlių.*

*Raminkis, dukrele,
Raminkis, jaunoji,
Jau aš palieku tave, dukrele,
Anytėlės dvarely.*

Jeigu būna jaunosios motina, tada ji atsisveikindama paguodžia, paramina ir paskutinį kartą palaimina. Pagal visuotinį paprotį, išvykstantiems į namus įdedama vestuvinių likučių, ypač pyrago, kad pasilikusiems parvežtų lauktuvių.

SUGRĮŽTUVĖS

Po vestuvių prasideda naujas dviejų šeimų bendravimas. Tų šeimų namai vadinami uošvijomis. Pirmiausia uošvijos pasikeičia oficialiais vizitais. Duktė su vyru pirma aplanko savo tėvus, o paskui šios tėvai atvyksta į žento namus. Prieš tai duktė pati viena — į antrą ar trečią dieną po vestuvių — dar grįžta neoficialiai į tėvų namus parsinešti ugnies. Tą ugnį jai įduoda motina. Su šia ugnimi jaunamartė pradeda praktiškai savo šeiminkavimą: išverda pirmą valgį ir iškepa pirmąją duoną.

1. SUGRĮŽTUVĖS yra oficialus apsilankymas tėvų namuose su vyro tėvais — šešuru, anyta ir dieveriais —vyro broliais. Toks apsilankymas būna po savaitės, sekantį sekmadienį. Jaunosios tėvai šeštadienį siunčia pasiuntinį pakviesti jaunųjų į vaišes. Be to, jie pasikviečia buvusią svočią, piršlį ir artimuosius kaimynus. Kitur suvažiuoja ir daugiau buvusių vestuvininkų. Suvažiuoja jau po pamaldų, atlikę savo pareigas bažnyčioje. Pirmiausia sėda pietų, vaišinasi ir dainuoja. Dažniausiai būna pakviečiami ir muzikantai, nes po vaišių būna ir šokiai.

Dainos būna pritaikytos jaunamartei.
Apdainuojami jos sunkūs darbeliai ir vargeliai su
anyta ir su vyru tinginėliu, jos ilgesys savųjų
namų, tėvelių, rūtų darželio ir jaunųjų dienelių.⁴⁶

*Ką, močiute, padarei,
Ką, širdele, padarei?
Kam išleidai mane jauną
Už to šelmio bernelio?*

*Jis pragėrė namelius
Ir nuo lauko rugelius,
Jis pragers ir mane jauną
Ir nuo rankų žiedelius.*

Kaip per visas vestuves, taip ir šį kartą dainose
skamba ir pašaipinis tonas. Jaunasis vyras
tariamai guodžia savo jauną žmoną.⁴⁷

*Neverk, mergele,
Tu nepražūsi,
Už mane jauno
Varge nebūsi.*

*Devynias dienas
Be duonos būsi,
Dešimtą gausi —
Tik paragausi.*

Pasivaišinę ir pasidainavę, svečiai pašoka,
pažaidžia, vėl pasivaišina — taip ligi apyaušrio.
Jaunavedžiai paprastai lieka nakvoti, o kiti
išsiskirsto. Grįžtančius jaunavedžius dažniausiai
palydi į jų namus jaunosios motina. Kartais ji
palieka ir ligi kito sekmadienio, kada į jaunikio
namus suvažiuoja jaunosios pusė. Šis apsilankymas
vadinasi priimtuvėmis.

2. PRIIMTUVĖS. Kitą sekmadienį po pamaldų,
jaunikio tėvo suprašyti, susirenka mažesnis būrys
artimųjų ir buvusių vestuvinių. Svarbiausi
svečiai — marčios tėvai, broliai ir seserys.
Suvažiavusieji ir kviestiniai kaimynai paprastai
dar atsiveža dovanų, bent valgomųjų ir geriamųjų.
Ir šiuo kartu, be vaišių, dar būna dainos ir šokiai.
Povestuvinės dainos, kaip ir vestuvinės, yra
turingos savo motyvų ir variantų.⁴⁸

*Kodėl negerti, linksmoms nebūti,
Argi nelinksmas šis vakarėlis?*

*Argi nelinksmas šis vakarėlis,
Ar nemylėjo mane močiutė?*

*Kolei turėjo, tolei mylėjo,
Kai neturėjo — ir palydėjo.*

*Kai neturėjo — ir palydėjo,
Ir lydėdama meiliai kalbėjo.*

*Ir lydėdama meiliai kalbėjo,
Ligi namelių mano atėjo.*

Sugrįžtuvės aukštaičiuose vadinamos *sągrąžtais*, žemaičiuose —*atgrąžtais*. Kupiškėnai dar jas vadina *atameilėmis*, o marčios priimtuvės — *antrosiomis atameilėmis*. Tai reiškia lyg atsilyginimą už parodytą meilę, atsakymą ar atliepimą į meilę. Šiuo atmylėjimu baigiamas visas turtingas vestuvinis ceremonias.

3. KITI APSILANKYMAI pas tėvus nebėra oficialūs ir nebeturi apeiginių momentų. Tačiau vestuvinės dainos juos prisimena, jaunoji lanko savo motulę dvejus trejus metelius, o paskui tik gegute atplasnoja pasiguosti į tėviškės vyšnių sodelį.⁴⁹

*Per dvejus trejus
Pas motulęėjau,
O jau ant ketvirtų
Gegule atlėkiau . . .*

*Brangu atvažiuoti
Šešuro žirgeliais,
Ne miela rėdytis
Bernelio rūbeliais.*

Toldama nuo savo buvusios šeimos, ji rezignuodama dainuoja:⁵⁰

*Seniai buvau, seniai buvau
Pas močiutę kieme.
Užaugo tie keleliai
Baltais dobilėliais,
Užriedėjo tie takeliai
Pilkais akmenėliais,
Užužėlė tie keleliai
Žaliaja žolele.*

Po devynerių metų ji vis dar prisimena rūtų darželį ir bando šauktis tėvelių, kad ją vaduotų iš vargo. Bet jų atsakymas būna vienas: *ne laikas jau vaduoti*.⁵¹

Jaunamartė, lyg viešnia, dar ilgai išskiriama. Su ja elgiamasi pagarbiai namuose ir svečiuose. Svečiuose ji sodinama garbingiausioje vietoje — krikstasuolėje. Ją pirmąją vaišina ir kalbina. Eidama pirmą kartą į svečius ar pas kaimynus, ji nešasi dovanų — kam rankšluostį, kam stuomenis ar kitką iš atsivežtinio kraičio. Dovanas duoda

pirmiausia namų šeimininkei. Tie, kurie nebuvo vestuvėse, pirmą kartą jaunavedžius sutikę —ją ar jos vyrą — taip pat stengiasi apdovanoti. Sveikina ir įspaudžia į delną dovaną. Kas dovanos neturi, paima savo skverną (ar prijuostę) ir per rūbą sveikina. Sako: „Dovanos neturiu, tai per skverną sveikinu, ne plika ranka“. Taip sveikina jaunuosius iki dviejų trijų mėnesių po vestuvių. Namuose ji vadinama jaunamarte. Tik kai sulaukia pirmojo kūdikio, tada jau šaukiama marčios vardu. Pirmasis kūdikis taip pat vadinamas marčios vaiku. Po dvejų trejų metų marčiavimas baigiasi; tada ji vadinama kitais vardais.⁵²

Detalė iš piešinio *GIMTUVĖS* (113 psl.)

KŪDIKIS NAUJOJ ŠEIMOJ

LAUKIMAS

Būdingas buvo mūsų žmonių išsireiškimas: „Ji laukia“. Visi supranta, ko „ji laukia“. Šeimos lūkesčiuose kūdikis juk visada buvo centrinis dalykas. Laukimas nėra apribotas, tad ir tradicija neturi apspręstų apeiginių elementų bei momentų. Tačiau tradicija žino pedagoginius, medicininius, net asketinius reikalavimus. Tie reikalavimai liečia ir laukiančią motiną, ir laukiamą kūdikį.

1. RUOŠIMAS šiam momentui buvo gana tolimas. Tai reikšminga mūsų liaudies pedagogikai. Motina ruošdavo savas dukras, dar kūdikius. Jas maitindavo savu pienu ilgiau kaip metus, sąmoningai užtraukdavo dar kokią savaitę, kad būtų stipresnės, kai reikės joms kada gimdyti. Pratino jas, paaugusias, prie lėlių, pati tas lėles padarydavo ir mokydavo jas vystyti, guldyti, supti. Paaugles dukras, kurios netrukus išgyvens pirmuosius mėnesinius reiškinius, vedavosi Nekaltojo Prasidėjimo šventėje į bažnyčią, meldavosi ir prašydavo elgetų pasimelsti „ta intencija“. Bręstančias dukras motina įspėdavo saugoti save, kad „neužsitrauktų Dievo bausmės“. O toji bausmė, būtent, neturėti paskui savų vaikų, buvo tikima — ateinanti dėl jaunystės

nuodėmių, dėl skriaudų mažiems vaikams, dėl tyčiojimosi iš laukiančiųjų. Išleisdamos dukras už vyro, motinos meldavo, kad Dievas laimintų jų moterystę-motinystę. Ir pati dukra, prašydama motinos palaiminimo, bučiuodavo jai kojas bei kelius — tą motinystės gyvąją papėdę. Daugelis vestuvinių apeigų rodo vieną centrinį dalyką: kad nuotaka turėtų vaikų, ir juo gausiau — juo geriau. Žodžiu, nuo pat mergaitės gimimo ligi išteikėjimo buvo pagrindinis šeimos rūpestis, kad dukra taptų laukianti.¹

2. PALAIMINTAS STOVIS. Mūsų liaudis kartais prasitaria: „Ji palaimintam stovyje“. Sulaukusi daugiau kūdikių, buvo vadinama „pagirta Dievo ir žmonių“. Priešingai, nesulaukianti — turėdavo iškentėti skaudžių priekaištų, įtarinėjimų, pašaipos. Ji buvo laikoma Dievo nubausta už savas, tėvų ar senelių kaltes. Kartais tokios kaltės buvo priskiriamos vyro pusei, bet kalčiausia visada buvo laikoma moteris. Laukdama ir nesulaukdama „šios palaimos“, moteris griebdavosi medicininių priemonių, kurių mūsų kaimas apsčiai žinojo. Kreipdavosi ir į gydytojus, o dažniausiai šaukdavosi Dievo pagalbos. Tokiais atvejais

atlikdavo visuotinę išpažintį, užprašydavo Mišias, darydavo įžadus aplankyti stebuklingą vietą, šelpdavo žmones, aukodavo bažnyčiai.²

Kūdikių vengimas buvo laikomas labai negarbingu. Tokių, išaiškėjusių, nepriimdavo į kiemą, neįsileisdavo į namus. Joms buvo taikomi skaudūs papeikimai. Kai kur buvo sakoma, kad mirus tokiai moteriai, susirenka visi galėję gimti vaikai ir drasko ją, kam neleidusi jiems pamatyti pasaulio.³ Tai, sakytum, alegorinis sąžinės priekaištų vaizdas.

Koks tad džiaugsmas lydėdavo tą, kuri patirdavo esanti „palaiminta“. Tada apsupa ją pagarba iš visų pusių. Tada jai rodomas didesnis paslaugumas. Ji saugoma nuo nemalonumų, susierzinimo, išgąščio. Nebuvo galima jos barti, o ypač užgauti. Tokie dalykai buvo laikomi nusidėjimu ne tik prieš jos sveikatą, bet ypač prieš būsimą kūdikį.

3. REIKALAVIMAI. Laukimas saistydavo moters elgesius. Ji turėdavo galvoti apie būsimo kūdikio sveikatą, grožį, būdą ir dėl to vengti, kas galėtų pakenkti. Natūrali išmintis diktavo laukiančiajai tokius draudimus, kurie žinomi šių dienų pedagogikoje bei medicinoje. Sakysim, ji turėjo vengti savintis svetimus daiktus, ką nors imti ar dovanoti, parduoti be vyro žinios, nes vaikas būsias „ilganagis“, vagis. Neprivailėjo pykti, nes vaikas būsias pikčiurna. Nedera jai stebėtis vagimis ar blogos valios žmonėmis, pajuokti nelaimingų —luošų, rauplėtų, silpnapročių, nes ir jos kūdikis galys toks atsigimti. Jai nederėjo eiti į gaisro vietą, nespardyti koja gyvulių, nežiūrėti į kraują, — žodžiu, vengti susijaudinimo. Ji turėjo saugotis sunkių darbų ar apsikrauti sunkiais dalykais. Nebuvo giriama už tinginystę ar vengimą dirbti, nes kitaip kūdikis būsias tinginys. Turėjo sočiai valgyti, bet nebuvo leidžiama smaguriauti, nes į tai bus linkęs ir kūdikis. Laukiančioji turėjo vengti apkalbėti kitus — liežuvauti, nes kūdikis galys gimti nebylus. Ji neturėjo rodyti smalsumo, nežiūrėti pro rakto skylutę ir panašiai.

Jeigu nesisaugodama ji nelaiku gimdydavo ir kūdikis mirdavo, buvo sakoma, kad tokia motina turėsianti ilgą ir sunkią skaistyklą.⁴

Laukiančioji turėjo būti visais atžvilgiais santūri. Jai buvo draudžiama vartoti svaigiuosius gėralus, valgyti aštrius valgius. Jai nederėjo šokti, dainuoti, eiti į triukšmingus susirinkimus; ji turėjo vengti girtų žmonių.⁵ Yra daug patarlinių liaudies patarimų bei įspėjimų: „Nelankyk nėščia skambių vakarėlių, kad vėliau netektų lieti gailių ašarėlių“; „Nėščia būdama uliosi, giedosi, tai vaiko sulaukusi ašarėles liesi“.⁶

Yra ir dainų, kurios byloja skundu, kad motina savo metu pakenkusi jauno žmogaus ateičiai. Kun. T. Brazys dzūkuose užrašė tokius posmus:⁷

*Motušėle širdužėle,
kodėl savęs nedabojai,
kodėl mano skaistų veidą
žiauriai sužalojai?*

*Kad tu būtai pasižvalgius
į tą raibą sakalėlį,
tai būtau aš jaunas gimęs
puikiu bernužėliu.*

*Kad tu būtai pasižvalgius
į širmą žirgelį,
būtau šiandien jaunas buvęs
narsus raitužėlis.*

*Vai nelėmė man motutė
geresnes dalelės,
nedabojo sveikatėlės
mane nešiodama.*

4. TROŠKIMAI. Seniau kiekviena laukiančioji trokšdavo, kad jos pirmagimis būtų berniukas. Gimus pirmajam sūnui, tiek tėvų, tiek giminių jaučiama kažkoks linksnumas, pasitenkinimas, džiaugsmas. Sulaukti pirmojo sūnaus buvo laikoma kaip ir kokia garbė. Juo tėvai didžiuodavosi prieš kitus. Vyras-tėvas už tai buvo giriamas. Sulaukus sūnaus, linksmiau puotaujama, ilgesnės krikštynos. Senesniųjų teigimu, berniukas — namų ramstis. Vyriškiui, nors ir išeinant iš namų, mažiau reikia kraičio, negu mergaitei. Prieš 100 metų, gal ir dar seniau, tikėta, kad tėvams, turintiems daugiau sūnų, geriau ir po mirties. Mat, iš sūnų išeina dideli žmonės — kunigai, vyskupai, kurie tarpininkauja tarp Dievo ir žmonių.⁸

Be to, buvo rūpesčio, kad be sūnaus išnyks giminė, namai pereis kitiems. Tai rodo žmonių patarlės: „Pranyksiu kaip sauso medžio kelmas“; „Išeisiu iš pavardės“; „Dirbus, dirbus — reiks svetimam palikti“; „Kai sūnus barasi, tai lipk ant krosnies, o kai žentas, tai smuk pro duris“.⁹

Laukiančiosios ir jos artimųjų bandoma spėlioti, ar bus sūnus, ar duktė. Stebimi įvairūs ženklai, be kitko — jei moters veidas darosi dėmėtas rausvai, būsianti mergaitė, o jei melsvai — berniukas. Šios spalvos, kaip matysime, yra tapusios tradicinės ir pirmiesiems kūdikio drabužėliams: mergaitėms — rožinė, o berniukams — „danginę“.

Tikinti moteris, kokia buvo mūsų kaimietė, tapusi nėščia, dažnai melsdavosi už savo būsimąjį kūdikį ir prašydavo tvirtybės tą valandą, kada jis ateis. Tarp kitų maldų žinoma ir ši: per 9 savaites kalbėti 9 Sveika Marija (Didvyžiai, Vilkaviškis).

GIMTUVĖS

Tradicinės gimimo apeigos atskleidžia kūdikio ryšį ne tik su tėvais, bet ir su būties pradais. Tose apeigose yra du momentai: vienas — uždaras, tik saviškiams, antras — atviras pašaliečiams, kaimynams.

1. PRANEŠIMAS TĖVUI buvo pirmoji oficiali apeiga, atliekama panašiu būdu dzūkuose ir žemaičiuose.¹⁰ Gimus kūdikiui, tėvas laukdavo kitame namo gale arba prieangyje. Laukiantį tėvą pakviesdavo į vidų kūdikio priėmėja — „bobutė“. Ji kviesdavo šiais žodžiais: „Iš tolimiausių ir nežinomų kraštų atvyko pas tave nematytas, negirdėtas, nepažįstamas svečias (viešnia). Jis sakosi esąs tavo giminaitis (giminaitė)“.

Šis pranešimas dzūkuose pakartojamas net tris kartus, žemaičiuose — tik kartą. Po to sakoma: „Ar nori jį (ją) pamatyti, savo giminaičiu(e) pavadinti?“ Tėvas atsako: „Noriu“.

Po to tėvas įeina į gryčią, o bobutė pasitinka jį su kūdikiu ant rankų ir sako: „Siuntė tau Dievulis (arba: Viešpats Dievas) pagalbiniųką arti, akėti,

gelsvus rugius kulti. Ar nori jį priimti, savo sūneliu pavadinti?" Mergaitės atveju sako: „Siuntė tau Dievulis linų verpėjęlę, plonų drobių audėjęlę, gelsvų rugių pjovėjęlę. Ar nori ją priimti, savo dukrele pavadinti?"

Tėvas atsako: „Noriu ir už malonę Viešpačiui Dievui dėkoju!"

Tai pirmas, oficialus kūdikio gimimo įteisinimas tėvo autoritetu. Po to kūdikis parodomas motinai. Kiti šeimos nariai (vaikai) tuo metu nebūna namie. Prieš gimtuves jie išgabenami pas kaimynus ar gimines.

Po to, kai tėvas įsavina naujagimį, iš kaimynų pakviečiami ir kiti šeimos vaikai. Tada naujasis broliukas ar sesutė pristatoma ir jiems. Bobutė paima kūdikį ant rankų, parodo ir papasakoja, kaip ji su geldele sugavusi pelkėse, šaltinėlyje ar upelyje ir atnešusi jų tėvams.¹¹ Kitur ta proga pasakoma, kad kūdikį atnešęs gandas.

2. DĖJIMAS ANT ŽEMĖS yra antroji gimtųjų apeiga, užrašyta mūsų tautosakos rinkėjų.¹² Žemė yra pirminė kūdikio motina — gimdytoja, nes žmogus sukurtas iš žemės. Ši mintis buvo žinoma pirmykštėms tautoms. Berods, tai žinojo ir senovės lietuviai, nes gimimo proga buvo daromos aukos Žemynai. Krikščionybė šią mintį pratęsė. Tautosakoje menamas paprastesnis motyvas — kad kūdikis užaugęs nebijotų žemės vargų. Dėl to jis pirmiausia padedamas trumpam momentui ant žemės. Ši apeiga pastaruoju laiku nebuvo visuotinė, bent ne visur žinoma.¹³ Tačiau ji verta dėmesio, nes turi gilią prasmę.

3. PLOVIMAS VANDENIU buvo keleriopas. Pirmiausia kūdikis buvo apipurškiamas vandeniui iš burnos. Tai buvo daroma, kad kūdikio veidelis neapdžiūtų, iki galutinai jis atsiskirs nuo motinos.¹⁴ Šis veiksmas, kaip ir pirmasis kūdikio prausimas, buvo medicininės reikšmės, dėl to neskirtinas prie gimtųjų apeigų. Ceremonialinis-tradicinis plovimas buvo daromas po to. Šiam reikalui buvo vartojamas grynas šaltas vanduo. Juo nuprausiamas kūdikio veidelis arba pavilgomos bent rankutės. Ceremonialinis

plovimas vandeniu visada mena *apvalymą*, o plovimas šaltu vandeniu —*grūdinimą*. Nors mūsų tautosaka buvo užrašiusi tik fizinio grūdinimo motyvą — kad užaugęs nebijotų šalčio ir nesirgtų peršalęs,¹⁵ tačiau reikia neužmiršti, jog toks ceremonialinis plovimas simbolizuoja ir pirminį vandens krikštą, kurį pažįsta daugelio pirmykščių tautų apeiginės praktikos. Į tai, berods, veda kitas tautosakoje užrašytas faktas, žinomas bent žemaičiuose: tuoj po pirmojo nuprausimo kūdikis buvo pašlakstomas švęstu vandeniu¹⁶

4. PABUČIAVIMAS. Po ceremonialinio plovimo kūdikis nešamas bučiuoti motinai, paskui tėvui, pagaliau visiems vyresniesiems vaikams. Motyvas buvęs šis: kad būtų „meilė geresnė“, kad vaikai mylėtų naują broliuką ar sesutę.¹⁷

Pabučiavimas, gilesne prasme, yra ne tik meilės pareiškimas. Pabučiavimas reiškia ir naujos gyvybės įsavinimą, priėmimą į savo artimybę, įsidėmėtina, kad ši apeiga atliekama po to, kai kūdikiui buvo priminta giminytė su žeme ir su vandeniu — ta valomąja dvasine galia, „įsavinimų“ bei giminytės pareiškimų eilėje tėvų vieta, kaip matome, nėra pirmoji. Tradicija nori priminti, kad tėvai nėra vieninteliai kūdikio kilmės ir priklausomybės autoriai.

5. PALAIMINIMAS daromas dvejopas. Pirmą peržegnojimą darydavo priėmėja, vos tik kūdikiui atsiskyrus nuo motinos. Šis žegnojimas laikomas tradiciniu, nors jo speciali reikšmė nežinoma. Kai gimsta neteisėtai kūdikis ir neturi priėmėjos, jis negauna ir pirmojo kryžiaus ženkle. Užtai tokia motina nemylinti savo kūdikio, o jis paaugęs būna jai atšalęs arba visai nuo jos nusigręžias. Tokio neperžegnoto vaiko ir jo motinos nelydinti Dievo palaima.¹⁸

Ceremonialinis naujagimio laiminimas priklauso tik tėvams. Tai yra išimtinė tėvų teisė, gaunama iš aukščiausiojo Kūrėjo ir kiekvienos būties laimintojo. Tėvai, gaudami gyvybės perteikimo galią, tuo pačiu gauna iš Dievo ir laiminimo teisę. Panašiai ši teisė tenka dvasinės gyvybės perteikėjams — kunigams. Tėvai pirmą kartą laimina savo kūdikį tuoj po to, kai jį įsavina tėvišku pabučiavimu. Pirma motina pabučiuoja ir peržegnoja, o paskui tai daro tėvas. Nei vaikai, nei seneliai, ta proga ir čia pat bučiuodami naujagimį, nevartoja žegnonės, nes jie neturi tos laiminimo teisės.¹⁹

Minėtos gimtųjų apeigos buvo atliekamos tik tarp savo šeimos narių

APGĖLAI

Pašaliečiams nebuvo leidžiama ateiti į naujagimio namus anksčiau, kaip tik trečią ar devintą dieną. Ateina tik moterys — kaimynės. Vyrai neina. Neleidžiama ligi krikšto ateiti ir vaikams. Atėjusiems vaikams bobutė nutraukdavo nuo galvos kepure ar skareles, kurias paskui reikėdavo išsipirkti (Ukmergė, Kurkliai).

1. KAIMYNIŲ LANKYMAS yra ceremonialinis, ir jis vadinamas *apgėlais*. Ateina net tos kaimynės, kurios buvo susipykusios su gimdytoja. Tradicija reikalauja, kad pyktis būtų užmirštas arba ta proga susitaikyta. Neatlaidumas gimdytojai buvo stipriai plakamas viešosios opinijos: „Matai, koks pyktis, kad ir apgėlais neatėjo.“²⁰

Dovanos, kurias atneša kaimynės ar teikia vyras, reiškia padėką motinai gimdytojai. Vyro dovanos nepriklauso oficialiam ceremonialui. Jos būna pirktinės — batukai, pyragas, saldžiarūkščiai saldainiai.²¹ O *kaimynių dovanos*, nešamos atėjus lankyti, yra naminės ir valgomos. Jos atneša ką nors paruošusios, iškepusios. Neturtingos kaimynės eidamos įsideda bent druskos ir duonos. Atnešusios dovanų, kaimynės čia pat su gimdytoja ir paragauja. Šios mažos vaisės vadinamos *patekylais*, arba *patekynomis*.

Yra dar du būdingi dalykai, kurie šiandien gal mažiau svarbūs savo foma, bet verti dėmesio pačia mintimi. Pirmas iš jų —

2. SPĖJIMAI. Kiekvienas kūdikis, kaip sakoma, atsineša savo laimę. Koks jis bus, spėjama, be kitko, „iš dangaus ženklų“ arba gimimo laiko. Gimęs jauname mėnesyje būsiąs aukšto ūgio, žvalus, gyvas, linksmas ir gal ne visai rimtas. Gimęs pilnatyje būsiąs storulis ir nedidelis, o mėnesio gale — mažo ūgio, liūdno veido, bet rimtas ir protingas. Gimęs pirmadienį būsiąs prekiautojas, antradienį — muzikantas, trečiadienį — tinginys, ketvirtadienį — iškalbus, penktadienį — gražuolis, o sekmadienį — neįveikiamas blogų įtakų, kitur — kunigas.²²

Šie spėjimai vargiai liudija buvusį pagoniškąjį tikėjimą. Jie daugiau mena astrologines-okultistines įtakas, pasiekusias mūsų kraštą vėlesniais laikais. Spėjimai paprastai daromi ne iš aklos lemties, bet iš pirmųjų kūdikio pasireiškimų, atseit — iš to, ką jis pats „atsineša“. Jei užgimęs kūdikis labai rėkia — turės gerą balsą, bus giedotojas; jei tyli — bus mažakalbis. Jei vaiko galva didelė — bus galvočius. Rudų akių vaikas būsiąs piktas. Jei vos užgimęs žiūri stulpą aukštyn — „ieško danguje vietos“, atseit — ilgai negyvens.²³

Spėjimams nepriskiriama tiek daug reikšmės. Minimi ženklai nerodo fatališko tikėjimo, kad taip būtinai bus. Spėjimai tik liudija, kad kūdikiui ir jo tolimesniam gyvenimui mūsų tautoje buvo rodoma daug dėmesio.

3. BUDĖJIMAS prie naujagimio — per visą naktį, ligi išauštant — buvo priėmėjos — bobutės pareiga. Dzūkuose ateidavo budėti savanorės kaimynų merginos.²⁴ Budima su šviesa, kitur su žvake, dėl to budėjimas vadinamas dar naujagimio „žibiniu“. Tautosakininkai užrašė prietarinių motyvų. Esą žiūrima, kad kūdikio nepavogtų laumės arba nepakeistų savuoju kūdikiu. Svarbiausią motyvą atskleidžia budėjimo terminas. Visur, kaip taisyklė, buvo budima tik ligi krikšto, kad kūdikis nemirtų nepastebėtai — nepakrikštytas bent iš vandens. O seniau ir su krikštu nelaukta ilgiau, kaip vieną savaitę.²⁵ Tradicinė „budynė“ nebedaroma po krikšto, nes tada, jei kūdikis mirtų, tėvams nebūtų sąžinės priekaišto.

KRIKŠTYNOS I

Krikštynos yra ryškus apeiginis aktas, turįs turtingą savo ceremonialą. Prieš krikštą, pagal tradicinę tvarką, parenkamas vaikui vardas ir pakviečiami jam krikšto tėvai — kūmai.

1. VARDAS. Pirmąjį sūnų beveik visada pramindavo tėvo vardu, kitus — senelių, iš tėvo ar motinos pusės. Bet dažnai vardą palikdavo tokį, kokį vaikas gimdamas „pats atsinešė“, t. y. kokio šventojo dieną gimė (Kupiškis, Jurbarkas). Vardo parinkimas buvo siejamas su gyvenimu šventojo ar to giminės, kuris panašų vardą „nešioja“. Buvo tikima, kad vaikas augdamas seks savo bendravardžiu ir bus į jį panašus elgesiu, būdu, gabumais. O kad šventasis daugiau padėtų, buvo renkamasi didesnių apaštalų ar šventųjų vardai. Iš vyriškųjų vardų seniau populiariausi buvo Petrai, Povilai, Jonai, Juozapai, Kazimierai, o iš moteriškųjų — Onos, Marijonos, Amilės, Julės, Uršulės.²⁶

Vardą parinkdavo patys tėvai. Seniau tėvai niekam nesakydavo, kokį vardą jie parinko. Nesakydavo net vaiko priėmėjai, kad ji, žinodama vardą, neužsimanytų jo pakrikštyti iš vandens. Kol vaikas dar nekrikštytas, jo nevadina parinktuuoju vardu. Kalbėdami apie naujagimį, vadina jį „žyduku“ ar „pagoniuku“. Parinktasis vardas buvo pasakomas kūmams pačiu paskutiniu metu, kai jie vaiką paima vežti į krikštą.²⁷

2. KŪMAI parenkami abiejų tėvų sutarimu, bet juos kviečia tėvas. Naujagimio tėvas ateina į namus ir oficialiai, visiems namiškiams girdint, kviečia į kūmus. Kviesdamas vyresnį už save, pabučiuoja jam ranką, o jaunesnį — į veidą. Jei kviečiamasis yra šeimos sūnus ar dukra, tada pirmą atsiklausoma tėvų, ar jie leis prašyti. Prašoma žodžiais: „Gal mano sūnų (dukterį) padarysit krikščioniu" arba „vaikui vardą duosit", arba „vaiką į tikėjimą įvesit?" Gavęs sutikimą, tėvas padėkoja ir atsisveikindamas būsimam kūmui vėl bučiuoja ranką ar veidą.²⁸

Kūmai kviečiami iš rimtų, garbingų ir gero būdo žmonių. Tai laikoma svarbiu dalyku. Viena, buvo galvojama, kad vaikas „nusiduoda" į savuosius krikšto tėvus. Antra, kūmai sueina į giminybę su vaiku. Trečia, jie pasidaro pavyzdys vaikui, kuris stebės ir, gal būt, seks savo krikšto tėvais. Tradicija pabrėžia, kad kūmai, veždami kūdikį į krikštą, rimtai užsilaikytų, nes jų elgesys atsiliepiąs kūdikio ateičiai. Kaip svarbūs kūmai vaiko gyvenime, rodo liaudies įsitikinimas, kad miręs vaikas pažįstas tik krikšto tėvus, ir jo vėlė, atėjusi dangun, pirmiausia nusilenkianti (dėkojanti) Dievui už kūmus (Plateliai).

Kūmų pareigos prasideda tuoj, kai tik jie pakviečiami. Daugiausia rūpesčių būna kūmai. Ji pradeda ruošti, supirkinėti dovanas kūdikiui (marškinėlius, valinį, kepuraitę), kepti pyragus, riestainėlius. Kūmas nuperka dovanų kūmai, priėmėjai (gėrimų), vaikui (muilo, kad būtų švarus gražus), kitiems vaikams saldinių. Taip pasirengę, kūmai atvyksta į kūdikio namus.

Į kūmus paprastai kviečiama viena pora, bet seniau, ypač Mažojoje Lietuvoje, kviesdavo net po keletą porų. Kviesdavo daugiau tie, kurie būdavo turtingesni.²⁹

Būti pakviestam į kūmus buvo laikoma garbe, dėl to kvietimas mielai priimamas. Tačiau žiūrima, ar kūdikio tėvai yra rimti. Nenoromis buvo sutinkama „nusišaukusiems" tėvams, o juo labiau neteisėtai gimusiam kūdikiui.

3. IŠLEISTUVĖS KRIKŠTAN. Pirmiausia atvažiuoja kūmai. Atvažiuoja iškilmingai, nors būtų iš antro ar trečio kiemo. Juos pasitinka pats tėvas tarpuvartėje ir vedasi į vidų. Etiketą reikalauja, kad kūmai pirmiausia pasveikintų, pakalbintų ir sveikatos palinkėtų gimdytojai. Pirmasis tai padaro kūmas. Po to kūmai sodinami krikštasuolėn ir kartu su kitais svečiais pavaišinami. Tėvai šiuo kartu nesėda prie stalo, bet aprūpina svečius. Kūmai prieš krikštą paprastai negeria svaigiųjų gėrimų.³⁰

Kol kūmai vaišinasi, bobutė rengia kūdikį krikštan. Kitur rengia pati kūma. Krikšto drabužėliai turi spalvinių skirtumų. Mergaitei kurpelės ir kepuraitė būna rožinės spalvos, berniukui — „danginės“, šviesiai mėlynos. Virš aprengto kūdikio išskleidžiami ir krikšto marškinėliai. Jie turi skirtingos spalvos kaspinus: mergaitei — rožinius, berniukui — melsvus. Šios spalvos reiškia skirtingus linkėjimus: mergaitei — kad būtų skaisčių veidelių, kaip rožė, o berniukui, kad turėtų skaisčias akis, kaip dangaus mėlynė.

Krikšto marškinėliai seniau buvo tie patys visiems šeimos vaikams. Motyvas buvęs šis: kad visi vaikai mylėtųsi ir gyventų santaikoj. Tokie marškinėliai vėliau tekdavo vyresniajam vaikui, kaip paveldimas turtas, toliau vartojamas savo vaikams krikštyti. Šį paprotį kunigai pradėjo drausti: gal dėl estetinių priežasčių, nes rūbelis labai susivartodavo, o gal dėl to, kad krikšto marškinėliai — kiekvieno vaiko asmeninis ženklas. Kai kur bendrinių marškinėlių vartojimas dar buvo išlikęs (Kėdainiai). Motina parodydavo juos paaugusiems vaikams ir primindavo, kad su šiuo rūbeliu buvę nešami į krikštą senelis ir tėvas, dėdės ir dėdienės. Kas krikšto marškinėlius išlaiko visą gyvenimą, buvo sakoma, būsiąs laimingas.

Aprengtą bei parengtą kūdikį tėvai perduodavo kūmams. Perduodami jie pirma pabučiuodavo paskui peržegnodavo — palaimindavo. Laimindami jie sako: „Dieve padėk, kad laimingai parvažiuotum kataliku“. Po to tėvai pasako kūmams vaiko vardą. Tėvų pabučiavimas ir palaiminimas šiuo kartu yra antrasis oficialus po kūdikio gimimo. Kiti šeimos nariai — broliai ar seneliai — šia proga nebučiuoja. Kitur ligi krikšto iš viso nebuvo leidžiama kitiems šeimos vaikams naujagimio bučiuoti, nes jis dar „žydukas“ — nekrikštytas (Kurkliai).

Jei kūdikį veždavo krikštan sekmadienį, tai kūmai turėjo būtinai dalyvauti sumoje. Kitaip kunigai, bent žemaičiuose, liepdavo kūmams apeiti Kryžiaus kelius. Krikšto apeigos būdavo po visų pamaldų. Per krikštą kūmai turėjo atsakinėti kunigui aiškiai ir balsiai; kitaip kūdikis būsiąs neaiškos kalbos. Jei kūdikis per krikštą verkia, bus sveikas ir ilgai gyvens.³¹

KRIKŠTYNOS II

Seniau vaikų būrys sutikdavo parvažiuojančius kūmus jau kaimo gale. Užkeldavo kaimo vartus arba permesdavo kartį skersai ant kelio, kad kūmai išsipirktų pravažiovimą. Išsipirkdavo duodami dovanų —saldainių ar riestainių. Kūmai negalėjo pravažiuoti pro bet kurį kelyje sutiktąjį, nedavę dovanų, jeigu jų prašydavo. Kitaip kūdikis užaugtų šykštus kitiems.³²

1. SUTIKTUVĖS PO KRIKŠTO. Laukti grįžtančių kūmų svečiai susirenka tik pavakarėje. Apie tą laiką jie grįždavo iš bažnyčios. Sueina svečiai tik vedę ar ištekėjusios. Jaunimas krikštynose nedalyvauja.³³ Vaikai susirenka dėl dovanų, kurias kūmai dalija.

Parvykus kūmams, visi susirinkusieji išeidavo jų pasitikti —vienur į kiemą, kitur tik ties išlaukinėmis durimis. Pasitinka ir tėvai. Kai kur bobutė išnešdavo *duonos ir druskos*, ir kūmai, prieš įeidami vidun, turėdavo paragauti (Šeduva).

Įėję į gryčią, kūmai pirmiausia sėdasi už stalo. Kūdikį paprastai laiko ant rankų kūma. Tylėdami jie pasėdi kokią minutę.³⁴ Toji vieta, kur jie atsisėda, vadinama *krikštasuole*. Užėmę šią vietą,

kūmai išreiškia dvasinio tėviškumo teisę, kuri jiems teko per vaiko krikštą. Dzūkuose kūmai atsisėda už stalo su kūdikiu ir prieš išvykdami į krikštą.³⁵

Po to kūmai atsistoja ir pasisveikina, tardami „Garbė Jėzui Kristui“. (Kitur tai pasako, peržengę gryčios slenkstį). Tėvams atsakius „per amžius“, jie pareiškia, kad parvežę naują kataliką. Po šios ceremonijos seniau buvo *spėjamas kūdikio vardas*, nes dar niekas, be tėvų ir krikšto tėvų, jo nežinojo. Oficiali spėjė būdavo bobutė. Jai buvo leidžiama spėti iki trijų kartų. Jei spėjimas nepavykdavo iš karto ar antro, tai buvo manoma, jog kūdikis greit neišsiduoda ir nebus plepys.³⁶

Kai ši ceremonija išnyko, kūdikio vardą pasakydavo patys kūmai. Pareiškę, kad jie parvežę naują kataliką, kūmai pasakydavo ir jo vardą. Kitur pranešdavo kūmas, atsistojęs užustalėje (krikstasuolėje); tai turėjo reikšti oficialų ir iškilmingą pranešimą (Šeduva).

Parvežtas iš krikšto, kūdikis skubiai išvystomas. Tai turi padaryti kūma, kad jos krikštavaikis greit pradėtų vaikščioti.³⁷

2. KŪDIKIO PERDAVIMAS TĖVAMS. Kūmai, paėmę vaiką iš tėvų rankų, dabar, po krikšto, vėl grąžina jį tėvams. Grąžina šia tvarka. Pirmiausia padeda jį prie tėvo kojų.³⁸ Šios apeigos motyvas — kad vaikas būtų tėvui paklusnus (Pakruojis). Ar tuo metu tėvas pakelia kūdikį ir paima pirmasis į savo rankas, ar patys kūmai pakėlę jį įteikia, reiktų ieškoti pavyzdžių.

Tėvai, paėmę į rankas pakrikštytąjį kūdikį, vėl bučiuoja, ir šį kartą jau leidžia bučiuoti visiems vaikams — broliams ir sesutėms (Kurkliai). Vaikas šįkart nelaiminamas, nes grįžo tik ką palaimintas kunigo. Po krikšto kūdikis laikomas šventu, lyg angelėlis, dėl to ir bučiavimas čia turi naują motyvą.

Dovanos yra tradicinė būtinybė. Šiuo atveju jos net labiau pabrėžiamos, nei gimtųjų proga. Dovanų teikėjai yra kūmai. Pirmiausia jie teikia dovanas vienas antram, nes sueina į giminystę (dvasinę). Kūmas dovanoja kūmai pirktinio gėrimo arba saldinių, o kūma — kokį rankšluostį, kaklaraištį. Toliau kūmai teikia dovanų kūdikiui: kūma krikšto marškinėlius, kepuraitę, kitokių rūbelių, o kūmas įdeda į vystiklus sidabrinį pinigą ar auksinį kryželį.

Motiniai dažniausiai buvo teikiamos valgomos, geriamos ar plaunamos dovanos. Kūmas, įteikdamas motinai muilą, sakydavo: „Gera prauskite mūsų krikštavaikį, kad būtų baltas" (Ukmergė). Jei berniukas, dovanas bobutei teikdavo kūmas, jei mergaitė — kūma. Dovanos bobutei — piniginės. Vaikams dovanos vaikiškos — saldainiai ar riestainiai.

Dovanų dalijimas turi savo apeiginę tvarką. Vienur dalijama tuoj parvykus iš bažnyčios, kitur — per pietus ar po jų. Valgomosios kūmų dovanos vadinamos „kūmų pyragu". Laukdami to pyrago, — saldainių ar riestainių, — vaikai ir suaugėliai susėda ant suolo, o kūma eina iš eilės ir kiekvienam padalija. Jei kūma neša riestainius, suvertus ant virvelės, tada kas nors taikosi virvelę pakirpti, riestainius išbarstyti ir visi supuolę rinktis. Kūmos ambicija reikalauja šito išvengti. Kitaip svečiai vėl prašo pyrago, nes kas išbiro, tas nelaikoma dovana.³⁹

3. VAIŠĖS seniau trukdavusios net dvi dienas. Pirmąjį vakarą, jau subrėškus, būdavo vadinamieji kūmų pietūs. Žemaičiuose vaišėms papuošdavo kambarį: apkaišydavo šventuosius paveikslus mirtų ar bruknių vainikais žiemą, arba žalumynais ir darželio gėlėmis vasarą. Ant stalo ir langų užžiebdavo keletą žvakių. Pats

stalas būdavo papuošiamas rūtų, mirtų ar bruknių šakelėmis. Krikštynų vaišėms buvo padaroma alaus.⁴⁰ Valgių atveždavo pati kūma ir kviestieji svečiai; be to, jų pagamindavo šeimininkai. Kitų gėrimų parūpindavo kūmas.

Per vaišes kūmai sėdi užstalėje kartu. Jie turi sėdėti glaudžiai. Kūmyste jie tapo giminės, užtai jų glaudumas primenamas, kad vienas antro nesibijotų, lyg svetimieji. Kai jie su tuo faktu nerodo noro apsiprasti, tada primenama: „Žiūrėkit, vaiko dantukai bus reti". Kitas tradicinis vaišių reikalavimas — kad kūmai gertų po *du stikliukus*, nes kitaip vaikas būsias raišas.

„Naujasis krikščionis" visą laiką yra visų dėmesio centre. Visi palyginimai ir pritaikymai skirti jam, kad būtų ir augtų geras, šaunus. Dėl to per vaišes dainuojama, kad jis turėtų didelį, gražų balsą. Specialių dainų mažą;⁴¹ dainuojamos bendros, įprastinės dainos. Tačiau tradicija žino *kūdikio šokį*. Jis šokamas vaišių pabaigoje, visiems palinksmėjus. Tada bobutė atsineša kūdikį glėbyje ir su juo šoka, kad užaugęs būtų šokėjas.

Antroji krikštynų diena ypatingų apeigų neturi. Būna tik vaišių tėsiny su dainomis, kurioms vadovauja moterys. Susirenka pažaisti ir vaikai. Besiruošiant skirstytis, svečiai palieka kokią dovaną bobutei, vaišių rengėjai —virėjai ir samdiniams ar jauniems šeimnininkų sūnums, kurie prižiūrėjo svečių arklius. Kūmai atsisveikina, išdalydami likusias dovanas vaikams ir tos šeimos samdiniams.

Vaiko gimimo atminimui daugelis turtingesnių ūkininkų statydavo savo kieme, pakelėje ar kaimo kapinėlėse kryžių ar koplytėlę, kuriuos šventindavo krikštynų dieną.⁴²

4. KŪMŲ PAREIGOS išreiškiamos kai kuriais veiksmais. Senesni šaltiniai iš Mažosios Lietuvos aprašo apeiginį *kūdikio plaukų kirpimą*. Jį atlikdavusi krikšto motina, praėjus keletui savaičių po krikšto. Ši apeiga dar buvusi pakartojama keletą kartų. Kiekvieną kartą buvo teikiamos kūdikio labui ir piniginės dovanos. Šiaip mūsų tradicija žino priešingą faktą, kad vaiko plaukai ir nagai nekarpom, kol nesulaukia metų.⁴³

Kūmai visada rodo šiltą dėmesį savo krikštavaikiui, jam dažniau nuperka dovanų, o atvykę į namus —jį paglamonėja, juo pasidžiaugia. Užtai krikštavaikis turi juos gerbti, kaip ir tikruosius tėvus.⁴⁴ Krikšto tėvai turi teisę krikštasūnį ar krikštaduktę pabarti, perspėti, o kartais ir nubausti, nors jie būtų išaugę iš vaikų amžiaus.⁴⁵

Jei kūdikis miršta mažas, tada kūma perka įkapinius drabužėlius, aprengia ir paguldo ant lentos, o kūmas padirbdina karstelį. Vaikui mirštant, bėgama pranešti kūmams, kad jie tuo metu būtų prie jo, šalia tėvų.

Jei pirma miršta tėvai, tada kūmai rūpinasi našlaičio globa, arba bent rūpestingiau domisi tolimesniu jo augimu kitų artimųjų globoje.

Vaikui einant pirmą kartą komunijos, krikšto tėvai turi būti su juo bažnyčioje. Krikšto motina turi jį už rankos privesti prie Dievo stalo ir po to apdovanoti. Jei ji neturi ko geresnio, tai dovanoja bent šv. patrono paveikslėlį.⁴⁶

Mergaitei ištekant, kūma dažniausiai būna jos svočia. Ta proga kūma nuperka šilko skarelę ar kitą kokią dovaną.⁴⁷

ATKRIKŠTYNĖS

Sulaukusi kūdikio, motina atlikdavo religinę įvedybų apeigą. Seniau tai buvo daroma praėjus savaitei po kūdikio krikšto. Tai rodo *atkrikštynių* vardas, kuris buvo skiriamas šios apeigos dienai. Visi vardiniai žodžiai su at- seniau reiškė atkartojimą švenčių, buvusių prieš savaitę, pvz. *Atvelykis* — sekmadienis po Velykų, *Atkalėdis* — naujieji metai.⁴⁸ Ši apeiga vėliau buvo atliekama antrą savaitę po krikštyną,⁴⁹ o kai kur ketvirtą ar šeštą,⁵⁰ žodžiu — pagal tai, kaip greit gimdytoja sustiprėdavo.

1. RYŠYS SU KRIKŠTU seniau, matyt, buvo sąmoningai pabrėžiamas. Atkrikštynės turėjo reikšti lyg ir krikštyną atkartojimą. Kaip krikštas reiškia vaiko apvalymą nuo gimtosios nuodėmės, taip, matyt, tikėta, kad ir gimdytojos įvedybų apeiga turi apvalomosios reikšmės. Mūsų tautosakos užrašuose iš tikro randami įvairūs aiškinimai, jog gimdyvė esanti „nešvari“, kol neapsivalanti įvedybų metu. Tur būt, dėl to kai kur ji iki įvedybų neidavo iš namų, nesirodydavo viešumoje. Šios prietarinės pažiūros greičiausiai buvo perneštos į liaudį iš ponų, kurie savo metu buvo perėmę žydišką „nešvariosios“ moters baimę. Žydai bijojo, kad savo pasirodymu ar prisilietimu tokia „nešvarioji“ ko nors „nesuteptų“ ar kam nors nepakenktų. Dėl to įvedybos, matyt,

ir laikyta savotišku krikšto pakartojimu — krikšto, kuris apvalo ir gražina malonės stovį. Betgi įvedybos nėra sakramentas — tik sakramentalija. Įvedybų apeiga, kaip matysime, net neužsimena apie apvalymą, atseit — neprileidžia „sutepimo“ ar „nešvarumo“.

2. ĮVEDYBOS buvo naujas žodis, vartotas naujesniais laikais. Kaimas dar vadindavo „įvesdinimu“ arba „įsivesdinimu“. Čia kalbos istorijai būtų verta patyrinėti, ar naujasis žodis nebus sąmoningai isstūmęs senojo, kad pašalintų netikslią šių apeigų interpretaciją. Įvedybos iš tikro reiškia pirmąjį moters ėjimą bažnyčion pagimdžius kūdikį — ne tiek ėimą, kiek iškilmingą jos sutikimą, pagerbimą ir jai teikiamą ypatingą Bažnyčios palaiminimą.

Atėjusi bažnyčion, ji laukia — klūpo pirmojoje zakristijoje. Laukia ne dėl to, kad ji nebūtų verta įžengti į pačią bažnyčią, bet kad pasiruoštų būti įvesta iškilmingai prie altoriaus.

Seniau, matyt, tokia moteris laukdavo bažnyčios prieangyje, po viškomis. Tokių laukiančių būdavo daugiau. Dėl to ši vieta gavusi *bobinčiaus* — bobų-moterų laukimo vietos vardą.⁵¹

Įvedybų apeiga atliekama šiuo būdu. Kunigas ateina į zakristiją, paduoda motinai uždegtą žvakę (čia vėl kai kam gali priminti krikštą) ir pašlaksto švęstu vandeniu. Kunigas apsirengęs kamža ir stula; stula baltos spalvos — tai rodo, kad ši apeiga nieko bendra neturi su apvalymu, nes tada būtų vartojama violetinė spalva. Kunigas skaito 23. psalmę, kuri kalba apie Viešpaties palaiminimą tiems, kurie yra nekaltų rankų, nesuteptos širdies, kurių mintys neturi tuštybės ir klastos; jie gaus palaiminimą ir užmokestį iš Dievo. Po to kunigas ištisia stulos galą, leidžia moteriai ją paimti ir taip įveda iškilmingai į bažnyčią, tardamas: „leik į Dievo bažnyčią, garbink palaimintosios Mergelės Marijos Sūnų, kuris tau davė vaisingumą sulaukti kūdikio“.

Kai moteris atsiklaupia prieš altorių ir dėkoja Dievui už kūdikį, kunigas toliau meldžiasi. Jis mena Marijos Gimdytojos ryšį su šia jos tarnaitė, prašo jai Dievo maloningumo ir Marijos užtarimo, kad jinai kartu su savo kūdikiu laimėtų amžinąjį dangaus džiaugsmą. Po to kunigas Trejybės vardu ją palaimina ir pašlaksto švęstu vandeniu.

3. PALAIMINIMAS yra šios apeigos esmė. Kitos maldos yra skirtos iškelti motinystės grožiui ir vertei. Tik šito nežinodami, kai kurie mūsų tautosakininkai galėjo tvirtinti, esą, ši krikščionybės apeiga reiškianti „nešvariosios apvalymą“, o pats „nešvarumo“ prietaras atėjęs pas mus su krikščionybe.⁵² Prietariai, jei jų kur pasitaikė mūsų liaudyje, greičiausiai buvo atnešti iš kabalistinių žydų srovių, kuriomis užsikrėtė savo metu (ypač XVI—XVII a.) mūsų ponija, o iš jos kai kas teko ir mūsų liaudžiai.

Šiaip įvedybų apeiga liaudyje buvo teisingai suprantama ir vertinama, kaip pamaldi tradicija. Ji buvo virtusi visuotine, visur ir visų motinų vartojama, įvedybų eidavo atlikti ir neteisėtai sulaukusios kūdikio.⁵³

Tą dieną motinos dažnai darydavo savo įžadus bei pažadus, pavesdavo naujagimį vienam ar kitam gyvenimo pašaukimui, maldaudavo jam ypatingų malonių. Kitos motinos atsiveždavo bažnyčion patį kūdikį ir jį aukodavo Dievui.⁵⁴ Ne viena motina tikėjo, kad tuo metu padaryti jos pažadai, pavedimai ar prašymai būdavę išklaudyti. Ypatingas motinų dėmesys krypdavo į Dievo Motiną. Po įvedybų jos eidavo prie

kurio nors jos paveikslo ar altoriaus. Artimas gimdymo skausmų prisiminimas versdavo jas suklupti ypač prieš Skausmingąją, kuri savo rankose laiko savo įsčių vaisių — nūn aukojamą dangaus Tėvui. Kaip tokiais atvejais neaukosi kūdikio Dievui? Krikštas buvo auka kūmų vardu, o dabar tai pakartoja pati motina pamaldžia savo širdimi. Senovėje aukota Dievui pirmagimiai, o lietuvė motina aukėjo kiekvieną savo pagimdytąjį.

4. VAIŠĖS po įvedybų pastaruoju metu nebuvo daromos. Tačiau atkrikštuvų arba atkrikštynių vardas rodo, kad seniau būta ir oktavinių arba posavaitinių vaišių — kuklesnių ir mažesniame būryje. Maisto visada likdavo, o, be to, mūsų liaudis mėgo vaišes. Kad įvedybų proga tikrai buvo vaišinami giminės ir artimieji, rodo žemaičių papročiai.⁵⁵

AUKLĒJIMAS

Mažo vaiko auklėjimas turi įvairių tradicinių momentų. Tiems momentams išryškinti ir apibūdinti gal reiktų atskiros studijos. Liaudies pedagogikoje būdingi konkretūs patarimai arba draudimai, kurie sudarė lyg pedagoginį kodeksą. Dažnas patarimas arba draudimas turėjo ir savo motyvus.

1. PATARIMAI lietė motiną ir vaiką. Motinos paprastai nori, kad kiti girtų jų vaikus. Tradicija reikalavo, kad motinos būtų kuklios, nerodintų savo vaikų nepažįstamiems ar mažai pažįstamiems, o ypač perėjūnams — kuršininkams, čigonams, žydams: viena, kad tokie žmonės tik pasijuokia arba „padyvija“, o antra, perėjūnai savo keista išvaizda kartais ir išgąsdina vaiką.⁵⁶ Net pažįstamiems, norintiems įsiteikti motinai ir pagirti vaiką, motina turėjo atsakyti: „Ką čia giri negiriamą daiktą!“

Vaikų labai tradicija primena tokius dalykus. Saugoti miegantį vaiką nuo mėnulio šviesos — tur būt, kad nesusirgtų lunatizmu. Neleisti jam žiūrėti į veidrodį, kad kas bloga nenutiktų. Kol dar nekalba, nevalgydinti jo žuvimi, nes, jei įstrigtų ašaka, nepasakys. Nekirpti ligi vienerių metų nei plaukų, nei nagų. Saugoti, kad kiti

vaikai per jį nežergliotų, nes gali ant jo užkristi, užgauti ar sužeisti. Be to, sakydavo, nevartoti nakčiai vystyklų, jeigu jie buvo palikti džiūti po saulės laidos — tur būt, kad vaiko neperšaldytų. Saugoti, kad jo kas neišgąsdintų, nes tada naktimis nemiegos.⁵⁷

Nepatariama per daug juokinti vaiko, kad nesuskaustų vidurėlių. Neleidžiama juoktis iš pradedančio kalbėti, kad nesumažintų jo drąsos. Draudžiama pamėgdžioti nevykusius pirmuosius kalbos bandymus, kad nepradėtų maišytis arba nepasidarytų „sunkiataromis“. Tačiau daugis pirmųjų sąvokų tyčia suprastinama, „palengvinama“, priartinama vaiko pajėgumui. Pradiniame, palengvintame vaiko žodyne žinomi tokie garsiniai žodžiai: a-ta-ta (šilta), u-ta-ta (šalta), takš-takš (plakti-musti), tekš-tekš (plautis), dar-dar (važiuoti), arba gyvulių vardai: au-au (šuo), bū (karvė), put-put (višta). Kiti dalykai vadinami savais vardais.

2. ŽAIDINIMAS. Vaiko ugdymas ilgesnį laiką siejamas su žaismu. Vaikas pratinamas žaisti — *žaidinamas*. Tėvai ir broliai stengiasi vaiką įtraukti į žaisminį bendravimą, pakalbinimą, prajuokinimą. Tam vartojamas čepsėjimas ar čiulpavimas lūpomis, juokingų veido judesių

darymas, gyvulių ar paukščių balsų pamėgdžiojimas. Šio žaismingumo turi ir vaiko migdymas lopšinėmis, jų niūniavimu arba lyliavimu. Štai vienas iš pavyzdžių:⁵⁸

A, a, a, a, lylia!
Lylia, lylia, auk didutis,
Lylia, lylia, būk gerutis,
Lylia! . . .

A, a, a, a, lylia!
Lylia, lylia, mano vaikas,
Lylia, lylia, auki sveikas,
Lylia! . . .

Kitas lyliavimo pavyzdys, užrašytas Padubysyje:⁵⁹

A, a, mažą vaiką,
Tegul Dievas sveiką laiko,
Kai užaugs — bus berniukas,
Šernų jaučių artojukas.

Mergaitei:

Kai užaugs — verpėjele,
Baltų drobių audėjėlė.

Paūgėjęs vaikas *kykuojamas* ant kelių, su juo žaidžiama „pelytė“ arba „verdama košelė“, jam dainuojama ir pasakojama. Bene pirmasis vaiko žaismas —*katutės*. Paimamos jo rankutės ir jomis plojama, dainuojant šią dainelę:⁶⁰

*Katu, katu, katučių, katučių,
Duos motutė kruopučių, kruopučių,
O tėvelis pyrago, pyrago,
Per šlaunelę botago, botago.
Didelės, didelės katutės!
Katu, katu (vėl kartojama).*

Tariant žodžius „didelės, didelės“, vaiko rankutės suglaudžiamos ir iškeliamos į viršų, aukščiau galvos. Kiti vietoj „didelės“ vartoja žodžius „Ačiū, Dievuliui, ačiū, ačiū, ačiū!“

Labai populiarius vaiko žaidinimas *košelės virimu*. Motina ar tėvas paima vaiko rankutę, ištiesia pirštelius, paspiaudo į delnuką ir smaližių pirštu ar vaiko piršteliu maišo „košelę“ ir dainuoja:⁶¹

*Viru, viru košę,
Vaikai atsilošę,
Sėdi atsisėdę,
Liežuvius padėję.*

Po to skaičiuoja vaiko pirštelius, kiekvieną atskirai: „čia — bliūdelis, čia — šaukštelis, čia — kampelis (duonos), čia — peiliukas, o čia — šakutė“. Toliau paskubintu tempu sakoma: „Bėga, bėga pelytė vi r, vir, vi r, vir šulnelin gerti . . .“ Po žodžių „bėga, bėga“ vaiko rankute žaidėjas bėga savo pirštais aukštyn ligi pažasties ir čia slepiasi lyg pelytė. Vaikas prajunka ir vėl laukia pradėti žaidimą iš naujo ligi nusibosta.

Trečias visų mažųjų laukiamas žaidinimas vadinamas *kucinimu*. Dažniausiai tėvas paima vaiką, pasodina — apžargdina ant kelio, krato koją, lyg jotų, ir kalba:⁶²

*Kuc, kuc, kuc, išvažiuoju turgelin,
Kuc, kuc, kuc, riestainių pirkti,
Kuc, kuc, kuc, kringelių rinkti.*

*Važiavau per tiltą, su kubilu miltų,
Tiltas sukrutėjo, miltai išbyrėjo.
Lėkit mergos semti, o bernai laižyti. . .*

Šust, šust, vežimėlį šust!...

Tariant „šust, šust" vaikas stipriau pajodinamas, pakratomas ir pametamas ant lovos.

Kaimas turėjo ne tik įvairių žaidimų, bet ir žaislų mažamečiams vaikams. Žaislus padarydavo patys tėvai — barškučius, tarškučius, skambučius, stovimas kėdeles, vežiojamus ratukus, dviratukus, arkliukus, kareiviukus, švilpynes (karklines ar molines) ir panašiai.⁶³

3. DRAUDIMAI, kuriuos vaikams vartojo tradicinė liaudies pedagogika, buvo įvairūs ir pirmu įspūdžiu atrodo per gausūs. Draudimai buvo tik dalis ugdymo, ir jų tikslas — apsaugoti vaiką nuo netinkamų įpročių ar palinkimų. Apsaugomasis momentas visada yra pirmesnis už diegiamąjį. Gėrio pradai sąmoningiau diegiami vėlesniame amžiuje, kai vaikas daugiau supranta.

Vaikams buvo draudžiama numesti žemėn duoną, o nukritus reikalaujama ją pakelti ir pabučiuoti. Neleidžiama spiaudyti į vandenį, nes jis žmonių ar gyvulių geriamas. Nevalia žėisti

medžių žievės, skabyti lapų, skinti gėlių, nes tai Dievulio leisti gyvi dalykai, kuriems skauda, kai juos skini ar sužėidi. Tėvai subardavo vaiką, pastebėję, kad jis kankina katę, šunį, vabalėlį ar musę, nes nenori, kad jame įsigalėtų žiaurumo polinkis. Jau patys šie ir panašūs draudimai ugdė pagarbą daiktams, augmenijai ir gyvuliams, įvairūs draudimai saugojo vaiką nuo nepagarbos žmogui ar kitam vaikui. Nevalia kito pravardžiuoti, kito fizinių trūkumų pajuokti ar iš jų tyčiotis, su kitais vaikais peštis, kitiems liežuvį rodyti, į kitą spiaudyti.

4. BAUDIMAS. Liaudinė pedagogika nebuvo liberali. Ji nesitenkino tik žodiniu draudimu, bet vartojo ir fizinį baudimą. Baudos turėjo savo laipsniavimą. Tarp draudimo ir baudimo dar buvo vartojamas *pabauginimas*.

Būta bendrų sentencinių bauginimų, kuriuos visi vaikai iš anksto žinojo, pvz.: nemeluok — liežuvis sutins; neдрaskyk paukščių lizdų — labai nupus; nespiaudyk į ugnį — po mirties

karštą plytą laižysi! Vaikai buvo įspėjami, kad nedraskytų kregždžių lizdų, nes jų veidas pasidarys strazdanotas, šlakuotas, arba neliestų tokio labai naudingo padaro, kaip rupūžė, nes veidas pasidarysias dederviniuotas. Jeigu vaikas kėsinaisi daryti kokią šunybę, buvo pabauginama žodžiais „gausi diržo“ arba „beržinės košės“. Jeigu jis darosi nesuvaldomas, pasakoma: „Palauk, ateis ubagas (ar žydas) — atiduosiu, kad įsikištų į maišą ir išsineštų!“

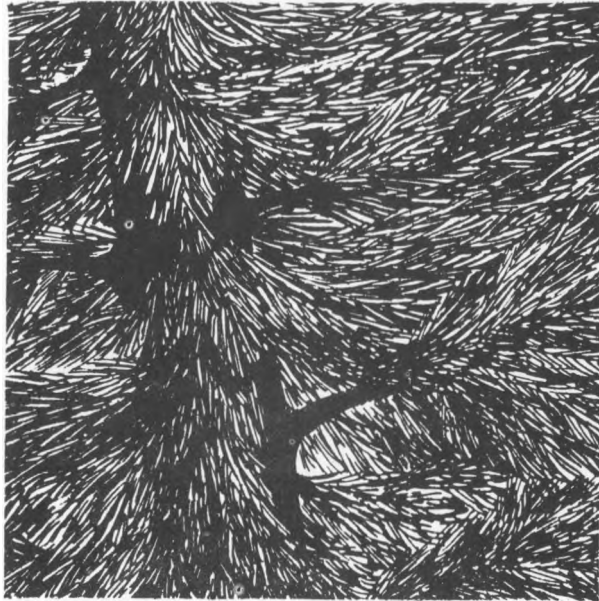
Švelniausias, kasdieniškas vaiko baudimas buvo tekstelėjimas ranka į minkštą vietą. Rimtesnis baudimas buvo „beržinė košė“ — plakimas rykšte. Rimčiausias buvo tėvo diržas. Beržo rykštė buvo lyg palaimingos baudos simbolis, nes sakytą, kad kas beržo košės ragavo, tas geriau auga. Diržas, botagas arba virvė buvo vartojami paaugusiems vaikams.

Kartais buvo baudžiama toji kūno dalis, kuri dalyvauja nusikaltime. Nusikalsta dažniausiai vaiko rankos, tad jis „gaudavo per nagus“. Už negražų žodį buvo tekstelėjimas per žandą. Baudžianti ranka buvo ir mylinti, tad vaikas

turėjo jos atsiprašyti pabučiuodamas. Retais atvejais buvo liepiama pabučiuoti ir baudžiantį įrankį — diržą, rykštę ar virvę.⁶⁴ Tai turėdavo padaryti vyresni vaikai, kad geriau atsimintų.

Kartais vaikai išsiperka iš bausmės, tėvų atsiprašydami ir pabučiuodami jiems ranką. Tačiau iš kai kurių dalykų nėra jokio išsipirkimo. Jei vaikas kartais nudžiauna svetimą daiktą, tada ne tik stipriai nuplakamas, bet priverčiamas daiktą gražinti ir atsiprašyti jo savininkų.

BANDYMAI

Brendimo tarpsniai, kuriuos išgyvena vaikas ir paauglys, visose tautose iškeliami į tradicinę plotmę. Tie tarpsniai susiję su įvairiais fiziniais ir dvasiniais reiškiniais, kurie vaikui ar jaunuoliui būna nelaukti, kelia nuostabą, susijaudinimą ar sąmyšį. Tradicinė pedagogika verčia tėvus ir vyresniuosius rodyti savo vaikams deramą supratimą, paguodą, pradžinimą, įvertinimą. Pirmieji brendimo momentai, kuriuos paminėsime, yra vaikiški, dėl to neturi apibrėžto ceremonialumo.

1. ČIULPUKAS yra simbolis pirmojo kūdikio subrendimo, kada jis atsipalaiduoja nuo motinos krūtinės. Normaliai berniukas atpalaiduojamas po metų, mergaitė — po metų ir 1 —2 mėnesių. Kai vaikai silpnesni arba kurioje šeimoje maži miršta, pati motina maitina iki 2—3 metų. Nujunkymui buvo patariama parinkti tinkamą laiką. Nejunkoma pavasarį ar rudenį, vandens pakilimo ar ledų ėjimo metu; taikoma, kad būtų jaunas mėnulis. Prieš atitraukdama nuo savęs, motina pamaitina iš vakaro, o rytą anksti pati išnyksta kokioms 3—4 dienoms iš namų — pas tėvus ar kitus artimuosius. Per tą laiką vaikas, gavęs čiulpuką (žinduką), atpranta.⁶⁵

Sunkiau su tais vaikais, kurie ilgiau buvo maitinami. Jie verkia, neima į burną kito maisto, kartais ima karščiuoti. Tokiais atvejais motina po keleto dienų vėl pradėdavo žindyti. Toks motinos elgesys buvo peikiamas, o vaikas vadinamas pravardžiuojamu *atžindžio* arba *atžinduolio* vardu. Apie tokį vaiką buvo daromos prielaidos, kad jis būsiąs kaprizingas, kietos piktos valios. Jei kas vėliau gyvenime tokią valią reiškia, žmonės spėliodavo, ar jis nebus išaugęs iš atžinduolių vaikų.⁶⁶

Iš apeiginių momentų įsidėmėtinas šis. Paskutinį kartą pažindžiusi, motina kūdikį peržegnodavo ir pabučiuodavo. Čiulpuką vaikas vartodavo gana ilgai, iki 2—3 metų, kol ima reikštis naujas brendimo tarpsnis, vadinamas „ožiukais“.

2. OŽIUKAIS vadinami vaiko kaprizai, kurie ima reikštis, pereinant iš kūdikystės į vaikystę, apie 2.-3. metus. Tuo metu vaikas visur pabrėžia savo valią, savo „noriu“ arba „nenoriu“. Jis priešgyniauja, daro vis priešingai, negu tėvai jam liepia.

Jau pats švelnus šio brendimo reiškinių vadinimas „ožiukais“ rodo pedagoginį vaiko padėties supratimą. Visi stengiasi „ožiukų“ be reikalo nesukelti, jų neerzinti, dažniausiai — nekreipti į juos didesnio dėmesio. Bet kai

„ožiukai“ per daug ima rodyti ragučius, tada jie tvarkomi rykšte. „Ožiukai“ ilgai netveria — praeina po pusės metų ar kiek ilgiau. Po to vaikas vėl būna „geras“.

3. DANTUKAI, kuriuos vaikas keičia apie 6.—7. metus, pereidamas į vėlyvąją vaikystę, sukelia vaikui naujo nerimo. Jis jaudinasi, ima gėdytis. Galvoja, kad bus bedantis, nes taip jį kartais pravardžiuoja kiti vaikai. Be to, iš jo juokiasi, vadina jį „šapliu“ ar „švepliu“.

Šitai žinodami, tėvai atskleidžia paprastą tiesą, kad tie pieno dantukai buvo silpni, ir kad jis susilauks gerų, tvirtų dantų. Šiuo atveju paimamas iškritęs dantukas, metamas į krosnį ir sakoma: „Pele, pele (arba: vilke), te tau dantis kaulinis, duok man geležinį“.⁶⁷ Kodėl čia minima pelė arba vilkė? Vaikas tuos „sutvėrimus“ žino. Jų dantys labai stiprūs. Be ilgų aiškinimų vaikas suvokia, kad nėra ko gailėtis iškritėlio, nes gaus naują ir ne bet kokį dantį — stiprų ir tvirtą, kaip minėtų „sutvėrimų“. Svarbiausia juk būna vaikui tėvų dėmesys šiuo atveju, o kartu ir nuraminimas bei padrąšinimas.

BRANDYNOS

Brandynos buvo švenčiamos bei minimos jau paauglystėje ar pereinant į jaunystę. Tos apeigos įvesdavo jauną žmogų į suaugusiųjų bendruomenę. Brendimo tarpsnių pažymėjimas susietas su tam tikrais simboliniais ženklais, kaip rūtos, duona, butelis ir t. t.

1 ŽIEDAI yra labai neįprastas vardas, išskylantis mergaitės brendimo apraiškų pradžioje. Mergaitės tuo metu išgyvena savotišką susirūpinimą, net susijaudinimą. Šie reiškiniai jai atrodo baisi paslaptis. Kaip tik tuo metu tėvai šią paslaptį imasi atskleisti, parodyti jai savo džiaugsmą, net pagarbą, o kartu ir nuraminimą.

Tos pirmosios mėnesinės apraiškos tradiciškai iškeliomos viešumon šiuo būdu. Motina nelauktai pliaukšteli mergaitei per veidą ir paklausia: „Ką tu čia turi“ (savo veide)?⁶⁸ Iš tikro mergaitės veidas išduoda, ką ji jau turi, kas joje pasireiškia. Kad tas veidas panašiais atvejais nerodytų išbalimo, motina pliaukšteli, kad mergaitė paraustų ir jos veido spalva vėl

atsigautų. Šitai motina daro sąmoningai prie tėvo, senelio ir senelės. Kai mergaitė išrausta, pasakoma: Žiūrėk, tu būsi graži, skaistaveidė! Pasakiusi komplimentą, kad ji būsianti graži, motina ją pabučiuoja. Pabučiuoja ją po to ir tėvas. Nuo šiol mergaitei rodoma daugiau pagarbos ir dėmesio.

Mėnesinės apraiškos buvo vadinamos „žiedais" viena — kad šios apraiškos rodo pražystantį amžiaus tarpsnį, antra — kad šių apraiškų dienomis seniau mergaitės ar moterys mesdavusios į upelį žiedus arba žoles; tai buvo lyg kokia matriarchatinė auka.

Berniuko panašaus bręsimo tarpsniui pažymėti jokių apeigų tradicija tuo tarpu nežino. Gal jos seniau ir buvo, bet vėliau įsiliejo į religinį (pirmosios išpažinties ir komunijos) aktą. Šis aktas seniau buvo atliekamas apie 10.—12. amžiaus metus, atseit — artimame šio bręsimo termine.

2. RŪTA mūsų tautosakoje yra tapusi skaistumo simboliu, gal būt, nuo tų laikų, kada ji pradėta šventinti mūsų bažnyčiose. Nors nėra ypatingo ceremonialo, bet rūtomis puoštis pradeda mergaitės, sulaukusios 18 metų, tuo laiku, kada mergaitė jau laikoma subrendusi. Tuo metu mergaitei leidžiama lygiomis su kitomis vyresnėmis draugėmis dalyvauti vakaronėse.

Šis subrendimo tarpsnis dar nebuvo laikomas pasiruošimu tekėti. Tekėjimo laikas įprastai buvo apie 24.—25. metus. Prieš tą laiką buvo būdinga ceremonija, kurią simbolizuoja duona.

3. DUONA. Mergaitei, kuri jau gali tekėti, motina pavesdavo savarankiškai iškepti pirmąją duoną. Kadangi duonos kepimas yra išimtinė moters teisė, tai ši apeiga reiškė ir motinos teisių perteikimą dukrai. Tokią duoną mergaitė kepdavo šeštadienį, kad būtų galima ją nunešti į pirtį, kur susirenka ir kitos moterys. Jos ir vaišinamos ta duona bei duonos „rūgštimi". Kepant pirmąją duoną, motina pati pastatydavo duonkepę, paduodavo miltus, vandenį, mentę. Visa tai perduodama dukrai, motina ją pabučiuodavo. Duktė pati turėdavo įsimaišyti, atsiminkyti, išsikūrenti krosnį ir iškepti.

Mažesnysis duonos kepalukas, greičiau iškepęs, būdavo tuoj perlaužiamas ir ragaujamas. Duktė su šia duona atsisėdavo ant kilnojamo suolo prie stalo, o motina pasišaukdavo tėvą, kitus šeimos narius, net artimą kaimynę, ir apdalydavo „dukters rūkštimi“.

Tėvas, paragavęs šios duonos, dukrą pabučiuodavo ir apsukdavo su suolu durų link. Tai reiškė: jei jau moki duoną kepti, gali išeiti iš namų — ištekti. Jei prie šios ceremonijos pasimaišo jaunų žmonių, tai jie dukterį su duonos kepalėliu išnešdavo pro duris — „į marteles“.

Po to motina dar kartą pabučiuodavo dukrą ir pasakydavo: „Aš jau tiek prisikepiu, dabar gali tu kepti“. Tą dieną per pietus tėvas viešai pasakydavo, kokią dalį skirs dukros kraičiui. Nuo tos dienos duktė imdavosi motiną pavaduoti prie duonos kepimo ir prie kitų ruošos darbų. Jei ji greičiau neišteka, o ateina „duonos ceremonija“ kitai seseriai, tai po to vyresnioji vis tiek laikoma motinos pavaduotoja.⁶⁹

Ši apeiga rodo ne tik subrendimo pažymėjimą, bet ir paruošimą būsimos motinos maitintojos pareigoms.

4. BUTELIS simbolizuoja bernioko subrendimą — priėmimą iš „piemenų“ į vyrus. Seniau Lietuvoje berniokai net iki 18 metų dar paganydavo bandą. Nuo to laiko jau laikyta negarbe ganyti, būti „piemeniu“. Įrodymui, kad berniokas jau eina į vyrus, buvo ūsai, dėl kurių užkliūdavo kiti bernai, erzindavo jaunuolius, kad jie neauga ar per menkai auga. Tačiau ir ūsai nepadarydavo jaunuolio oficialiai vyru. Reikėjo po 18 metų, kartais vėliau, sutarti priimtuves į vyrus ir „fundyti“ gėrimo butelį. Ta proga vyrai sugalvodavo įvairių pokštų jaunuoliui „įšventinti“ į vyrus.⁷⁰

Ši ceremonija vis dėlto nebuvo šeiminė, o vyriškai bendruomeninė. Tačiau po to niekas jau jaunuolio nepravardžiavo ir nelaikė ne vyru. Ir šioje neryškioje brendimo pažymėjimo apeigoje vis dėlto slypėjo pedagoginis pradas. Kol nepasiekei savo amžiaus ribos, nesiek būti, dėtis ar vadintis vyru. O kai pasieksi, bus tai pažymėta įprastu žinomu būdu.

Paskutinės brandynų apeigos mergaitėms ir vyrams, kaip liudija paprotiniai likučiai, buvo daromos rudenį. Su brandos pažymėjimu, sakoma, vykęs ir *vardo pakeitimas* arba priderintas amžiui vadinimas. Iš mažybinių pereita į pilnus vardus arba vietoj tokio ar tokio tėvo „vaiko“ ar „sūnaus“ ar „dukters“, jau stačiai vadinta pavarde su „aičiu“ ar „aite“. Šios apeigos vienu ar kitu būdu buvo siejamos ir su vaišėmis.

Santrumpos

- A — Aidai, *žurnalas*.
At — Ateitis, *žurnalas*.
Drg — Draugas, *dienraštis*.
GKr — Gimtasis kraštas, *kraštotyros žurnalas*, *Šiauliai* 1935 — 37, 1940 — 43.
LEB — Lietuvių etnografijos bruožai, *red. A. Vyšniauskaitė*, *Vilnius*, 1964.
LD — Lietuviškos dainos I — III, *užr. A. Juška, išl. J. Juška*, *Kazanė* 1880 — 82, *Vilnius* 1954.
LE — Lietuvių enciklopedija, *išl. Bostone, JAV*.
Liet — Lietuvninkai, *Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus XIX a., paruošė V. Milius, Vilnius* 1970.
LL — Laiškai lietuviams, *žurnalas*.
LSD — Lietuvių svotbinės dainos I — II, *užr. A. Juška, išl. J. Juška*, *Kazane* 1883, *Vilnius* 1955.
LT — Lietuvių tautosaka, *vyr. red. K. Korsakas, Vilnius* 1957.
LTA — Lietuvių tautosakos apybraiža, *vyr. red. K. Korsakas, Vilnius* 1963.
LTS — Lietuvių tautosakos skaitymai I — II, *paruošė J. Balys, Tuebingen* 1948.
KS — Kupiškėnų senovė, *E. Dulaitienė-Glemžaitė, Vilnius* 1958.
MT — Mūsų tautosaka I, II, IV, VII, *red. V. Krėvė Mickevičius, Kaunas* 1930 — 33.
SV — Suvalkiečių vestuvės, *aprašė U. Žemaitienė, red. J. Balys, Cleveland* 1953.
SD — Švietimo darbas, *žurnalas, Kaunas* 1921.
TD — Tautosakos darbai I, VII, *red. J. Balys, Kaunas* 1935, 1940.
Tp — ten pat
TŽ — Tauta ir žodis I, II, *red. V. Krėvė Mickevičius, Kaunas* 1923 — 24.
Ž — Židinys, *žurnalas*.

Literatura

- A. G., *Mūsų kaimo papročių kitimas*, Mūsų kraštas 1938, N 45.
Aleksandravičius (Aistis) J., *Apie tradiciją*, Tautos mokykla 1935, N 13 — 14.
- A. J., *Religinių tradicijų fiksavimas ir apsaugojimas*, Ž 1935, N 2.
Ambrazevičius J., *Savęs beieškant tautosakoje*, Naujoji Romuva 1935, N 10 — 11.
- Augienė D., *Mūsų papročiai ir tradicijos*, Drg 1958.1.25.
Bagdavičius V., *Piršlybos*, Drg 1956.XII.31.
Baldauskas J., *Brandynos apeigos*, LE IV, Kaunas 1936.
Balys J., *Litauische Hochzeitsbraeuche*, Hamburg 1946.
Balys J., *Seni vestuviai papročiai*, Drg 1960.1.23.
Baltramaitis S., *Litva, ocerki narodnavo bita litovcev*. Svadba. Petersburg 1877.
- Bani Al., *Piršlio dekretas*, Vakarai 1937, N 88.
Brazys T., *Lietuvių liaudies daina vestuvėse*, TŽ II, 1924.
Bugailiškis P., *Šis tas apie mūsų dorovinių prasižengimų baudžiamuosius papročius*, GKr 1938, N 1 — 2.
- Buračas B., *Kupiškėnų vestuvės*, TD I, 1935.
Buračas B., *Kupiškėnų vestuvės*, Naujoji Romuva 1937, N N 20, 21 — 22.
- Buračelis B., *Suvalkiečių vestuvės*, Sekmadienis 1937, N 6.
Butėnas P., *Vestuvių apeigos*, TŽ II, 1924.
- Cappeler K., *Leben u. Gebraeuche der alten preuss. Litauer*, Heidelberg 1904.
- Čepėnaitė I., *Simboliai lietuvių tautosakoje*, Mūsų Vytis 1959, N 2 — 3.
- Černeckis V., *Naujo gyvenimo tradicijos*, Vilnius 1961.
- Čilvinaitė M., *Vestuvės Upynos apylinkėje*, GKr 1935, NN 1, 2, 3 — 4.
- Čilvinaitė M., *Gimdyvės ir jų higiena*, GKr 1940, N 3 — 4.
- Daužvardienė J., *Mūsų tautiniai turtai*, LL 1954, N 2.
- Gaida Pr., *Tradicijos ir naujovės*, Tėviškės žiburiai 1971, N 17.
- Germantas (Pr.), *Mūsų tautotyra*, Ž 1935, N 10.
- Gisevius E., *Hochzeitsgebraeuche der Ragainer*, Preuss. Prov. Blaetter 1843.
- Gisevius E., *Prūsų lietuvių . . . gimtųjų ir krikštynų papročiai*, Liet. 141 — 47.
- Gisevius E., *Tilžiškių lietuvininkų pravedliavimo aprašymas*, Liet. 148 — 164.
- Glemžaitė M., *Kupiškėnų vestuvėninkai*, Kaunas 1936.
- Grinius J., *Tradicijos ir pažanga*, A 1947, N 1.
- J-nas, *Piršlys melagis pakartas*, Sekmadienis 1937, N 37.

Juška A., *Svotbinė rėdą veliuoniečių lietuvų*, Kazanė 1880
 (Perspausdinta LSD II, 285 — 376, su pastabomis 569 — 94).
 Yla St., *Dvasinis mūsų kaimo lūžis*, 2 1939, N 10.
 Yla St., *Lietuviškos šeimų tradicijos* (rot. leid.), Kirchheim-Teck
 1947.
 Yla St., *Lietuviškos tradicijos laukia jaunų entuziastų*, Mūsų Vytis
 1956, N 6.
 Yla St., *Kas yra tautinė tradicija*, Drg 1963, N 199.
 Katkus M., *Balanos gadynė*, MT IV, Kaunas 1931 ir Katkaus
 Raštai, Vilnius 1965.
 Katzenelenbogen U., *Marriage Customs of the Lithuanians: The*
DAINA, Chicago 1935.
Klaipėdiečių vestuvių apeigos, TD VII, 1940.
 Korsakas K., vyr. red., *Vestuvių dainos, raudos, oracijos, dialogai*,
 LT, Vilnius 1957.
 Korsakas K., *Šeimos apeigų ir papročių (krikštytųjų, vestuvių)*
dainos, LTA, Vilnius 1963.
 Krėvė Mickevičius V., *Dzūkų vestuvės*, MT II, Kaunas 1930.
 Krėvė Mickevičius V., *Krikštytųjų apeigos Dzūkijoje*, MT VII,
 Kaunas 1933.
 Kriauza A., *Vaikai ir jų auginimas Kupiškio apylinkėje*, GKr 1943,
 N 1 (31).
Kupiškėnų vestuvių (dvi) raudos. TŽ I, 1923.
 Kulikauskienė V., *Vestuvių papročiai*, Kraštotyros bruožai, Vilnius
 1964.
 Maceina A., *Ugdymo santykis su kultūra*, 2 1937, N 1.
 Maceina A., *Ugdymo vieta kultūros santvarkoje*, 2 1937, N 10.
 Maldeikis P., *Tradicijos ir auklėjimas*, Drg. 1952.XI.22.
 Maldeikis P., *Tradicinis lietuvių auklėjimas*, A 1954, N 9.
 Mažiulis A., *Lietuvių šeimos papročių sovietizacija*, A 1969, N 1.
 Meškauskas Pr., *Volksbraeuche im litauischen Familienleben*,
 Tilsit 1936.
 Mickevičius J., *Žemaičių vestuvės*, MT VII, 1933.
 Mickevičius, J., *Žemaičių krikštytųjų*, TD I, 1935.
 Mickevičius J., *Apie dorovinių nusižengimų baudimą*
Žemaičiuose, GKr 1938, N 3 — 4.
 Morkūnienė E., *Apeiginiai šokiai dzūkų vestuvėse*, Kraštotyra,
 Vilnius 1969.
 Nežinomas autorius, *Lietuviškos (prūsų) vestuvės*, Liet. 186 — 194.
 Neveravičius F., *Laiškas broliui (apie tradicijas)*, Santarvė 1954, N 7.
 Pauliukonis Pr., *Svarbus tautinių tradicijų vaidmuo*, Drg. 1956,
 N 283.

Pečiūra P., *Tradicijos vakar ir šiandien*, Vilnius 1974.
 Praetorius M., *Verloebnisse der Jungen Leute ... in Preussens*
Gebraeuche: W. Manhardt, Letto-Preussische Goetterlehre,
 Riga 1936.
 Rūgis J., *Tradicijos — kultūros elementas*, Drg 1956.IX.22, 29;
 X.6.
 Sauka A., *Lietuvių vestuvinės dainos*, Literatūra ir kalba IX,
 Vilnius 1968.
 Slaviūnas Z., *Kalendorinės vestuvių ir šeimos santykių sutartinės*,
 Sutartinės II, Vilnius 1958.
 Staugaitis J., *Zanavykai (apie vestuvinius jų papročius)* ŠD,
 Kaunas 1921.
 Stukėnaitė-Decikienė Pr., *Karvojus, kaip ritualinė duona vestuvių*
apeigose pas mus ir kitur, GKr 1941, N 1 — 2.
 Širvaitis K., *Religious Folkways in Lithuania and Their*
Conservation among the Lithuanian Immigrants in the
United States, Washington 1948.
 Širvaitis K., *Tremtiniai ir lietuviškųjų papročių ir tradicijų*
palaikymas, A 1950, N 6.
 Tamošaitienė A., *Vestuviniai lietuvių papročiai*, Tėviškės žiburiai
 1974, N 25 — 26.
 Tumas J., *Kaip tradicijos valstybina*, Naujoji Romuva 1931, N 23.
 Valančius M., *Žemaičių vestuvės: Palangos Juzė*, Klaipėda 1869.
 Vyšniauskaitė A., *Šeimos buitis ir papročiai*, LEB, Vilnius 1964.
 Vyšniauskaitė A., *Lietuvių šeimos tradicijos*, Vilnius 1967.
 Vyšniauskaitė A., *Lopšiai ir kitos vaikų auginimo priemonės*, Iš
 lietuvių kultūros istorijos II, Vilnius 1959.
 Vitkauskas A., *Vaikų gimdymas ir auginimas Padubysio apylinkėje*,
 GKr 1937, NN 1, 2 — 4.
 Zalubas R., *Lietuviškųjų tradicijų reikalu*, Drg 1956, N 24.

Išnašos

Išvadas: KAS YRA TRADICIJOS?

- 1 V. Mykolaitis, *Tautosakos reikšmė*: MT I, 6
- 2 J. Rūgis, *Tradacijos — kultūros elementas*: Drg 1956, N 229
- 3 V. Krėvė Mickevičius, *Redakcijos žodis*: MT I, 4
- 4 DB, 85
- 5 Ž 1935, N 2, 213
- 6 Petras, *Ką gi dabar rinkti?*: At 1912, N 6 — 7, 271
- 7 J. Mickevičius, *Žemaičių krikštynos*: TD I, 86
- 8 J. A., *Religinių tradicijų fiksavimas ir apsaugojimas*: Ž 1935, N 2, 213
- 9 St. Yla, *Dvasinis kaimo lūžis*: Ž 1939, N 10, 352
- 10 J. A., op. cit.: Ž 1935, N 2, 214
- 11 Akademikas 1937, N 2, 28
- 12 J. Daužvardienė, *Mūsų tautiniai turtai*: LL 1954, N 2, 33
- 13 F. Neveravičius, *Laiškas broliui: Santarvė* 1954, N 7, 218
- 14 J. Rūgis, op. cit.: Drg 1956.X.6
- 15 St. Yla, *Lietuviškos tradacijos laukia jaunų entuziastų*: Mūsų Vytis 1956, N 6, 270
- 16 P. Pečiūra, *Tradacijos vakar ir šiandien*, Vilnius 1974, 4
- 17 Tp 3
- 18 Tp 55
- 19 *Literatūra ir menas* 1963.IV.27
- 20 A. Vyšniauskaitė, *Lietuvių šeimos tradacijos*, 1967, 9 — 10
- 21 P. Pečiūra, op. cit. 84 — 85
- 22 A. Vyšniauskaitė (red.), *Bendrieji naujųjų papročių bruožai*: LEB, 561 — 62
- 23 P. Pečiūra, op. cit. 86
- 24 Tp 3
- 25 Tp 114
- 26 Tp110 —11

I SKYRIUS: PASIRUOŠIMAS VEDYBOMS

1 DB, 72	45 MT VII, 63
2 LT, 38	46 TD I, 208
3 LSD I, 83	47 DB, 75
4 KS, 275	48 LTS II, 164
5 DB, 72	49 TD I, 208
6 LSD I, 57	50 LTS II, 164
7 Tp 37	51 TD I, 508
8 LD I, 310	52 DB, 75; TD I, 208; LTS II, 164
9 LT, 27	53 TD I, 208
10 KS, 308 — 11	54 MT VII, 63
11 TŽ II, 165	55 DB, 75
12 Drg 1956, N 305	56 MT VII, 64. LSD I, 406
13 Tp, N 305	57 TD I, 209
14 GKr 1935, N 1, 240	58 MT VII, 63
15 SV, 14	59 GKr 1935, N 2, 294
16 Tp 14	60 LSD I, 230
17 MT II, 20—21	61 A 1967, N 1, 47
18 GKr 1935, N 1, 242	62 MT II, 35; tp VI, 68; TD I, 209
19 MT II, 21; VII, 54	63 TŽ II, 170
20 GKr 1935, N 1, 242	64 MT II, 36; IV, 92
21 TD I, 206	65 GKr 1935, N 2, 298
22 MT VII, 54	66 MT IV, 93
23 LSD I, 228 — 57	67 Tp 92
24 Tp 234	68 TD I, 211
25 MT II, 25	69 MT VII, 71
26 TD I, 207	70 TD I, 210 — 11
27 SV, 15	71 LTS II, 164
28 LSD I, 247 — 48	72 MT II, 37
29 TD I, 207	73 SV, 30
30 MT VII, 56	74 Tp 19
31 GKr 1935, N 2, 294	75 MT II, 38
32 TD I, 207	76 LSD I, 409 — 67
33 MT VII, 56, 58	77 TŽ 11, 193 — 208
34 MT II, 28 — 31	78 MT II, 39; TŽ II, 193—94
35 LSD I, 258 — 377	79 MT IV, 92; SV, 18—19
36 MT II, 29 — 31	80 SV, 19
37 MT VII, 58 — 63	81 GKr 1935, N 2, 298
38 Tp 58	82 MT II, 142 — 44
39 Tp 63	83 GKr 1935, N 2, 299 — 301
40 SV, 15	84 MT II, 44
41 MT VII, 65	85 MT VII, 73
42 TD I, 208	86 MT II, 44
43 MT IV, 88	87 TD I, 210 — 11
44 MT II, 34	

II SKYRIUS: VESTUVIŲ APEIGOS

1 MT II, 47	40 Tp 227; TŽ II, 178
2 Tp 47	41 KS, 335
3 TŽ II, 177	42 TD I, 227
4 TD I, 213	43 MT VII, 86
5 Tp 213	44 SV, 39
6 MT II, 48	45 Tp 39
7 SV, 34	46 MT VII, 88
8 TD I, 212; KS, 332	47 TD I, 229
9 MT IV, 93; TD 1, 212; KS, 332	48 SV, 40
10 LT, 264 — 68	49 MT VII, 89
11 LST I, 484	50 Tp 88
12 MT II, 51	51 TD I, 229 — 30
13 GKr 1935, N 3 — 4, 371	52 SV, 40
14 LSD I, 454	53 MT II, 66
15 Tp 454 — 79	54 Tp 67; MT VII, 89
16 TŽ II, 205	55 MT II, 68
17 MT IV, 95	56 A 1969, N 1, 47
18 GKr 1935, N 3 — 4, 371	57 MT VII, 94 — 99
19 Tp 372	58 SV, 50
20 MT II, 57—8	59 TD I, 235
21 TD I, 216—18	60 Tp 244
22 SV, 36; LSD I, 458	61 KS, 337
23 MT II, 59	62 TD I, 243 — 47
24 LTS II, 165	63 SV, 57
25 GKr 1935, N 3 — 4, 372 — 73	64 MT II, 70; TD I, 248
26 SV, 37; LSD I, 514; TD I, 258	65 GKr 1941, N 1 — 2, 113 — 116
27 TD 1, 218 — 19	66 Tp 115
28 MT II, 61	67 LSD I, 590
29 MT VII, 80 — 82	68 Tp 590
30 Tp 82; LSD 1, 518	69 GKr 1941, N 1 — 2, 216
31 MT VII, 83; GKr 1935, N 3 — 4, 373	70 MT II, 70
32 TD I, 219	71 Tp 70
33 MT IV, 98	72 TD I, 238
34 SV, 38	73 Tp 248
35 Tp 38	
36 LSD I, 519	
37 TD I, 220	
38 SV, 38	
39 TD I, 221	

III SKYRIUS: MARČIOS PRIIMTUVĖS

1 LT, 163
 2 KS, 343 — 46
 3 MT VII, 103, 105
 4 TŽ II, 226
 5 KS, 338 — 40
 6 MT VII, 107
 7 TD I, 256
 8 Tp 256
 9 SV, 53
 10 MT VII, 108
 11 TD I, 257 — 58
 12 SV, 51 — 56
 13 MT VII, 105 — 08
 14 TŽ II, 232
 15 KS, 342
 16 TD I, 264 — 66
 17 MT VII, 111
 18 SV, 54
 19 MT II, 79 — 81; TŽ II, 233
 20 TŽ II, 234; LT, 158
 21 SV, 57 — 60
 22 TD I, 270 — 71
 23 MT II, 86; TŽ II, 235
 24 TD I, 272
 25 Tp 273
 26 SV, 60 — 62
 27 MT VII, 113
 28 MT II, 83
 29 TD I, 266
 30 MT VII, 117
 31 TD I, 271, 276
 32 MT II, 90
 33 Tp 86; TŽ II, 235
 34 GKr 1935, N 3 — 4, 377
 35 MT VII, 117
 36 TD I, 276
 37 MTVII, 117 — 18
 38 TD I, 276
 39 TŽ II, 235; MT II, 86
 40 MT II, 90
 41 GKr 1935, N 3 — 4, 378
 42 DB, 75, 82
 43 LTS II, 167
 44 GKr 1935, N 3 — 4, 378
 45 SV, 71
 46 Tp 72
 47 Tp 73
 48 Tp 74
 49 LT, 162
 50 Tp 164
 51 Tp 172
 52 KS, 354

IV SKYRIUS: KŪDIKIS NAUJOJ ŠEIMOJ

1 GKr 1943, N 31, 205 — 06
 2 Tp 207
 3 Tp 208
 4 TD I, 88
 5 GKr 1943, N 31, 214
 6 MTVII, 311
 7 Tp 32
 8 GKr 1943, N 31, 208 — 09
 9 Tp 210
 10 MTVII, 35; TD 1, 90 — 91
 11 TD I, 93
 12 LTS II, 155
 13 GKr 1937, N 1, 66
 14 Tp 66
 15 LTS II, 155
 16 TD 1, 91
 17 LTS II, 155; GKr 1937, N 1, 66
 18 GKr 1937, N 1, 66
 19 Tp 66; LTS II, 155
 20 GKr 1941, N 1 — 2, 94
 21 GKr 1937, N 1, 67
 22 TD I, 93; LTS II, 155
 23 GKr 1943, N 31, 215
 24 MT VII, 37
 25 GKr 1940, N 3 — 4, 293
 26 GKr 1943, N 31, 220
 27 Tp 221; LTS II, 155 — 56;
 TD I, 94
 28 GKr 1943, N 31, 221
 29 LTS II, 156
 30 MTVII, 40 — 41
 31 TD I, 101 — 02
 32 GKr 1943, N 31, 386
 33 TD I, 103
 34 LTS II, 157
 35 MTVII, 43
 36 Tp 44
 37 TD I, 104
 38 LTS II, 157
 39 TD I, 107
 40 Tp 105
 41 LT A, 160 — 162
 42 TD I, 109
 43 Tp 109
 44 MTVII, 39
 45 GKr 1943, N 31, 222
 46 MT VII, 39
 47 GKr 1940, N 3 — 4, 295
 48 ŠD 1921, N 7 — 8, 37; K. Būga,
Rinktiniai raštai II, 1959, 132 —
 49 GKr 1940, N 3 — 4, 293'
 50 TD I, 111
 51 GKr 1943, N 31, 224
 52 LTS II, 159
 53 GKr 1943, N 31, 224
 54 TD I, 111
 55 Tp 111
 56 Tp 110
 57 LTS II, 160 — 61
 58 GKr 1943, N 31, 229 — 30
 59 GKr 1937, N 2 — 4, 228
 60 GKr 1943, N 31, 230
 61 Tp 230
 62 Tp 230
 63 GKr 1937, N 2 — 4, 129 — 32
 64 GKr 1943, N 31, 233
 65 Tp 225 — 26
 66 GKr 1937, N 1, 71
 67 LTS II, 160
 68 Tp 161 — 62
 69 LE 1955, V, 249 — 50
 70 LTS II, 162

Garbės prenumeratoriai:

VIZGIRDIENĖ, Domicėlė, *Aurora, IL*

BALANDIENĖ, Pranciška, *Warren, MI*

BARTKUS, Eugenijus ir Danguolė, *Beverly Shores, IN*

BAŠKAUSKAS, Juozas ir Albina, *Brockton, MA*

BIELKEVIČIAI, Romualdas ir Emilija, *Brockton, MA*

DANILEVIČIENĖ, Tamara, *Springfield, IL*

JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS KRAŠTO VALDYBA

GEDVILIENĖ, Sofija, a.a. Stepono AUKŠTIKALNIO atminimui, *Chicago, IL*

JAKŠČIAI, Algirdas ir Birutė, *Champaign, IL*

JURAS, Francis, *Putnam, CT*

KRIAUČIŪNAI, Kazys ir Eugenija, *Clarendon Hills, IL*

PUMPUČIAI, Antanas ir Joana, *Glendale, NY*

PUTERIS, Algis, *Toronto, Ont. Canada*

RADŽIAI, Aleksandras ir Genovaitė, *Baltimore, MD*

RĖKLAIČIAI, Gintaras ir Janina, *Crown Point, IN*

SHATAS, Romas, *Huntsville, AL*

TVERAS, Antanas, *Chicago, IL*

LITHUANIAN LIBRARY PRESS, Inc.

Board of Directors

Chairman: Dr. Kęstutis Girnius

Petras Aleksa
Antanas Dundzila
Algimantas Kezys, S.J.
Vincas Lukas

Corporate President: Algimantas Kezys, S.J.

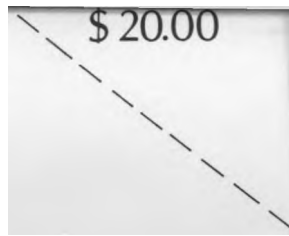
Secretary: Antanas Dundzila

Treasurer: Saulius Girnius

Administrator: Petras Aleksa

LITHUANIAN LIBRARY PRESS, Inc.

3001 West 59th Street
Chicago, IL 60629

LITHUANIAN FAMILY TRADITIONS

Lithuanian family traditions are delineated as the author looks at the family from an ethnographic viewpoint. He focuses on traditions that pertain to all stages in the formation of the family unit, from the preparations for marriage, to the rearing of children. Dealing only with traditions rather than customs, the author analyzes the difference between the two concepts.

His sources are ethnographic studies from various regions of Lithuania. Classifying the data into appropriate stages, the author presents a panorama of the family's formative process.

Each phase of the process abounds with ritual. The ceremonies reveal the Lithuanian world view, religious and ethical values, socioeconomic relationships, and male and female roles.

Family traditions are the product of folk wisdom and experience adapted for educative purposes. They are the family's way of life, its social relations and behavior patterns that have evolved over a period of centuries into distinct forms and are transmitted thus from generation to generation.

When urban civilization encroached upon folk family traditions, a crisis occurred. Urban families tend to observe customs or practices that do not necessarily coincide with the world view or values of their ethnic group. Families without traditions lack stability and are not as effective in nurturing their young. For this reason there is concerned interest in the revival of family traditions.

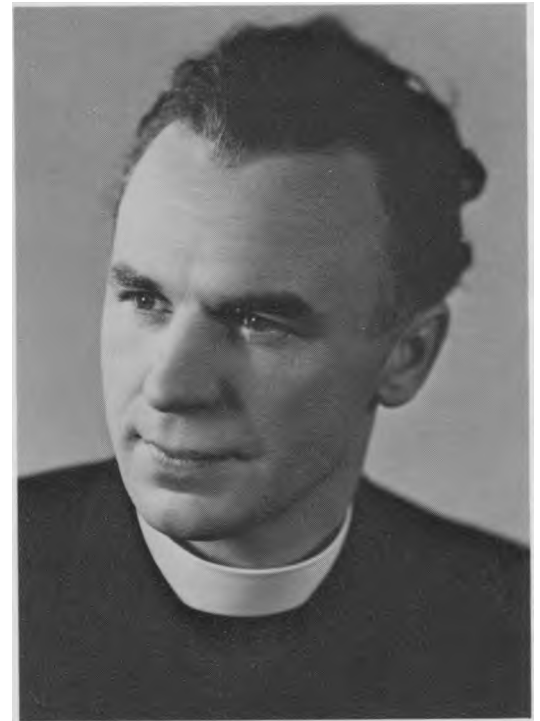
The author is well known in Lithuanian literary circles, having authored 40 books and numerous articles. A university professor in Lithuania, since 1950 he has resided in the United States, traveling and lecturing in Lithuanian communities, especially to youth groups.

The drawings in the Portfolio as well as their details scattered through the text are drawn by two related artists *Zita Sodeika* and her niece *Irena Mitkus*.

Jacket drawings:

Front - *The Christening* by Zita Sodeika
Back - *Farewell, Youth!* by Irena Mitkus

Art directors are *Petras Aleksa* and *Vincas Lukas*.

STASYS YLA baigė universitetą teologijos licenciatu Kaune, Lietuvoje, ir ten pat tęsė pedagogikos bei psichologijos studijas. Dėstė tame pačiame universitete adjunkto titulu. Dalyvavo akademinėje spaudoje, išleido keletą veikalų, 7 kartus studijų reikalais lankėsi Vakarų Europos kraštuose. Karo metu buvo nacių kalinamas Stutthofio koncentracijos stovykloje. Po karo dirbo III Vatikano Misijoje, Lietuvių delegatūroje, skirtoje karo pabėgėliams Vokietijoje ir Austrijoje. Amerikoje (nuo 1950 m.) dirba lietuvių seselių vienuolyne Putnam, CT, vadovauja jaunimo grupėms, paskelbė keletą studijų, kurių dalis gvildena lietuvių kultūros istoriją; tam tikslui buvo nuvykęs 3 kartus į Europos kraštus. Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys—mokslininkas.

30
Y
P

LIETUVIŲ ŠEIMOS TRADICIJO

LITHUANIAN FAMILY TRADITIONS